

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MARTİN LUTHER'İN TÜRKLERLE İLGİLİ SÖZLERİ

Metin Ender KARABULUT

Danışman

Doç. Dr. Bekir Zakir ÇOBAN

İZMİR – 2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Martin Luther’in Türklerle İlgili Sözleri” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....

Metin Ender KARABULUT

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Martin Luther'in Türklerle İlgili Sözleri

Metin Ender KARABULUT

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Felsefe ve Din Bilimleri Programı

Bu çalışmanın temel amacı Martin Luther'in Türklerle ve Müslümanlarla ilgili düşüncelerini, bunların arka planını ve etkilerini incelemektir. Böyle bir araştırma aynı zamanda Avrupa'daki İslamofobinin oluşmasının ve yayılmasının tarihsel altyapısında Martin Luther'in Türkler ve Müslümanlar hakkında söylemiş ve yazmış olduğu sözlerin etkilerini de bir ölçüde ortaya koyacaktır. Bizi bu konuda çalışmaya iten en önemli sebeplerden biri Martin Luther'in Türkler ve Müslümanlar hakkındaki görüşlerinin konu edildiği araştırmaların ülkemizde yeterli sayıda olmayışdır.

Çalışmada Martin Luther'in düşüncelerinin oluştuğu dönemler değerlendirilmiş ve onun düşüncelerinin oluşmasında etkili olan kişiler ve eserler tartışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde "Martin Luther kimdir" sorusu cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Luther'in yetiştiği ortam, okuduğu okullar, aldığı eğitimler ve ailesi hakkında bilgiler verilmiştir. Bununla onun yetiştiği ortamın düşünce yapısına etkilerinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Ayrıca Protestan reformunun başlamasındaki etkenler, Reform hareketinin ortaya çıkması, yayılması ve Reformun Osmanlı Devletine etkileri ile Osmanlı Devletinin Reformasyonun yayılmasındaki etkisi ele alınmıştır. İkinci bölümde ise, önemli ölçüde Luther'in söz konusu fikirlerine de kaynaklık eden, Avrupa'daki Türk algısı incelenmiştir. Bölümün sonunda ise özel olarak Luther'in yetiştiği yer olan Almanya'daki Türk imgesi üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölüm ise tezin ana konusu olması hasebiyle en geniş tutulan kısımdır.

Bu bölüm temel olarak Luther'in Türkler hakkındaki düşünceleri ve Luther'in İslam hakkındaki söylemleri şeklinde iki ana kısımdan müteşekkildir.

Anahtar Kelimeler: Martin Luther, Türkler, İslamofobi, Türk İmgesi, Müslüman İmgesi.

ABSTRACT

Master's Thesis

Martin Luther's Remarks on the Turks

Metin Ender KARABULUT

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Philosophy and Religious Sciences

Philosophy and Religious Sciences Program

The main purpose of this study is to examine Martin Luther's thoughts about Turks and Muslims, their background and effects. Such a study will also reveal to some extent the effects of Martin Luther's words about Turks and Muslims in the historical background of the formation and spread of Islamophobia in Europe. One of the most important reasons that led us to work on this issue is the lack of sufficient number of researches on Martin Luther's views on Turks and Muslims.

In this study, the periods in which Martin Luther's thoughts were formed were evaluated and the people and works that contributed to the formation of his thoughts were included in the discussion. In the first part of the study, the question Who is Martin Luther was tried to be answered. Information was given about the environment Luther grew up in, the schools he attended, the education he received and his family. It is aimed to reveal the effects of the environment in which it grows on the structure of thought. In addition, the factors in the beginning of the Protestant reform, the emergence and spread of the Reform movement, the effects of the Reform on the Ottoman Empire and the effect of the Ottoman Empire on the spread of Reformation were discussed. In the second part, the perception of Turkish in Europe is examined, which is the source of Luther's ideas. At the end of the chapter, the Turkish image in Germany, where Luther grew up, was emphasized. The third section is the main subject of the thesis. This section mainly consists of two main sections: Luther's thoughts on The Turks and Luther's discourses on Islam.

Keywords: Martin Luther, Turks, Islamophobia, Image of Turk, Image of Muslim.

MARTİN LUTHER' İN TÜRKLERLE İLGİLİ SÖZLERİ İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

MARTİN LUTHER VE PROTESTAN REFORMU

1.1. MARTİN LUTHER	3
1.2. PROTESTAN REFORMU	6
1.2.1. Reform Hareketlerinin Başlamasındaki Etkenler	7
1.2.2. Reform'un Ortaya Çıkması ve Yayılması	8
1.2.3. Reform'un Sonuçları	11
1.2.4. Reformun Osmanlı Devleti'ne Etkileri ve Osmanlı Devletinin Rolü	12
1.2.5. Reform Hareketine Yönelik Genel Bir Değerlendirme	13

İKİNCİ BÖLÜM

REFORM ÖNCESİ AVRUPA'DA TÜRK İMGESİ

2.1. AVRUPA'DA TÜRK İMGESİ	16
2.1.1. "Türk Savaşı": Haçlı Seferleri	22
2.1.1.1. Haçlı Seferlerinin Sebepleri	24
2.1.2. Türk Çanları	28
2.1.3. Türk Vaazları	29
2.1.4. Türk Duaları	31
2.1.5. Türklere Dair Yayınlar	36

2.1.6. Alman Kùltüründe Türk İmgesi	41
-------------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MARTİN LUTHER'İN TÜRKLERE VE İSLAM'A BAKIŞI

3.1. MARTİN LUTHER'İN ESERLERİNDE TÜRKLER	45
3.1.1. Martin Luther'in Türkler Üzerine Yazıları	45
3.1.2. Hayırlı İşlere İlişkin	46
3.1.3. "Kilisenin Babil Tutsaklığı"	48
3.1.4. "Erfuhrt Kaufmann Kilisesinde Bir Tekdir"	49
3.1.5. On Emir'in Kısa Bir Biçimi	49
3.1.6. "Alman Ulusunun Soylularına: Hıristiyanlığın Durumunun Düzeltmesine İlişkin"	50
3.1.7. "Tischreden" ("Sofra Konuşmaları")	51
3.1.8. İyi Bir Arkadaş İçin Dua Etmenin Basit Bir Yolu. (Eine einfältige Weise zu beten, für einen guten Freund)	56
3.1.9. Martin Luther'in Edebi Eserlerinde Türk Savaşı ve İslam	57
3.2. MARTİN LUTHER'İN GÖZÜNDE TÜRK İMGESİ	59
3.2.1. "Tanrı'nın Gazabı Türkler"	66
3.2.2 "Papacı Türkler"	68
3.2.3. Savaşılması Gereken Düşman Olarak Türkler	71
3.2.4. "Zalim" ve "Şehvet Düşkünü" Türkler	76
3.2.5. "Övülesi" Türkler	78
3.3. MARTİN LUTHER'İN İSLAM'A BAKIŞI	82
3.3.1. Martin Luther ve İslam Anlayışı	82
3.3.3. Luther ve Kur'an	86
3.3.4. Luther'in Hz. Peygamber'e Karşı Tutumu	95
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	110

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu, Amacı ve Çerçevesi

Avrupa kimliği açısından Türklerin ve İslam dininin hangi anlamları taşıdığı; Avrupa tarihinde ve kültüründe bunların nasıl tanımlandığı, oluşturulan imgelerde hangi unsurların yer aldığı ve hangi özelliklerin vurgulandığını incelemek ve irdelenmek mevcut tartışmaların ve süregelen İslam fobinin alt yapısının anlaşılmasında önem taşımaktadır. Tarihi veriler araştırıldığında, İslam fobinin yeni bir olgu olmadığı, söz konusu durumun geçmişten günümüze uzanan bir yargı ve algılardan yoğun bir biçimde etkilendiği görülmektedir.

İstanbul'un fethi ile başlayan dönem sonrası Balkanlarda ilerleyişini sürdüren ve Kanuni dönemiyle birlikte daha geniş bir coğrafyaya yayılan Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'daki tarihsel yapının oluşmasında önemli bir aktör olmuştur. Dolayısıyla coğrafi açıdan konumlanışı ve yüzyıllar boyu İslam dünyasının liderliğini üstlenmiş olmaları nedeniyle Türkler, bu yapılanmanın teşkilinde oldukça etkindir. Bu dönemde hem Katolik Kilisesi ve hem de Papanın otoritesi karşısında, Protestanlığın ortaya çıkmasına öncülük eden Martin Luther (1483-1546), bütün bu süreç içerisinde İslam ve Türkler hakkında yazılar yazarak, yazdığı eserleriyle söz konusu tarihsel algının oluşmasında büyük ölçüde etkili olmuştur. Luther, Avrupa din tarihindeki değişimin lideri konumunda olması ve teoloji tarihindeki önemli görevi sebebiyle, Batı dünyasından kaynaklanan ve günümüzde hala etkileri süregelen İslam-Türk karşıtı düşünce ve tutumların temellenmesinde etkili olmuştur¹.

Tüm bu bilgiler ışığında yapılan çalışmada Martin Luther'in, Türkler ve İslam hakkındaki değerlendirme ve görüşlerinde hangi konuların ve alt yapısal sürecin yer aldığı konu edinilmiştir. Tarihsel süreç ve algıların günümüz modern dünyasını etkilediği öngörüsüyle yapılan bu çalışmada, Martin Luther üzerinden Protestan dünyanın siyasi ve dini görüş temelini açıklamayı ve bu sayede zihinlerde yer alan tarihsel algıların, ön yargı ve görüşlerin anlaşılması amaçlanmıştır. Çalışma, Avrupa'nın teolojik alandaki önemli düşünürlerinden biri olan Martin Luther'in

---

¹ Önder Canveren, "Martin Luther'in İslam ve Türkler Hakkındaki Değerlendirmeleri", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 42, Sayı: 10, 2015, s. 151.

görüşlerini irdeleyerek günümüzdeki İslam ve Batı tartışmalarına da katkı sağlamayı hedeflenmiştir.

Araştırma iki ana tema üzerinde sınırlandırılmıştır. İlk olarak, tarihsel arka plan irdelenmiş ve 16. yüzyıla değin Batı'da yerleşmiş olan İslam karşıtlığı ve altında yatan sebepler ele alınmış; akabinde Luther'e ait özet bir biyografi, Protestanlığın doğuş süreci, temel özellikleri ve Protestan hareketin sonuçları incelenmiştir. İkinci olarak Luther'in kaleme aldığı risaleler ve yazın taraması baz alınarak Martin Luther'in İslam ve Türklerle ilgili görüşleri incelenmiştir.

B. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Yapılan çalışma tarihsel bir incelemedir. Kaynak hiyerarşisi itibariyle uygun olacağından öncelikle Luther'in kendi metinleri esas alınmış dönemin özelliklerini ortaya koyabilmek ve çeşitli karşılaştırmalar yapabilmek adına ise genel kaynaklara müracaat edilmiştir. Bunun yanında Luther üzerine yazılmış metinler ve ilgili yorumlar da kaynaklar arasına dahil edilmiştir. Dinler Tarihi'nin temel özelliği olan deskriptif yöntem gereği mümkün olduğunca tasviri bir üslup kullanılmaya gayret gösterilmiştir. Araştırmamız süresince yaşadığımız en önemli zorluk Luther'e ait özgün metinlerin eski olması ve eski Almanca ile yazılmış olmasıydı. Çalışmamızda en fazla faydalandığımız ikincil kaynaklar Onur Bilge Kula'nın "Alman Kültüründe Türk İmgesi", "Avrupa Kimliği ve Türkiye", Leyla Coşan'nın "Tanrım Bizi Türklerden Korum", Johannes Kritzl 'in "Adversus turcas et turcarum Deum Beurteilungskriterien des Türkenkriegs und des Islam in den Werken Martin Luthers" "(Türlere ve Türklerin Tanrısı'na Karşı Martin Luther'in eserlerinde Türk Savaşı ve İslam'ın Değerlendirme Kriterleri)" ve Adam S.Francisco'nun "Martin Luther and Islam" isimli eserleri oldu.

Ülkemizde Martin Luther'le ilgili beş tane yüksek lisans, bir tane de doktora tezi olmak üzere toplam altı tane tez bulunmaktadır. Bunlar arasında Martin Luther 'in Türklerle ilgili görüşlerinin irdelendiği bir çalışma bulunmamaktadır. Bu açıdan da bakıldığında çalışmamızın önemli olduğu düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MARTIN LUTHER VE PROTESTAN REFORMU

1.1. MARTIN LUTHER

Protestan mezhebinin kurucusu ve Alman Teolog Martin Luther, Hans ve Margarethe Luter'in oğlu olarak 1483 yılında Almanya'nın Saksonya bölgesinde yer alan Eisleben şehrinde hali vakti yerinde bir madenci ailesinde dünyaya geldi. Babası, Mansfeld yakınında maden ocakları işletmecisiydi. O dönemki adetlere göre, Luther'in evde aldığı eğitim oldukça katıydı ve aldığı katı eğitim onu sıkı bir biçimde çalışkan ve dürüst olmaya teşvik etti. Ev hayatından örnek vermek gerekirse, annesi bir gün onu tek bir fındık çaldığı için şiddetli bir biçimde dövdü. Başka bir zaman ise babasının attığı şiddetli dayak sonucu, babasından yoğun bir biçimde korkmaya başladı. Luther, bu şartlar altında yetişse de, bir işçi ailesinin ortamında büyüdüğünü, Tanrı'nın ona dürüst ebeveynler verdiğini her zaman büyük bir övünçle anlattı. Martin Luther 1488'de Mansfeld'de evlerinin çok yakınında bulunan Latin okuluna başlayarak, temel eğitimini burada aldı. Luther 1501 yılının baharında da Erfurt Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne kaydoldu. Yabancı diller konusundaki ve tartışmalardaki başarıları ona filozof lakabı verilmesinin nedenlerindendi.²

Gerek ataerkil yapıdaki ailede, gerekse sert bir Katolik eğitimin verildiği okulda ilk başlarda genç Martin'i bir reformcu olmaya itecek hiçbir şey yoktu. Ancak üniversite yıllarında Luther'in hayatında dönüm noktası olduğu düşünülen bir olay gerçekleşti. Rivayete göre Luther ve yakın arkadaşı Alexis bir gün okuldan eve dönerken üzerlerine yıldırım düştü ve arkadaşı Alexis hayatını kaybetti.³ Bu olayın Luther üzerinde büyük etkisi oldu ve sonrasında keşiş olmaya karar verdi.⁴ Ardından "Aziz Anna bana yardım et; keşiş olmak istiyorum." diyerek madencilerin koruyucusu olan Aziz Anna'ya dua eden Luther, 1506 yılı sonbaharında yoksul, ahlaklı ve itaatkar olmayı tercih ederek tam bir keşiş oldu ve babasının esefle karşıladığı ilâhiyat mesleğini seçti.⁵ Genç yaşlarında iken, Aziz Augustin tarikatına

2 Ali Erbaş, "Protestan Reformu ve Martin Luther", **2000 Yılında Hıristiyanlık Dünü, Bugünü ve Geleceği (Uluslararası), Dinler Tarihi Araştırmaları III**, 09-10 Haziran 2001 Ankara, s. 200.

3 Canveren, s. 153.

4 Canveren, s. 154.

5 Server Tanili, **Uygarlık Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2014, s 103.

bağlı bir manastıra yerleşerek burada ilahiyat öğrenimine başladı ve aynı yıl - 21 yaşında- rahip olan Luther 1507 yılında ise Katolik papazı oldu.

Luther 1508 senesinde Wittenberg'e atandı. 1512 senesinin Ekim ayında Wittenberg kiliselerinin çanları çalarak Martin Luther'in teoloji doktoru unvanını kazandığını haber verdi.⁶

1511 yılında Roma'ya yaptığı seyahat sonrası, Luther'in tüm düşünce dünyası değişerek kendince farklı bir döneme girdi. Roma'da papazların baskıları, dinin kötü amaçlarla kullanılması, çeşitli yolsuzluklar ve günahların para karşılığı bağışlanması gibi pek çok kötü örneklerle karşılaşan Martin Luther Katolik Kilisesi ve onun sistemini sorgulamaya başladı.⁷ Luther dinsel açıdan sonsuz kurtuluşun dinsel uygulamalarla kazanılamayacağını bunun ancak imani hislerle olacağını iddia etti. O, Katolik Kilisesi'ne ait Endüljans uygulamasını doğru bulmayarak sürekli eleştirdi. Luther, 31 Ekim 1517'de Katolik Kiliseye yaptığı eleştirilerden oluşan 95 Maddeden oluşan Tez'ini Wittenberg Kale Kilisesi'nde yer alan dış kapıya asmak suretiyle Reform hareketini başlatmış oldu.⁸

Luther'in bu hareketinin Alman prensleri ve halkı tarafından kabul görmesi Reform hareketine olan desteği artırdı. Fakat Luther, Papa X. Leo tarafından aforoz edildi. Papalığın aforoz bildirisi Luther'in eline geçse de bildiri Erfurt Üniversitesi'nde bulunan öğrencileri tarafından parçalanıp suya atıldı.⁹

Daha sonra Wartburg'da yaşamaya başlayan Luther, burada İncil'i Almancaya çevirmeye başladı. Bunun sonucunda da dini ritüeller Almanca yapılmaya başlandı. Bu arada hakkındaki yasaklamalar kaldırılan Luther, Wittenberg'e döndü ve kilisede halka vaaz vermeye başladı. Sonrasında da Nürnberg Kurulunun isteklerini reddederek yazmaya devam eden Luther bununla da yetinmeyip şair ve müzisyenlerden ayinlerde kullanılmak üzere yerel dile katkı sağlamalarını istedi.¹⁰

Köylüler, Luther'den bağımsız olarak, 1521 yılında ekonomik koşullarının iyileştirilmesi için ayaklandı. Luther, köylülerin bu durumuna karşı "Against the

---

⁶ Ziya Paşa, **Ortaçağın Karanlık Çehresi: Engizisyon Mahkemeleri**, İlk Harf Yayınları, İstanbul, 2011, s.31.

⁷ Canveren, s.154.

⁸ Nasuh Günay, "Luther'in İslam Algısı", **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 24, Sayı: 1, 2010, s. 86.

⁹ Günay, s. 87.

¹⁰ Günay, s. 87.

Murderous and Plundering Bands of Peasants (Köylü Grupların Tehlike ve Yağmalasına Karşı)” ismindeki kitabını yazdı ve bu isyan köylülerin öldürülmesiyle sona erdi.¹¹ Daha sonra eski bir rahibe ile 1525 yılında evlenen Luther’in altı çocuğu oldu.¹² 1529 yılında Batı toplumunu, İslam dininden korumak ve onlara karşı savaşmak için “Türklere Karşı Savaş” adlı eseri yayımladı.¹³ Luther bu eserden sonra Hristiyanlığa ait temel inanç ve öğretilerini soru-cevap şeklinde anlattığı Küçük ve Büyük Kateşizm-İlmihal’i kamuoyuyla paylaştı. Ardından Alman Protestanlara, Nürnberg Dini Barış Komitesince özgürlük verildi¹⁴ ve Luther, Wittenberg İlahiyat Fakültesi’nin dekanı oldu.¹⁵

Sağlığı iyi olmamasına rağmen yazmaya devam eden Luther, önce Yahudiler aleyhtarı yazılar kaleme aldı. Daha sonra da Kutsal Metinlerden yola çıkarak papalık aleyhinde “Wider das Papsttum zu Rom vom Teufel Gestiftet” (Roma’da Şeytan Tarafından Kurulmuş Papalığa Karşı) ismindeki eleştiri kitabını kaleme aldı.¹⁶

15 Şubat Pazartesi tarihli son vaazında sanki içine doğmuş gibi uyarılarının ve tesellilerinin tam anlamıyla İsa Mesih ve biraz da kendi adına son düzeltmelerini yapıyordu. Kürsüden okuduğu son sözlerle cemaate ve kendisine “Mesih’in sözlerine riayet edeceğine ve onlara uygun davranacağına” söz verdi.“ İleride pişman olmamak için İncil’de bildirilenleri okuyun. Oysa artık benim gücüm kalmadı. Konuyu burada kapatalım.” Eisleben vaazları çok belirgin bir şekilde onun vasiyetiydi.¹⁷

15 Şubat 1546 yılında sabah saat 02.45’te hayata gözlerini yuman Luther’in cenazesi Eisleben’den, Wittenberg’e taşınırken bütün köylerin kilise çanları çaldı, yol boyunca toplanan insanlar kendi babasını kaybetmiş gibi ağladı.¹⁸ Ölümüyle bütün Protestan camiasını sarsan Luther’in cenazesi Wittenberg Şatosu Kilisesi yakınına gömüldü.¹⁹ Mezar taşına şu ibare yazıldı: “Burada 18 Şubat 1546’da doğduğu yer

---

¹¹ Günay, s. 87.

¹² Erbaş, s. 200.

¹³ “Protestanlığın Babası Martin Luhter”, **Ulak Dergisi**, <http://www.ulakdergisi.com/2017-03/26/protestanligin-babasi-martin-luther/>, (17.08.2017), s.46.

¹⁴ Günay, s. 87.

¹⁵ <http://mozartcultures.com/martin-luther/> (18.07.2019).

¹⁶ Günay, s. 87.

¹⁷ Heinz Schling, **Martin Luther, Değişim Çağında Bir Asi**, Kilizman Yayınevi, Ankara, 2018, s.513.

¹⁸ **Martin Luther’in Hayatı**, <http://archive.is/ycYA#selection-57.0-1891.2>, (17.08.2017).

¹⁹ Erbaş, s. 200.

olan Eisleben’de ölen ve 63 yıl, 2 ay 10 gün yaşayan Kutsal Teoloji Doktoru Martin Luther’in bedeni yatmaktadır.”²⁰

1.2. PROTESTAN REFORMU

Reform, 15. ve 17. yüzyıl aralığında bütün Avrupa'yı etkisi altına almış olan Katolik Kilisesi'ne karşı yapılmış dinsel bir hareket olarak görülmüştür. Avrupa'nın büyük bir bölümünde papalığın egemenliği kalmamıştır.²¹ Latince Reformatio (yenileştirme) ifadesi, 16. yüzyıldan itibaren Ortaçağ'daki kullanımından daha farklı bir manaya bürünmüştür. 16. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ise reformatio kelimesi anlam olarak biri Kilise'nin ıslahı, diğeri yeni kiliselerin inşasına yol açan dini politik ortam olmak üzere iki yönlü bir ifadeye bürünmüştür.²² Reformcu harekette, halkın alt tabakası önemli bir rol oynamıştır, Reform lehine coşkun bir halk kitlesi oluşmuştur.²³

Matbaanın gelişmesi sonucunda Avrupa'nın çeşitli kentlerinde pek çok basımevinin açılmasıyla kitaplar çok daha geniş kitlelere ulaştırılabiliştir. Yine 16. yüzyılın ilk yarısında, Almanya'da dokuz üniversite açılmıştır. Bunun yanı sıra, büyük kütüphaneler açmak, sanat eserleri toplamak takdirle karşılanan şeyler olmuştur. Avrupa'nın farklı ülkelerinde yaşayan Hümanist yazarların tercüme ettiği Kutsal Kitap çevirileri sayesinde daha fazla insan için Kitabı Mukaddes'i anlama imkânı doğmuştur. Almanya'da da Luther'in yaptığı çeviriden önce yirmi tane çeviri bulunmuştur. Artık Kutsal kitabı bütün ailelerinin okuması önünde hiçbir engel kalmamıştır.²⁴

Reform öncesi Katolik Roma Kilisesi, dev bir malî örgüte dönüştüğü için, Reform hareketi 12. yüzyıl itibari ile yenilenmeye ihtiyaç duyan Avrupa Hıristiyanlığı'nın klasik sınırlarını aşma teşebbüsünün bir neticesi olarak görülmüştür.²⁵ Aslında kilisenin bölge bazlı yönetim anlayışı, yani *diocese* sistemi antik dönemden beri vardır; reform öncesi icat edilmemiştir. O dönemde de dahil

²⁰ Hakan Olgun, **Luther ve Reformu Katolisizm’i Protesto (LRK)**, Fecr Yayınevi, Ankara, (LRK),2001, s. 50.

²¹ Tanili, s. 95.

²² Erbaş, s. 205.

²³ Tanili, s. 97.

²⁴ Tanili, s. 99.

²⁵ Erbaş, s. 206.

olmak üzere sonrasında da tüm Katolik dünya, bucaklara bölünmüş ve her bucağın başına da Papalığın gelirlerini toplayan tahsildarlar geçirilmiştir ve bu durumda Papanın maliyecilerinin utanmazlığı, en açık biçimiyle, kendisini günahların kilisece bağışlanması (indulgence) ticaretinde göstermiştir.²⁶

Reform hareketinin başlamasının sebebi sadece ekonomik olarak görülmemiştir. Aynı zamanda sosyal ve dini sebepler de vardır. Ahlâk bozukluğu da bir gerekçe teşkil etmiştir.²⁷

1.2.1. Reform Hareketlerinin Başlamasındaki Etkenler

Eski Ortaçağ düşüncesi ve felsefesi, Rönesans hareketinin bir sonucu olan Hümanist düşüncenin doğmasıyla birlikte yoğun bir şekilde eleştirilmeye başlanmıştır ve Katolik Kilisesi'nin bozulmasıyla birlikte ve bazı din adamlarının kendi çıkarlarını ön plana almaya, halka karşı yapılması gerekli olan sosyal ve dinsel görevleri göz ardı etmeye başlamaları, kaynaklarını gerçek amaçlarına uygun olarak harcamamaları ve halkın dinî duygularını sömürmek suretiyle halktan para toplamaya başlamaları reform hareketinin başlamasındaki sebepler olarak görülmüştür.²⁸ Halkın, din adamlarının söylemleri ile İncil'de yazarların birbiriyle örtüşmediğini görmeleri, Rönesans'ın bir sonucu olan özgür düşüncenin yaygınlaşması, Kilisenin bünyesindeki yetkileri kullanıp halkı sömürmesi,²⁹ kilisenin maddi karşılıkla "endüljans" adı verilen ve günahların affedildiğini iddia eden kâğıtlar dağıtması ise diğer sebeplerdir. Hatta papa, bu sistematığı daha da ileri götürerek, ölen insanların yerine de endüljans uygulamasından yararlanılabileceği belirtmiştir. Ayrıca papalıkta çöküşün hızlanması ve ıslahat düşüncesinin yayılması, hümanizma neticesinde Hıristiyanlığın kaynaklarına inilmesi ve serbest düşüncenin yayılması da reform hareketini zorunlu kılmıştır.³⁰

Luther, reform hareketini başlatmak için halka yönelik önemli yazılar yayınlamıştır ve karşılığında afrozla tehdit edilme mektubu almış ve papalığın

---

²⁶ Tanili, s. 101.

²⁷ Erbaş, s. 200.

²⁸ Orhan M. Pıçakçılar, **Rönesans ve Reform Hareketi ve Kiliseye Etkileri**, http://www.incilturk.com/Calvinizm/ronesans_ve_reform_kiliseye.htm, (24.07.2017), s. 8.

²⁹ Pıçakçılar, s. 9.

³⁰ Pıçakçılar, s.10.

kitaplarını ve emirnamesini yakmıştır. Papa çeşitli yollarla Luther'i yumuşatmaya ve bu işleri önlemeye aylarca çalıştıysa da başarı sağlayamamış ve Luther'in yazılarının cellât tarafından yakılması ve ellerinin, ayaklarının bağlanarak Roma'ya gönderilmesi emredilmiştir. Luther'in, Papanın günahları affetmesi (Indulgenee) ve kiliseye para toplanmasını protesto etmesiyle, bu harekete Protestanlık denilmiştir ve Luther, teolojik temellere dayalı 95 maddelik bir reddiye savunma hazırlamıştır.³¹

1.2.2. Reform'un Ortaya Çıkması ve Yayılması

Martin Luther'in endüljansın tartışılması hususundaki fikirlerini içeren 95 maddelik tezini, (Bu çalışmada en önemli yönü kilisenin günahların affi ticaretine yönelik eleştirilerdi.) 1517 senesinde Wittenberg Kale Kilisesi'nde bulunan kapıya asmasıyla başlayan Protestanlığın yayılması uzun yıllar sürdü; çünkü Luther'in başlattığı bu yeni hareketin teşkilatlanarak kilise kurması ve fikirlerini insanlara ulaştırması kolay olmadı.³²Katoliklik gibi kalabalık bir kitleye sahip ve son derece düşmanca tavır içerisinde olan ve yüksek dozajlı işkenceleri onlara reva gören bir kampın mevcudiyetinin de bu sürecin zorlaşmasında etkisi oldu.³³

Reform öncesinde zamanın geleneklerine göre bilim insanları tartışmak istedikleri bir konuyu Latince olarak yazıp herkesçe görülebilecek bir yere astıkları için, Papalığın endüljans uygulamasını eleştiren Luther de bu yöntemi kullanmak suretiyle en uygun gün ve zaman olarak düşündüğü 1517 yılında Ekim ayının 31 'inde öğle üzeri kutsal emanetlerin önünde Şehitler Bayramında ibadet için gelen büyük bir kalabalığın önünde Wittenberg Şatosu Kilisesi'nin kapısına endüljans ticaretine ve diğer pek çok uygulamalara karşı olan 95 maddeden oluşan tezini astı. İlk bakışta endüljans uygulamalarının karşısında yer alan bir görüntüsü olan doksan beş maddelik bu manifesto, buna ek olarak endüljansların yanı sıra, papalık makamının otorite ve etki alanlarıyla birlikte, ruhban sınıfının sahip olduğu çeşitli uygulama ve yaptırımlarını sorgulayan ve eleştiren bir bildiri niteliği taşımaktaydı. Luther kurtuluş, tövbe, iman, dini otorite ve benzeri bütün reformist düşünce ve

³¹ Hikmet Tanyu, "Martin Luther'in Türkler Hakkındaki Sözleri", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 24, ss. 151-152.

³² Günay, s. 77.

³³ Erbaş, s. 206.

görüşlerinin özünü bu doksan beş maddelik tezinde işledi.³⁴Halk Latince yazılan tezleri başlangıçta anlayamasa da tezlerin içeriği kısa bir zamanda bir çığ gibi bütün Almanya'ya, daha sonra farklı ülkeler olan İspanya, Fransa ve İngiltere'ye de yayıldı. Daha sonra tezler tercüme edilip binlerce dağıtılınca tez daha iyi anlaşıldı. Hatta bir kilise adamı: "Evet bu işi yapacak olan kişi sonunda ortaya çıktı "diyerek desteğini açıkladı. Luther'in fikirlerinin yayılmasındaki süreçte, en büyük katkıyı Luther'i çok seven Wittenberg'deki üniversite öğrencileri sağladı.

Bu süreçte Reformcuların karşı çıktığı şey din değil, papalığın uygulamalarıydı. Örneğin papalığın haçlı seferlerine mali kaynak bulabilme adına uyguladığı Endüljans (günahı affetme karşılığında para ile cennetten yer satma) uygulaması reformcuların en çok karşı geldikleri uygulamalardan biriydi. Onların amacı Hıristiyanlığı yeniden yorumlamak değil; dinin asli kaynaklarına geri döndürülmesiydi.³⁵

Luther altmış gün içinde, 1518 yılının Ekim ayında iddialarından vazgeçmesi için Augsburg'a, papalık elçisi Cayetanus'un önüne çağrıldı. Ancak o, buna sertçe bir tepki göstererek, Wittenberg'te kent surlarının dışında konumlanan "vebadan ölenlerin kişilerin elbiselerinin yakıldığı yer"de papalığın kitaplarını ve emirnamesini yaktı.³⁶ Bu bilgi kısa bir süre içinde Roma'ya ulaştığı zaman, aforoz kararı kesin olarak verildi ve Kayser V. Cari, Luther'i hemen yakalatarak dini bir sapkın olarak onu yaktırmak istedi. Ancak Kayser V. Cari'nin büyük sorunlar karşısında kararsızlık gösterme gibi bir zayıf yönü vardı. Bu kararsızlık durumu ise bazı aksamalara sebep oldu ve Kayser, Luther'e karşı birkaç defa ferman yazdıysa da onları göndermedi.³⁷

Papanın çeşitli yollarla Luther'i yumuşatmaya çalışması ve bu işleri önleme çabası başarılı olamadı. Papa Luther'in eserlerinin cellât tarafından yakılmasını ve ellerinin, ayaklarının bağlanarak Roma'ya gönderilmesini emretti. Akabinde Luther'e yönelik olarak Kilisesinin karşı atakları kendini göstermiş olsa da dönemin Saksonya Dükü III. Frederick, onu himayesine alarak korudu³⁸

---

³⁴ Erbaş, ss. 201-203.

³⁵ Günay, s. 76.

³⁶ Erbaş, s. 203.

³⁷ Erbaş, s. 204.

³⁸ Günay, s.87.

Luther'in mücadelesi, Papa'ya taparcasına güvenmek yerine, herkesi kendisinin papası haline getirmek ve böylece alışılmış Hıristiyan hiyerarşisini yıkıp atarak Hıristiyanları papaya kulluk etmekten çıkarmaktı. Martin Luther, Papalığın sahte hâkimiyet, sömürme ve yetkisini reddetti. Reform hareketinin bu yönüyle yıllar sonra, Fransa Devrimine dolaylı yoldan etki etmiş olması da mümkün oldu. Papa'nın ateş ve cellât emrine karşı, sözlerinin gerçek olduğunu ve asıl kendisinin Tanrı yolunda bulunduğunu belirten Luther, Papa'ya şunları söyledi : "Siz Tanrı'nın Vekili değilsiniz. Siz sanırım ki ondan başka birinin vekilisiniz! Sizin iradenizi hırs parşömenli yalan olarak kabul ediyor ve yırtıyorum. Siz artık ne isterseniz yaparsınız. İşte benim yaptığım budur" diye belirtti.³⁹

Protestan Reformu ile dünyanın büyüğü bozuldu; ancak, bu büyüğün bozulması Hıristiyanlık anlamında dinin yerine, öncelikli olarak Katolik Kilisesi'nin aleyhine gelişti.⁴⁰ İncil'in farklı dillere çevrilmesi, Protestanlığın yayılmasına ve bununla birlikte milli kiliselerin oluşumuna ortam hazırladı. Bu süreç Papalığın dini ve siyasi gücüne önemli bir zarar verdi. Din-devlet işlerinin ayrılmasına yönelik talepler arttı. Dolayısıyla Luther'in fikirlerinin Avrupa'da sekülerleşmeye yönelik önemli bir etkisinden bahsedilmektedir.⁴¹

Martin Luther'in, 1517 senesinde Wittenberg Kilisesi'nde yer alan kapıya 95 maddelik protesto tezini asmaı ile ilk adım atılmış olup, sonrasında, Aultrich Zwingli Jean Calvin gibi Reform'a öncülük eden isimler Avusturya, Fransa, İsviçre'de ve daha sonraki reformistler de Batı Avrupa başta olmak üzere dünyanın hemen hemen her bölgesinde Protestanlığı yayma faaliyetlerinde bulunmuşlardır.⁴² ve Protestan hareketin uluslararası bir nitelik kazanması ise Kalvenizm'le olmuştur.⁴³

---

³⁹ Tanyu, s.152.

⁴⁰ Hakan Olgun, "Hıristiyanlık ve Sekülerleşme İlişkisi ya da Seküler Dindarlığın Teolojisi", **İnsan & Toplum Dergisi**, Sayı: 2, Cilt: 4, (SDT), 2012, s. 151.

⁴¹ Canveren, s. 155.

⁴² Erbaş, s. 244.

⁴³ Bekir Zakir Çoban, **Geçmişten Günümüze Papalık**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2009, s. 143.

1.2.3. Reform'un Sonuçları

Protestan Reformunun sonuçları olarak genellikle şu hususlardan söz edilmektedir: Ünlü bir tarihçi olan Delanty'e göre, Protestanlık sonrasında din, güncellenmiş bir yapıda ve bireyler temelinde varlığını yaşatan bir konuma indirgenmiştir. İncanın bireyselleşmesiyle ilintili olarak, Hıristiyan âleminin bütünlük içinde var olması düşüncesi temelinden sarsılmış ve dini kuralların yerini süreç içerisinde akıl ve bilim almıştır. İleriki yüzyıllarda bilimsel gelişmelere ek olarak kapitalizm ve sekülerleşmenin de etkisi ile ulus devletlerin yanında ulusal kimlikler ortaya çıkmıştır. Dinin sosyal yaşam içerisinde yer edinmiş imajı Ortaçağ'a kıyasla itibar kaybetmiş; Hıristiyanlık, Ortaçağ döneminde Avrupa kimliğinin hemen hemen tamamını oluştururken, sonrasındaki modern dönemde yalnızca unsurlarından biri haline dönüşmüştür.⁴⁴

Bir diğer sonuç olarak Avrupa'daki mevcut mezhep birliği bozulmuş, Lutheranlık, Vaftizciler, Anglikanlık ve Calvinizm, gibi yeni dinî yapılar ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler sonucu Katolik kilisesi kendisini düzeltmeye çalışsa da, Papa ve din adamlarına karşı hissedilen güven zedelenmiştir. Okullar kilisenin himayesinden alınarak, laik eğitim-öğretim hizmeti veren kurumlar açılmıştır. Böylelikle kilisenin eğitim ve bilim üzerindeki yoğun baskıları kaybolmuştur.⁴⁵ Kilisenin kültürel ve bilimsel ilerlemelerdeki etkisinin kaybolmasıyla daha serbest bir ortam oluşmuştur. Nihayetinde bütün bu Reform sürecinde gerçekleşen olaylar, Avrupa'da "Otuz Yıl Savaşları" olarak bilinen savaflara sebebiyet vermiştir. Katolik ve Protestan biçiminde ikiye bölünen seküler yöneticilerin karşı karşıya geldiği; Danimarka, Hollanda, Fransa, Kutsal Roma İmparatorluğu ve Habsburg Hanedanının da katılmasıyla bir kıta savaşına dönüşen yoğun çatışmalar, 1648 yılında Protestan tarafının savaşı kazanmaları sonucunda imzalanan Vestfalya Antlaşmalarıyla sona ermiştir.⁴⁶

---

⁴⁴ Canveren, s. 155.

⁴⁵ Pıçakçılar, ss. 7-10.

⁴⁶ Canveren, s. 155.

1.2.4. Reformun Osmanlı Devleti'ne Etkileri ve Osmanlı Devletinin Rolü

Reform hareketinin Avrupa'da ortaya çıktığı sıralarda Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a bu durum "...iki ay vardır ki, Alaman tafflarından Fıra Martin Lutru nam bir beg kendüden bir din peyda edüb..." ifadesiyle başlayan bir raporla bildirilmiştir. Bu arada İmparator V. Charles'in baskısından kurtulma arayışında olan Lutherçiler Osmanlı İmparatorluğuna bir mektup yazarak yardım talep etmişlerdir.⁴⁷ Bu mektuba cevaben Kanuni Sultan Süleyman'ın yazmış olduğu mektupta ise her türlü yardım ve desteğin verileceği vaat edilmiştir.⁴⁸

Osmanlı İmparatorluğu, Katolıklere karşı Protestanları desteklemiştir. Reformasyon sürecinde Kilisenin gücünün azalmasına önemli katkıda bulunmuş olan Osmanlı İmparatorluğu, böylelikle hem ulusal kilise yapılanması yolunun açılmasında önemli rol oynamış hem de feodal otoriteler aksine merkezi otoriteleri destekleyerek ulus-devletlerin kurulmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu Katolıklere karşı, Transilvanya ve Macaristan'daki Protestanları desteklemeyi her zaman genel bir siyasi hedef olarak benimsemiş ve Protestanlık yapısının Habsburg Devleti'nde benimsenmesinde etkin bir rol oynamıştır.⁴⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da Ortaçağ döneminde, Papalık baskısını yok eden Protestanlığı ve Calvinistleri mektup ve ajanları vasıtası ile teşvik ettiği ve savunduğu görüşünü, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Calvinistlere yönelik 1572 Saint-Barthelemy katliamı üzerine ticari alanda ambargo uygulama konusunda gözdağı vermesi bu katkıyı göstermektedir.⁵⁰

Osmanlı Devletinin ülkesinde bulunan Hıristiyan halka geniş haklar vermesi, din ve eğitim işlerinde onları serbest bırakması, Reformun Osmanlı Devletinde yaşayan gayri Müslimler arasında da yaşanmasına olanak sağlamıştır. Osmanlı Devletinin, Ortodoks din adamlarının halk üzerinde baskı oluşturmasına müsaade etmemesi, ruhban sınıfının siyasi güç elde etmesini engellemiş ve böylece Avrupa da mezhep savaşları yapılırken, Osmanlı Hıristiyanları mutluluk ve refah içinde

⁴⁷ Olgun, (SDT), ss. 187-188.

⁴⁸ Hakan Olgun, "Osmanlı Protestan Reformunu Nasıl Algıladı", **Milel Ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, Mayıs- Ağustos 2008, ss. 220-221.

⁴⁹ Cemile Aslan, **Avrupa Kimliğinin Oluşumunda Türk Kimliğinin Etkisi**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi, Ankara, 2009, s. 69.

⁵⁰ Aslan, s. 69.

hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu süreçte Avrupa da yeni bir askeri gücü birleştirmeyi planlayan Şarlken'in başarılı olamaması sebebiyle de Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da ilerlemesi kolaylaşmıştır.⁵¹ Nihayetinde Reform taraftarlarının Osmanlı Devleti tarafından açıkça desteklenmesi sebebiyle Reformun başarılı olmasındaki büyük katkılardan birinin Türklere ait olduğunu söylemek mümkündür.⁵²

Dönemin sonunda Kilisenin kültür, düşünce ve bilim üzerinde kurduğu baskının bitmesiyle de Avrupa'da bilim ve teknik alanında çok önemli gelişmeler olmuştur. Avrupa'da bunlar olurken Osmanlı Devletinin içine kapanması, batıda oluşan bütün bu ilerlemelere uzak durması ve kendini yenileyememesinden dolayı Rusya ve güçlenen Avrupa devletlerinin hedefi haline gelmiş ve onların saldırılarına maruz kalmıştır. Osmanlı Devleti, Gerileme Dönemine girmeye başladığı için bu saldırılara karşı koyamamış ve sarsılmaya başlamıştır.⁵³

1.2.5. Reform Hareketine Yönelik Genel Bir Değerlendirme

Geçmişte benzer hareketler olmasına rağmen Luther'in başarılı olmasının sebebi büyük ölçüde konjonktürün uygun olması ile ilişkilendirilebilir. Özellikle dönemin papası X. Leon'un yönetim şekli, papanın lükse düşkünlüğü, hayatının eğlenceden ibaret olması, akraba düşkünlü ve dini konulardan uzak olması Luther'in başarılı olmasının en önemli sebepleri olmuştur.⁵⁴Luther'in başlattığı bu hareket beraberinde etkin bir patlamayı getirmiş ve birçok bölgede benzer reform hareketlerini ortaya çıkarmıştır.⁵⁵Luther'in başlattığı Protestan Reformu ile ilgili farklı cephelerden bir sürü iddia söz konusu olmuştur. Hatta Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü ismine sahip ünlü çalışmasıyla bu iddialardan bazıları bilimsel bir hüviyet kazanmıştır. Buna ek olarak Luther ve Protestanlıkla ilgili görüşlerin taban tabana zıt olduğu durumlar da vardır. Örneğin Luther'i ve Protestan hareketini demokratikleşmenin, özgürlüğün, laikliğin ve aydınlanmanın öncüsü

⁵¹ "ReformNedir"<http://www.notbu.net/wp-content/uploads/2016/01/Reform-Hareketleri.pdf>, (07.02.2017), s. 40.

⁵² Aslan, s. 70.

⁵³ Zafer Şen, **Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform ve Fransız İhtilâli'nin Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri**, 2009, s.2, <http://www.zafersen.com/cografikesifler-ronesans-reform-fihtilalinin-osmanliya>, (05-10-2019).

⁵⁴ Çoban, s. 141.

⁵⁵ Çoban, s. 143.

olarak görenler olduğu gibi, bunlarla hiçbir alakası olmayan kapalı bir sistem olarak görenler de vardır. Aslında esas itibarıyla Reform Harekâtı entelektüel bir ürün değil din temelli bir harekettir. Modern zamanların getirdiği laiklik ve aydınlanma değerleri Luther veya Protestanlığın iradi olarak katkı verdiği gelişmeler değildir. Bunlar sekülerleşmenin yani Hıristiyanlıktan uzaklaşmanın neticesi olarak görülmüştür. Luther inayet anlayışıyla katı bir kadercilik getirdiği gibi otoriteye karşı özgürlüğü savunmamış, sadece otoritenin adını değiştirmiştir, yani Roma'dakinin yerine başka papalar ikame etmiştir. Kutsal Kitap “kâğıttan bir papa”dır. Yeni teolojide krala karşı gelmek Tanrı'ya karşı gelmek demektir. Din-devlet ilişkileri bağlamında da Protestanlığın öngördüğü Kilise ile devletin ayrılması değil, dinin devlete tabi kılınmasıdır. Luther'in ne kadar “özgürlükçü” olduğu Yahudilerin havralarının yakılması gerektiğini söylemesinden anlaşılmaktadır. Protestanlığın bu niteliği günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. En katı fikirler Protestanlar arasından çıkmıştır. “Fundamentalizm” denilen şey bazı aşırı Protestanları nitelemek için kullanılan bir tabirdir ve sonradan yanlış biçimde başka inançlara da teşmil edilmiştir. Hıristiyanlığı tümüyle “kocaman bir soru işareti” olarak gören Nietzsche'nin, Protestanlığı “Hıristiyanlığın –ve aklın– bir yanına inen inme” diye tanımlaması boşuna değildir.⁵⁶

Diğer yandan bilimsel düşüncenin temsilcisi ve tabuları yıkan kişi olarak lanse edilen Luther, meşhur astronomi bilimci Nicolaus Copernicus (Kopernik) (1473-1543) karşısında da tutucu bir üslup sergileyerek, onun yerin Güneş çevresinde döndüğü evren modelini kutsal kitaba aykırı olduğu gerekçesiyle hem kınamış hem de onu budala olmakla itham etmiştir. Martin Luther, Kopernik hakkında, onun Yeşua kitabında söylenen her şeye itiraz eden, sadece marifet gösterisi yapan ve dikkat çekmeye çalışan bir “eşek” olduğunu belirtmiş ve kutsal kitabın arzın döndüğünü değil, güneşin döndüğünü bildirdiğini savunmuştur. Yeni yetme bir astrolog olarak tanımladığı Kopernik'e halkın kulak vermesinin saçma olduğunu belirterek, onu astronomi biliminden uzak biri olarak nitelendirmiştir. Kopernik reformcuların karşı çıkması sebebiyle “Göksel Kürelerin Dönüşleri Üzerine” adlı eserini yayınlamak için 1543'e kadar beklemiş ve bu süreçte hem sistemini geliştirmeye, hem de sistemin dinle çatışmasını engelleyecek deliller bulmaya

---

⁵⁶ Çoban, ss. 140-144.

çalışmıştır. Tüm bu baskılama ve karşı çıkmaya rağmen Kopernik'in tezlerinden dolayı cezalandırılmaması ve yargılanmamasının sebebinin, Kopernik'in ölmesi olduğu düşünülmektedir. Giordano Bruno (1548-1600) Kopernik kadar talihli olmadığı için, evrenin sonsuzluğunu ve evrende başka gezegenlerin de olduğunu ilişkin görüşleri yüzünden 1600 yılında yakılmak suretiyle öldürülmüştür.⁵⁷

Gerçekte Luther'in pek güçlü olmadığı ve ilk senelerde söylediği birkaç iddialı sözü hariç Reform liderleri arasında vicdan özgürlüğü yönünde sergilediği bir duruşu söz konusu değildir. Reform liderleri de din adına ceza verme yetkisine elde eder etmez bu yetkilerini kullanmışlardır. Dinsel özgürlük olarak tanıtılan Reformun, Müslümanlık, Yahudilik ve Katoliklik gibi kendi inancının dışındaki inanç sistemlerini "dinsel sapkınlık" olarak nitelendirmesi, kendi inancı dışında kurtuluşun olmadığı tezini savunarak "dışlayıcı" bir davranış sergilemesi ve yine kendi inancı haricindekiler için devlet baskısını istemesi, dinsel hoşgörüsüzlüğünün belirtileri olarak yorumlanabilir. Zaten Luther'in önder olarak benimsemiş olduğu Augustine (354-430)'nin temel görüşüne göre sapkın görüşe sahip olan Hıristiyanlar, putperestler, Yahudiler, geleneksel Hıristiyanlık dışındaki dinlere mensup olanlar, dini görüşü olmayan dinsizler, hatta İncil mesajını duyma olanağı bulunmayanlar dahi kurtuluştan uzaktır. Dolayısıyla bu zihniyetin hâkim olduğu olan Luther'in "kurtuluş" konusunda mevcut durumdan farklı düşünmesi mümkün değildir.⁵⁸

---

⁵⁷ Günay, s. 78.

⁵⁸ Günay, ss. 78-79.

İKİNCİ BÖLÜM

REFORM ÖNCESİ AVRUPA'DA TÜRK İMGESİ

2.1. AVRUPA'DA TÜRK İMGESİ

Avrupa'da Türk imgesine başlamadan önce öncelikle imge kavramını açıklamak faydalı olacaktır. 'İmge' sözlüklerde hayal, hayal etme, resim, düş, heykel, görünüş, görme, uzak görüş, düşsel görüntü gibi anlamlara gelmektedir. İngilizcedeki 'image' sözcüğüyle aynı anlamda kullanılmakta olan kavram, İngilizce-Türkçe sözlükte, 1-resim, 2-görüntü, hayal, imge, 3-fikir, kavram, izlenim, 4-şekil, suret, görünüş, bir şeyin benzeri, 5-aynı, tıpkı, benzer, kopya, 6-simge, sembol, timsal, remiz, işaret, alamet, 7- örnek, numune, mücessem şekil, 8-tasvir, bir şeyin yazı veya sözle tanıtımı, 9-put, sanem, tapıt, heykel, 10-benzeti, teşbih, mecaz, 11-(bir kimse hakkında) toplumun kanaati, kamuoyu gibi çok değişik manalara gelmektedir.⁵⁹

Bir topluma dair imge oluşabilmesi için söz konusu toplum ya çeşitli gözlemlerle gözlenmeli ya da o toplum hakkında okuma ve dinlemelerle bilgi edinmek gerekmektedir. Avrupalılar Türkler hakkındaki ilk bilgileri, Türklerle tanıştıkları Kavimler Göçü neticesinde elde etmişlerdir. Hun Türkleri Orta Asya'daki Çin egemenliğinden kurtulmak için Batı'ya doğru hareket ederek, 350 yıllarında Volga-Don nehirleri arasında yaşayan Hunları daha batıya kaydırmıştır. O zamanlar Karadeniz'in kuzeyine yerleşmiş olan çoğu Germen kavmi Vizigotlar, Ostrogotlar, Gotlar, Gepitler ve Vandallar batıya doğru zorunlu olarak göç etmişlerdir. Bu karmaşa sonucu huzuru kaçan Avrupalılar bu duruma Türklerin neden olduğunu düşündükleri için Türkler hakkındaki ilk bilgi ve ilk imge elbette olumsuz bir söylemle hayat bulmuştur. Hıristiyanlar ve Türkler arasında yapılan savaşlar Türklerin Avrupa'daki imajlarının oluşmasındaki temel etkenlerden birisi olmuştur.⁶⁰

Sonraki dönemlerde ise, Malazgirt Savaşı, Türklerle Batılıların karşılaşmasının başlangıcı olarak kabul edilse de en son yapılan bilimsel araştırmalar bu karşılaşmanın Emeviler ve Abbasiler dönemindeki erken İslam döneminde

⁵⁹ Mürsel Gürses, "Meşrutiyet Dönemi Gezinlerinin Gözlemleriyle Avrupa'da Türk İmgesi" **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 5 Sayı: 21, 2012, s.135.

⁶⁰ Gürses, s.136.

başladığını göstermektedir. Özellikle Bizans İmparatorluğunun erken İslamiyet dönemi akınlarına karşı koymak için Avrupa Hunları zamanında Balkanlara inmiş olan Hazar, Peçenek, Kuman-Kıpçak Türklerinden büyük ölçüde faydalandığı ve bu Türk boylarını Doğu Anadolu'ya topluluklar halinde yerleştirdiği anlaşılmaktadır.⁶¹ Daha özele indirildiğinde ise, Avrupa'nın Türklerle temaslarından en bilineni Batı Hun İmparatoru olan Attila'nın 441-447 yıllarında düzenlediği birinci ve ikinci Balkan seferi olduğu bilinmektedir. Bu savaşların sonucunda, Attila'nın Bizans'ı zorunlu vergiye bağladığı ve seferler sonrasında 452 senesinde Batı Roma İmparatorluğu'nu ele geçirdiği belirtilmektedir. Ancak Attila'nın 453 senesinde ölümünden sonraki süreçte süre gelen savaşlarda çocuklarının ikisinin ölümü ve son çocuğu olan İrnek yönetimi altından bulunan Hunların da başka bir Türk boyu olan Oğuz'lara katılmasıyla Avrupa topraklarında elde ettikleri hâkimiyetlerinin sona erdiği anlaşılmaktadır.⁶² Bu ilk karşılaşmadan sonra tesiri bugüne kadar devam eden Türk-Batı tanışması Haçlı Seferleri esnasında vuku bulmuştur. 11. ve 13. yüzyıllara denk gelen bu dönemler, Türklerin Yakındoğu'ya yayıldıkları, Anadolu topraklarına yerleştikleri dönemleri kapsamaktadır.⁶³ Bu yayılma sonucunda gelecekte Türklerin güçlü bir rakip olacağını hisseden Doğu Roma İmparatoru Alexios Komnenos 1088 yılında ilk haçlı seferinden 10 yıl önce bu konudaki endişelerini anlattığı mektubunda Farslar ve Araplarla bağdaştırılan Türkleri "hoşgörüsüz, dinsiz, kaba, yıkıcı, acımasız, ahlâksız, vicdansız, en korkunç günahı işlemeye meyilli kişiler " olarak betimlemiş ve mektubunda Avrupalı Hıristiyanlardan yardım talep etmiştir.⁶⁴ Bu arada Müslümanlar, Hz. Muhammed'in vefatının ardından kısa bir süre sonra Ortadoğu'yu kendi aralarında paylaşmış olan Pers ve Bizans İmparatorluğuna seferler düzenleyerek sınırlarını genişletmişlerdir. Bu seferler sonucunda Doğu Akdeniz'in ve Kuzey Afrika'nın egemenliğini eline geçiren Müslümanlarla Batı'nın siyasi çekişmesi ilk kez bu zaman diliminde başlamıştır. Farklı isimlerle kurulan devletler eliyle İslam kısa zaman zarfında Arap Coğrafyasını aşmış ve neticede Müslümanlar büyük bir uygarlık kurmuşlardır. Müslümanların Endülüs akınları, Müslümanlarla Avrupalıları ikinci önemli siyasi mücadele alanı oluşturmuştur. Bu

⁶¹ Ali Rafet Özkan, "Avrupa'da Türk İmajı", **Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu Bildiriler II**, 2009, Erzurum, s.799.

⁶² Aslan, s. 100.

⁶³ Gürses, s. 136.

⁶⁴ Özkan, s. 799.

dönemde ilk kez Avrupalıların gündemine Müslümanlarla din adına savaş kavramı girmiştir ve “din adına savaşmak” 200 sene süren Haçlı Seferleri ile altın dönemini yaşamıştır.⁶⁵

Genel olarak bakıldığında ise, 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun yıllar boyunca Avrupa'nın hâkim gücü olması Avrupalı'nın bilinçaltında Türk ve Müslüman korkusu ve düşmanlığının yer etmesine sebep olmuştur.⁶⁶ Ortaçağ Avrupa'sında Haçlı Seferleri neticesinde oluşan büyük oranda olumsuz Türk imgesi Osmanlı Devletinin kuruluşu ve gelişmesi neticesinde giderek artmıştır. Arap, Sarazen, Müslüman gibi kelimelerle Türk kavramı aynı anlamda kullanılmış,⁶⁷ seyyahlar yapıtlarında Türkleri “barbar” olarak tanımlamış ve yine Türkler vahşi, zalim, kaba ve akılsız Doğulu olarak da nitelendirilmişlerdir.⁶⁸ Yıldırım Beyazıt devrinde Osmanlı tehdidinin sadece İstanbul üzerinde değil Adriye kıyılarında bile artması Papa Gregorois'un, Macar Kralına 1372 yılında yazdığı bir mektupta Osmanlı Devletinin Arnavutluk kıyılarına inmeleri ihtimalini dehşetle anımsatmasına sebep olmuştur.⁶⁹ Böylece Avrupalıların dikkati bu bölgeye yoğunlaşmıştır.

Kavimler Göçü ve Haçlı seferlerinden sonra Avrupa'da Türk imajını belirleyen önemli olaylardan birisi de 1453 senesinde Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi olmuştur. İstanbul'un fethi özellikle İtalya olmak üzere bütün Avrupa'da şok etkisi yaratmıştır. Gerçi Bizans İmparatorluğu uzun süredir büyük bir güç olmamasına rağmen, Bizans'ın "İkinci Roma" olarak saygınlığı ve önemi hala büyüktü.⁷⁰ İstanbul'un fethi neticesinde tamamı Hıristiyan olan Avrupa ülkelerinde Türk ve İslam düşmanlığı zirveye çıkmıştır. Türk ve İslam kavramı, Avrupalılar için hem ırki hem kültürel düşman imge olarak iç içe geçmiştir.⁷¹ İstanbul'un 1453 senesinde Türklerce fethedilmesi, Türk tehlikesinin karşısında Avrupalılar içinde bir

⁶⁵ Canveren, ss. 152, 153.

⁶⁶ Abdullah Tok ve Hakan Ayaz, **İslamofobi'nin Kökeni ve Tarihsel Süreci**, s.5. <http://studylibtr.com>, (30.01.2017).

⁶⁷ Felix Konrad, Von der Türkengafahr zu Exotismus und Orientalismus: Der Islam als Antithese Europas (1453-1914), ss. 5-6.

⁶⁸ Gürses, s.136.

⁶⁹ Halil İnalçık, **Rönesans Avrupası: Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s. 19.

⁷⁰ Konrad, **Von der 'Türkengafahr' zu Exotismus und Orientalismus**, s. 5.

⁷¹ Nejdet Keleş, “Birinci Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrasında Almanlarda Türk İmgesi”. **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Sayı: 24, 2016, s. 114.

birlik oluşturma düşüncesinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Türklerin fetihten sonra Avrupa tarafına yönelmeleri üzerine Katolik Kilisesi, tıpkı Haçlı Seferleri sürecinde olduğu gibi Hıristiyanları bir amaç doğrultusunda bir araya getirmek için Türklere karşı sıkı bir propaganda faaliyetine başlamıştır. Türkler aleyhinde Katolik Kilisesi bünyesinde halka vaazlar verilerek ve çanlar çalınarak halkı korkutma yoluna gidilmiştir.⁷² Ostrom'un fetih haberlerinin hızla yayılması sonucunda Haçlı Seferleri'nden bu yana Müslümanlara yöneltilen olumsuz imaj faaliyetleri yoğunlaştırdı.⁷³

Günümüz Türklerine miras kalan 'negatif Türk' imgesinin serpilip gelişmesi Osmanlı Devleti'nin zirvede bulunduğu Ortaçağ sonu ile Yeniçağ başları arasındaki dönemdir.⁷⁴ Temelleri Ortaçağ Batı dünyası tarafından atılan olumsuz Türk imajı Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve gelişme döneminde giderek artmış, Sarezen Müslüman, Arap gibi kavramlar Türklerle eşdeğer tutulmuştur.⁷⁵ Martin Luther ise, Türklerin Sarezen kavramıyla anılması konusunda en kalıcı etkiyi bırakanların başında gelmiştir.⁷⁶

1453'te Osmanlı İmparatorluğunun İstanbul'u alması ile baş gösteren "Türk Korkusu", 1683 senesinde Türklerin II. Viyana Kuşatma'sında mağlup olmasıyla birlikte yerini, "Türkleri aşağılama" görüşüne bıraksa da Katolik Kilisesinin geçmişte yaptığı Türk karşıtı propaganda faaliyetleri, toplumsal hafızaya olumsuz ve korkulan Türk imgesinin yerleşmesine sebep olmuştur.⁷⁷

Bu konuya kültürel açıdan bakıldığında ise, 1500'lerin Avrupa'sında yaklaşık iki bin başlık (dergi, bildiri, kitap) Türklerden bahsetmiştir. Bunların çoğunluğunu ise Almanya'daki din adamlarınca kaleme alınan ve yanlış bilgiler içeren basımlar oluşturmaktadır. Bu yıllarda kırsal bölgede ve şehirlerde istikrarlı bir biçimde sürdürülen vaazlar tüm halkı Türklere karşı silahlanmaya çağırmaktadır. Knappe'den

---

⁷² Necla Mora, "Tarihten Günümüze Alman Kolektif Belleğinde Türk İmgesi ve Medyada Yansıması" **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 15, Cilt: 2, 2011, (TGA), s. 26.

⁷³ Konrad Felix, *Von der 'Türkengefahr' zu Exotismus und Orientalismus*, s. 5.

⁷⁴ Gürses, s.137.

⁷⁵ Özkan, s.799.

⁷⁶ Onur Bilge Kula, **Alman Kültüründe Türk İmgesi II**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, (Alman Kültürü II), s. 24.

⁷⁷ Mora, TGA, s. 26.

bir alıntı ise bu propagandanın nasıl bir etkisi olduğunu anlamak açısından çarpıcıdır.⁷⁸

“Gök kubbenin altında Türk’ den daha aşağı, zalim ve küstah canavarlar yoktur; onlar kimsenin yaşına ve cinsiyetine bakmadan acımasızca gençleri ve yaşlıları kesiyorlar ve hamile anaların karınlarından daha doğmamış çocukları koparıp alıyorlar.” 16. yüzyıl din adamı Enuntius ise bu tabloyu başka bir cümleyle tamamlar: “İnsanları kazığa geçirir, zulüm eder, yakar, kaynatır, asar, Tanrı’nın kutsal insanlarını işine geldiği gibi kana boğar.”⁷⁹

İstanbul’un fethinden itibaren hızla artan Türk akınlalarının oluşturduğu Türk düşmanlığı ve kıskançlık 1522 yılında Osmanlı Devletinin, Rodos’u fethetmesinden sonra Almanca konuşan topluluklar köpeklerine “Türkenhund” (köpek Türk), “Bluthund” (kan köpeği) vs. isimler vermesine kadar varmıştır. Alman “Newe Zeitung” gazetesinde 24 Eylül Rodos savaşına katılan Türk savaşçıları için “Türk köpekleri” denmiştir. “Köpek” ve “despot Türk” imajı halk edebiyatına da yansımış ve binlerce kin ve nefret dolu yöresel ezgiler oluşmuştur. Alman kültüründe Türk imgesi evvela tüm Hıristiyanlığı tehdit eden bir dinî düşman olarak öne çıkarılmıştır. Yazılan edebi eserlerde bile köpek isminin Türklere verilmesinin temelinde Batı /Alman kültüründe yerleşmiş olan negatif Türk İmgesi ve bir batıl halk düşüncesinin ürünü olan Türk’ün uğursuz ve şeytan gibi algılanması temel sebep olarak görülmüştür. 16. asırdan kalma bir Alman türküsünde ise şunlar söylenmektedir: “Türk geldi yine sınırlara/ Dinle ki neler etti,/ Bizleri kadın-erkek evlerimizden atıp, Herkes biliyor ki,/Korkunç ama/Küçük büyük herkesi kesti!”⁸⁰ Türk-Avrupa savaşlarının sonucunda Türkler Alman masallarında bile yer almıştır. Türklerin Alman masallarında yer almasının en önemli sebebi Hıristiyan Avrupa’nın Türkler tarafından tehdit edilmesidir.⁸¹

İstanbul’un 1453’teki fethinden sonra, Türk imajının oluşmasını kesin olarak etkileyen diğer bir önemli bir olay da 1529 yılı sonbaharında Viyana’nın Osmanlılar tarafından kuşatılmasıdır. Normalde Osmanlı- Habsburg egemenliği ve Macaristan’daki sınır çatışmaları bağlamında görülen Osmanlı saldırısı, dünya

⁷⁸ Gürses, s. 137.

⁷⁹ Gürses, s. 137.

⁸⁰ Keleş, s. 35.

⁸¹ Leyla Coşan, “Alman Masallarında Türk İmaji”, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, **Türklük Araştırma Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, İstanbul, 2005, (Türk İmaji), s. 262.

egemenliğini iddia eden iki imparatorluğun rekabeti bağlamında değerlendirildi. Hem Romen-Alman İmparatoru Charles V (1500-1558) hem de Sultan Süleyman I (yaklaşık 1494-1566), kendi propagandacıları tarafından dünyanın son hükümdarı olarak lanse edildi.⁸² Avrupa'daki Türk imgesi açısından önemli olaylardan bir tanesi de Karlofça Anlaşması'dır. Çünkü bu anlaşma Türklerin artık eski güçlerini kaybettiği ve Avrupa'da Türk korkusunun azalmaya başladığının işaretidir. O güne kadar zihinlerde yer etmiş olan 'yenilmez Türk' imgesi yerini yavaş yavaş 'abartıldığı kadar değilmiş' yaklaşımına bırakmaya başlamıştır. Osmanlı'nın duraklama dönemine girdiği bu dönemde daha önce bir kâbusa dönüşen Türk korkusunun azalmasıyla Avrupalının Türk'e bakışı farklı bir yöne evrilmeye başlamıştır. Eskisi kadar Türklerden korkmayan Avrupalılar Türklere daha realist yaklaşımla bakmaya çalışmışlardır. Aydınlanma Çağı'ndan II. Meşrutiyete kadarki zaman diliminde ise Osmanlı'nın yıkılmaya yüz tutmuş bir hasta adam olarak görülmesi Avrupa'da Türk korkusunu yavaş yavaş ortadan silmiştir.⁸³

Meşrutiyet dönemine kadar olan, Avrupa'daki Türk imajını kısaca belirtecek olursak, Haçlı Seferlerinin çatısı altında dinsel bir düşman olarak tanıtılan Türklerin, Osmanlı'nın en parlak döneminde bir korku nesnesi olarak algılandıkları dikkat çekmektedir. 1492 ve daha sonrasında Avrupa halkının kendi kimliklerini yaşatabilmek için bir 'öteki'ne gereksinim duymasının bir sonucu olarak Türklerin ve tüm Doğu'nun öteki hâline getirildiği, Aydınlanma Çağı'ndan Osmanlı'nın yıkılışına kadar olan sürede ise bilhassa Avrupalı düşünürlerin etkisiyle Türklerin artık bir korku unsuru olarak değil, aşağı ve yabani bir ırk olarak algılandıkları öne çıkmaktadır. Bu dönemin önemli düşünürleri Avrupa'yı merkeze alan bir bakış açısıyla Avrupalı olmayan bütün halkları kendinden aşağıda görmekle kalmayıp ve aynı zamanda fikirlerinin Avrupa'da yayılmasının gayreti içindeydiler. Hume, Locke, James Mill, Ernest Renan, Hegel, Kant, Herder, Marx, Engels ve daha pek çok Avrupalı düşünür halkların aşağılıklarını anlatırken onların değişmez ruhsal kötü özelliklerinden bahsetmekten imtina etmemektedirler. Bu düşünürler halkların yeteneksizliklerini, ruhsal olarak kötülüklerini anlatırlar ve bu eksikliklerin kaynağını da ırksal özelliklerle açıkladılar.⁸⁴ Avrupa halklarında oluşan ırkların eşitsizliği

⁸² Konrad, *Von der 'Türkengefahr' zu Exotismus und Orientalismus*, s. 9.

⁸³ Gürses, s. 137.

⁸⁴ Gürses, s. 137.

yargısı Gobineau'nun katkılarıyla sistemli hale getirilerek pekiştirilmiştir. Kendisi bir diplomat olan Arthur de Gobineau, 1853 yılında yazdığı “İnsan Irklarının Eşitsizliği/Farklılığı Üzerine Bir Deneme” isimli kitabında ırkları çeşitli kriterlere göre ayırır ve sınıflandırmaya çalışır. Ona göre toplumların ilerlemesinin veya geri kalmasının sebebi irksal özelliklerle ilgilidir. Irkları beyaz, sarı ve siyah diye üçe ayırır. Düşünme yeteneği sınırlı siyah ırk en alt basamakta yer alır. Daha sonra sarı ırk, en üstte de üstünlüğü akıldan, güzellikten ve güçlülükten alan beyaz ırk vardır. Beyaz insanda öteki ırklarda olmayan medenileştirici bir özellik vardır. Bu yüzden medenileşme yeteneği sadece beyaz insanda vardır. Diğer ırklar pek ilerleyip gelişemezler. Sarı ırk olarak nitelendirilen Türkler, tıpkı diğer Asya kavimleri gibi beyaz ırk olan Avrupalılardan aşağı bir ırk olarak görülmüş ve üstünlük bakımından ciddi farklar olduğu fikri yıllarca Avrupa'da ifade edilmiştir. Bu aşağılayıcı bilimsel (!) tespitin bir sonucu olarak Türklerin aşağı/ilkel bir ırk oldukları imgesi Avrupa'da ciddi bir alıcı bulmuştur.⁸⁵

Diğer taraftan Avrupa da Türk imgesini etkileyen en önemli unsurlardan birisi de Avrupalı seyyahların yazdıklarıdır. Bunu en belirgin bir şekilde Fransız seyyahların yazılarında görmek mümkündür. Her ne kadar Seyyahların anlattıklarının temelde önyargı ve bilgi eksikliği gibi problemleri olsa da o dönemi değerlendirebilmek için en somut kaynaklardır. Zaten Batılıların Türk, Doğu ve İslam gibi temel ve kültürlere ait değerlendirmelerinde bu durum çok sık görülmektedir.⁸⁶

Sonuç itibari ile Osmanlının Savaş meydanlarındaki başarı ya da başarısızlık durumu Avrupa'daki Türk imgesini etkilemiştir. Fakat başlangıçta çok olumsuz olan Türk imgesinin çok da değişmediği görülmektedir.

2.1.1. “Türk Savaşı”: Haçlı Seferleri

Ortaçağ'ı dünya tarihi açısından değerlendirdiğimizde üç tana karakteristik olay tespit edebiliriz. Bunlardan ilki İslam dininin doğuşu ve o zamana kadar Hristiyanların elinde bulunan devletleri fethetmesi, ikincisi Türk ırkının büyük

---

⁸⁵ Gürses, s. 138.

⁸⁶ Firdevs Çetin, “XVI. Asır Alman Seyyahlarına Göre Osmanlı Toplumunu (Müslüman Davranış ve Törenleri ile Dini Mekânlar)”, **Vakıflar Dergisi**, Aralık 2010 - Sayı 34, s. 39.

kuvvetlerle doğudan batıya doğru yönelmesi ve İslam'ın durmuş olan hamle gücünü tekrar harekete geçirme çabasına girmesi ve üçüncüsü ise bunun karşı tepkisi olan Haçlı Seferleri'dir.⁸⁷ Görüldüğü üzere Ortaçağ'ın en önemli üç karakteristik olayında da İslam'ın ve Türklerin başat karakterler olduğu görülmektedir

Haçlı seferleri düzenlenmesi ön görülen ilk düşman İslam olmuştur. Geçmişte tam bir karşıtlığa bürünmemiş Müslüman Hıristiyan ilişkisi bu dönemden itibaren bütün Ortaçağ Avrupa'sının tarihine yeni bir mana katacak bir savaş menkıbesi halini almıştır.⁸⁸Başlangıçta Avrupalıların Katolik sıfatı taşımayan Hıristiyanlara ve Müslümanlara karşı yürütülen savaflara Haçlı Seferi denilmişse de bu isim daha sonra Türklere karşı yapılan seferlere özgü olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁸⁹Yine Kudüs'ün ve zulüm gördüklerine inandıkları Doğu Hıristiyanlarının, İslam âleminin hâkimi durumundaki Türklerin elinden kurtarılması amacıyla XI. yüzyılın sonlarına doğru Hıristiyan Avrupalılarca başlatılan bir dizi askerî harekât olarak da tanımlanmıştır.⁹⁰Bu savaflara katılan Hıristiyanlara Haçlı denilmesinin sebebi ise; savaşa katılanların savaşa giderken göğüslerine ve kalkanlarına sefer dönüşünde ise sırtlarına birer haç işareti koymalarıydı.⁹¹

Türklerin, Doğu Roma İmparatorluğu için doğrudan bir tehdit unsuru olmasıyla ile beraber, “Türk tehdidi” ve bu tehlikenin önüne nasıl geçilebileceği meselesi, artık Avrupa'nın “önemli ve öncelikli” sorunsalı görülmüştür. O dönemdeki Avrupalı yöneticiler, siyasal ve dinsel önderler kendilerine yönelik tehdit olarak algıladıkları Türkler karşısındaki savaşın yollarını araştırmaya başlamışlardır. Savunma sistemlerini geliştirme gereksinimi hissetmeleri, Avrupalılara kendi kimliklerinin ortak özelliklerini ortaya çıkarma ve sivrileştirme imkânı sunmuştur. Türkler, Avrupalılar açısından düşman bir unsur olarak ortak kimliğin inşası hususunda önemli bir öge olarak görülmüştür.”⁹²

⁸⁷ Işın Demirkent, “Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri”,**Tarih Dergisi/Turkish Journal of History**, Cilt: 5,1994, s. 65.

⁸⁸ Josep Fontana, **Çarpıtılmış Geçmişe Ayna**, Çev: Nurettin Elhüseyni Literatür Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 51.

⁸⁹ Necla Mora, **Alman Medyasında Türkiye ve Türkler**, <http://akademikperspektif.com/2-012/10/1-4/alman-medyasinda-turkiye-ve-turkler/>, (15.08.2017), s. 4.

⁹⁰ Özgür Türker, Serkan Ükten, “Haçlılar Moğollar: Ortadoğu da Haçlı Moğol Münasebetleri” **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Sayı: 54, Cilt: 4, 2014, s. 321.

⁹¹ Abdulhaluk Mehmet Çay, **Türkler'den Önce Anadolu Haçlı Seferleri ve Anadolu'da Haçlı Devletleri**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009, s.2.

⁹² Aslan, s. 104.

2.1.1.1. Haçlı Seferlerinin Sebepleri

Haçlı Seferlerinin farklı ve karmaşık sebepleri bulunmaktadır. Geçmişten beri ileri sürülen sebeplerin yanında ve arkasında derin ve esaslı hedefler saklı bulunmaktadır.⁹³ Asıl amacı günümüzde bile tartışmalara sebep olan ⁹⁴Haçlı Seferlerinin sebepleri genel olarak dini, ekonomik ve Türk ilerleyişinin karşısında Doğu Roma- Bizans İmparatorluğu'nun Batı'dan ısrarlı bir biçimde yardım istekleri olmak üzere üçe ayrılır.

İlk olarak dini sebepleri inceleyecek olursak, Batı Avrupa 843 yılında Frank İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra çeşitli kesimlerim hâkimiyet mücadelesi verdiği bir saha hâline geldi. Gayesi Papalık makamını Hıristiyan Dünyasının en büyük hükümdarlık unsuru hâline getirmek olan papalar da bu mücadeleye katılıp Avrupa'daki bütün güçleri hükmü altına alarak onlara güçlerini ve üstünlüklerini kabul ettirmek istediler ve dünya hükümdarı olma planlarını gerçekleştirmek için de Haçlı seferlerini bir araç olarak gördüler.⁹⁵

Dünya hükümdarı olmayı hedefleyen papaların ellerinde silahlı güçleri olmamasına karşın rahiplerden meydana gelmiş büyük bir propagandanda ordusu vardı. Papalar bu propaganda ordusunu aktif kılarak bütün gücü ellerine geçirme çabasına girdiler. Bu durumda Batı Avrupa Hıristiyan dünyasında boy gösteren bu egemenlik ve üstünlük mücadelesinden en zararlı çıkan tarafı halk oldu. Batı Avrupa bölgesinde düzen ve güvenlik unsurları kalmadı. Hatta ve hatta üretim durdu, ekonomik hayat durma noktasına geldi. Açlık ve sefalet, toplumda git gide yayılmaya başladı. Papalık Avrupa'nın her yanına yayılmış olan kargaşa ve anarşiyi ilk etapta barış çağrılarını yaparak önlemek istediysede bu çağrılar kabul görmedi. Tam bu esnada Cluny Tarikatının Kudüs sevgisini canlandırma ve din adına savaşmayı teşvik edici fikirleri etkili olmaya başladı. Cluny Tarikatı, bazı koyu dindar Hıristiyanları kutsal sayılan yerlerin kesinlikle geri alınması fikrine inandırdılar ve bunu Tanrının ve Hz. İsa'nın da istediğini ifade ettiler. Ayrıca Hz.

⁹³ Raşit Erer, **Türklere Karşı Haçlı Seferleri**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2002, s. 7.

⁹⁴ Türker ve Ükten. s. 321.

⁹⁵ Salim Koca, "Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?" **Akademik Bakış**, Cilt 10, Sayı 20, 2017, s. 18.

İsa'nın yolunda ölen bir kişinin günahlarından kurtulup direk cennete gideceği düşüncesi ve kutsal yerleri ziyaret eden Hıristiyanların döndükleri zaman kendi ülkelerinde Müslümanları sürekli şikâyet etmeleri sonucu Kudüs'ün Müslümanlardan tekrar geri alınması fikrinin oluşması da bu durumun diğer dini gerekçeleri idi.⁹⁶

Ayrıca özellikle din adamlarının söylemlerinde sık sık Türklerin Hıristiyan hacılara yönelik olan sözde zulümlerinden ve Hz. İsa'nın mezarına kâfirlerin (!) sahip olmasından duyulan utanç duygusu vurgulandı. Öldürülen Hz. İsa'nın ve Hıristiyanların intikamını alma güdüsü teşvik ve tahrik edildi. Haçlı seferine katılmanın, günahların affedilmesinde en iyi kefarete olacağına dair propaganda yapıldı. Algılarda “sokaklarından süt ve bal akan Kudüs” betimlemesi kurgulanmaya çalışıldı. Daha da önemlisi, bu kurmaca fikirlerle özellikle kont, dük ve şövalyelerin hayallerini süsleyen ve onları kendine çeken “Doğuda güç, şöhret, egemenlik, servet ve toprak sahibi olma” fikri ve rüyası öne çıkarıldı. Din adamları, öncüsü olduğu toplulukların inançlarını, özelemlerini, ihtiyaçlarını ve emellerini ustalıkla kışkırttılar. Böylece, Batı Avrupa topraklarında boş ve heretik inanç değerlerine sahip ve din adamlarına kolayca inanan geniş bir insan kitlesine sahip oldular. Propagandalarında bilhassa dinî inançları ve öğeleri birer araç ve kalkan olarak kullandılar. Fakat onların asıl amaçları teolojik değil, siyasi idi. Ayrıca da onların benimsedikleri bu dava, bütün Hıristiyanlarca içselleştirilmiş ve paylaşılmış ortak bir dava değildi.⁹⁷

Dini sebeplerden sonra ikinci sebep olarak Türk ilerleyişinin karşısında Bizans'ın Batı'dan ısrarlı bir biçimde yardım istekleri gelmektedir. Bizanslılar XI. asırda Selçukluların baskısı altında kaldılar ve bunun sonucunda Anadolu'yu kaybettiler. Artık Türkler İstanbul önlerindeydi. Bunun üzerine Bizanslılar İstanbul'un fethedilmesi halinde Türk ilerleyişinin hiçbir güç tarafından asla durdurulamayacağını ve böylece Avrupa'nın da büyük bir riskle karşı karşıya kalacağını papaya bildirerek acil yardım istedi. En son sebepten ekonomik sebeplerdir. Türk ve diğer Müslüman devletler dönemin ticaret yolları olan İpek ve Baharat Yolları'na sahip oldukları için zengin oldular. Diğer yandan Avrupa ülkelerinde ise açlık ve sefalet hüküm sürmekteydi. Ayrıca Müslüman ülkeleri gören

---

⁹⁶ Koca, s. 18.

⁹⁷ Koca, s. 19.

Hristiyanlar geri döndüklerinde bu durumu daha da abartarak anlatınca Haçlı seferleri kaçınılmaz bir hale geldi.⁹⁸

Dini durum, Bizans'ın yardım talebi ve ekonomik durumdan oluşan bu üç sebebi ele aldığımızda genel olarak Haçlı Seferlerine dair aşağıdaki değerlendirmeyi yapmak mümkündür.

Kula'nın Martin Luhter'in, Monte Croce tarafından kaleme alınan "Kur'an'ın Çürütülmesi" isimli eserinin tercümesinden aktardığına göre, "Türk tehlikesi"; on birinci asrın ikinci yarısında o zamanki Bizans imparatorunun, Avrupa Hristiyanlığına çeşitli vasıtalarla başvurarak, Türklerin Anadolu'da yayılmasının Hristiyanlık için başlıca tehlike teşkil etmeye başladığını bildirmesi ve mevcut tehlikeyi önlemek maksadıyla Avrupa'dan yardım talep etmesiyle, Avrupa'nın gündeminde yer almıştır.⁹⁹ Haçlı seferleri, aslında İspanya'dan ve Portekiz den Müslümanların atılması için başlatılan 'Reconquista (Yeniden Fetih)' hareketinin başlamasıyla doğmuştur. Bu dönemdeki Müslümanlar İspanya ve Sicilya da hâkimiyet kurmuşlardır. Bu hareket, İber yarım adasında bulunan Hristiyanların ve krallıkların ortak düşmanları haline gelen Müslümanların, elindeki şehirleri almak için başlatılmış ve 9. yüzyıldan 15. yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür.¹⁰⁰ On birinci yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen Birinci haçlı seferi itibari ile, Türkler, Avrupa yazılı kaynaklarında doğudan gelen ve Hristiyanlık karşıtı olan büyük bir tehlike ve ek olarak yakmayı yıkmayı adet edinmiş, Hristiyanları ve kutsal inançları hiçe sayan Asyalı güç olarak ifade edilmiştir. Bu zaman zarfı içerisinde "Haçlı seferi" ile "Türk savaşı" kavramları giderek eş manada algılanmaya başlanmıştır. Böyle bir bakış açısının oluşmasında da papalığın önemli bir payı olmuştur.¹⁰¹

1518'de imparator Elector Frederick Wise'in sekreteri George Spalatin, papalığın Türklere karşı yürüteceği Haçlı Seferleri ile ilgili düşüncesi sorusuna şöyle yanıt vermişti ;¹⁰²

---

⁹⁸ Çay, s. 2.

⁹⁹ Onur Bige Kula, **Avrupa Kimliği ve Türkiye**, Buke Kitapları, 2006, (Avrupa Kimliği) , s.131.

¹⁰⁰ Haçlı Seferleri, [https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/hacli-seferleri-76#targetText=Soylular%20ve%20profesyonel%20birlikler%20bu,a%C4%9Fustos%201096%20y%C4%B1%C4%B1nda%20sefere%20%C3%A7%C4%B1km%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r,\(23.08.2019\).](https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/hacli-seferleri-76#targetText=Soylular%20ve%20profesyonel%20birlikler%20bu,a%C4%9Fustos%201096%20y%C4%B1%C4%B1nda%20sefere%20%C3%A7%C4%B1km%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r,(23.08.2019).)

¹⁰¹ Aslan, s. 103.

¹⁰² Adam S Francisco, "**Martin Luther and Islam**", **A Study in Sixteenth-Century Polemics and Apologetics**, Birl, 2007, s.67.

“Eğer sizi doğru anladıysam Türklere karşı yapılacak seferin İncil zemininde benim tarafımdan savunulup savunulmayacağını soruyorsunuz; savaşın kazançtan ziyade dini bütün nedenlerle başlaması gerektiğini farz etsek bile itiraf etmek gerekir ki sorduğunuz soruya olumlu yanıt değil karşı yanıt vereceğim. Eğer Türklerle bir savaşımız olmak zorunda ise bence öncelikle buna kendimizden başlamalıyız. Evimizde ruhani mücadeleler tarafından kuşatılmışken dünyevi savaş açmamız beyhude bir çabadır. Roma papalık mahkemesi Hıristiyanlık ve kiliseye karşı savaşan herhangi bir Türk’den daha acımasız, ruhban sınıfının lüks, hırs ve açgözlülük içine gömüldüğünü, kilisenin itibarı her yerde acınacak bir durumda iken başarılı bir savaş zaferi bekleme umudu yoktur. Gördüğüm kadarı ile Tanrı bize karşı savaşıyor; öncelikle onu gözyaşlarımız, saf inancımız, dualarımız ve kutsal yaşantımızla fethetmeliyiz.”¹⁰³

Türk ve Haçlı ordularının karşı karşıya geldikleri bu savaşlar; savaştan ziyade, bu savaşların halk üzerinde daha sonraki dönemlerde bıraktığı etkiyle önem kazanmıştır. Hem Kilisenin; halkı, Müslüman ve Türk tehlikesine karşı koymaları gerektiği görüşü, hem de Haçlı seferlerine katılan Hıristiyan askerlerinin aktardığı abartılı olaylarla, Türklere karşı Avrupa’da yer edinen olumsuz izlenimin daha da arttığı gözlemlenmiştir.¹⁰⁴

G. W. F. Hegel, bu durumla ilgili olarak şu sözleri sarf etmiştir:

“Haçlı Seferi düşüncesi, Hıristiyanlık bazında bütün Avrupa’yı etkisi altına alan bir olaya dönüşmüştür. Kilise, Haçlı Seferleriyle "bütün yaşamsal olaylar, bilim ve sanat üzerinde egemenlik" kurmayı başarmıştır. Vatikan, yaşamın tüm yönleri üzerinde mutlak biçimde egemenlik sahibi olmak için, Hıristiyanlık için kutsal sayılan yerlerin, inançsızların elinde bulunmasının Hıristiyanlar için "onursuzluk" olduğunu ileri sürerek, Avrupalı Hıristiyanların "bütünlüğünü" "sağlamıştır.”¹⁰⁵

Genel olarak değerlendirildiğinde IX. yüzyıldaki Türk ilerleyişinin Yakın ve Ortadoğu’da yaşayan Müslüman, Yahudi ve Hıristiyanlar için bir tehdit oluşturması, ardından Müslüman olan Türklerin İslam’ın bayraktarlığını ve öncülüğünü yapmaları ve daha önce bölge halkı nezdinde kötü bir imaja sahip olmalarının olumsuz etkisiyle

¹⁰³ Francisco, s. 67.

¹⁰⁴ İrfan Atalay, “Avrupa’da Türklere Karşı Önyargıların Tarihsel Gelişimi ve Bunların Yazınsal Yapıtlarda Yansıması”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2008, s. 41.

¹⁰⁵ Aslan, ss. 107-108.

halk nezdindeki imajları daha da kötüleşerek korkutucu ve endişe duyulan bir hale dönüşmüştür.¹⁰⁶ Batı toplumunda olumsuz bir Türk imajının oluşmasında din adına yapıldığı iddia edilen ama gerçek amacının dinsel, kültürel ve ekonomik çıkar hegemonyasının korunması için yapılan insanlık dışı savaşlar vardır. Günümüzde Lübnan ‘da devam eden farklı çevrelerce kışkırtılan ve desteklenen güç ve egemenlik kavgası da Haçlı Savaşlarının bir devamıdır.¹⁰⁷

2.1.2. Türk Çanları

Halk kültüründe , "Türk tehlikesi" esas olarak "Türk Vaazları" ve Türk çanları ile birlikte yayıldı.¹⁰⁸

“Türk çanları” kavramı Türklerin tehdidine karşı çalınan çanlara Almanlar tarafından verilmiş bir isim olup, ilk defa (1378-1458) Papa III. Callixtus tarafından 29 Haziran 1456 senesinde Mora’nın Türkler tarafından alınması ve Avusturya’nın Türkler tarafından tehdidini anımsatmak amacıyla çalınmıştır. Papa Callixtus bütün kiliselerde Türk tehlikesine karşı öğle saatlerinde çan çaldırmıştır.¹⁰⁹

Yine 1399 senesinde Wolfram von Prag isimli başpiskopos Türklerin Hıristiyanları yenmesini ve bu yenilginin unutulmaması için her Cuma günü Hz. İsa’nın ölüm saati olan saat 09.00’da çanların çalınmasını ve insanların her şeyi bir kenara bırakıp dua etmelerini emretmiştir.¹¹⁰1540’lı yıllardan itibaren Aşağı Avusturya bölgelerinde de her gün Türk çanları eşliğinde hükümet yetkililerinin direktifleri ile dua okunması emredilmiştir.¹¹¹

Türk Çanları konusunda bilinmesi gereken bir isim de Friedrich Roth’dur. O 1595 yılında yazdığı Türckenglocke (Türk çanı) isimli çalışmasında bütün aileye yönelik olarak Türk dualarını yayımlamıştır.¹¹²Gerek Katolik gerekse Protestan kiliselerince her gün çalınan bu çanlar ve akabinde edilen dualar sayesinde Türk tehdidinin Hıristiyanlarca her gün hatırlanması gerçekleştirilmiştir. Türk çanları çok

¹⁰⁶ Atalay, s. 41.

¹⁰⁷ Atalay, s. 42.

¹⁰⁸ Zsuzsa, Barbarics - Hermanik **Türckengefahr (Spätmittelalter / Frühe Neuzeit)**, s. 11.von Zsuzsa Barbarics Hermanik. [https://www.historischeslexikonbayerns.de/Lexikon/Türckengefahr_\(Spätmittelalter/Frühe_Neuzeit\)](https://www.historischeslexikonbayerns.de/Lexikon/Türckengefahr_(Spätmittelalter/Frühe_Neuzeit)), (7.08.2019).

¹⁰⁹ Leyla Coşan, **Tanrım Bizi Türklerden Korumu**, Yeditepe Yayınevi, 2012, s. 84.

¹¹⁰ Coşan, **Tanrım Bizi Türklerden Korumu**, s. 84.

¹¹¹ Coşan, **Tanrım Bizi Türklerden Korumu**, s. 76.

¹¹² Coşan, **Tanrım Bizi Türklerden Korumu**, s. 92.

uzun süre insanların hafızalarında yer almış ve çalınan bu çanlar Türk Tehdidi anlamına gelmiştir.¹¹³

Türk çanları son kez 1456 yılında 1455-1458 yılları arasında görev yapan Papa Calixt III tarafından aynı yıl Osmanlı'nın Belgrat kuşatmasında başarısız olmasından sonra çaldırılmıştır.¹¹⁴

2.1.3. Türk Vaazları

Türk çanları gibi Türk vaazları ve Türk duaları da Türk tehdidine karşı Kilisenin manipülatif çalışmalarındandır.¹¹⁵Papa II. Pius'un ismiyle özdeşleşen ve gittikçe kurumsallaşan “Türk vaazları” (Türkenpredigt) Türklerin Avrupa'daki ilerleyişini durdurmak amacıyla asırlarca “Türk tehlikesi” ve “Türk dehşeti”, ile temellendirilerek kilise sayesinde Hıristiyan âleminde yaygınlaştırılmış ve devamlılığı sağlanmış vaazlardır.¹¹⁶Türk vaazlarının ortaya çıkmasına, Hıristiyanlarca felaket olarak yorumlanan İstanbul'un fethi sebep olmuştur. Fetihden hemen sonra Papa V. Nikolas tarafından 30 Eylül 1453'te yayınlanan Haçlı Seferi fermanında, tüm Hıristiyan hükümdarlarından Papa tarafından “Deccal” olarak nitelendirilen Fatih Sultan Mehmet'in karşısında Hıristiyan dinini savunmaları istenmiştir.¹¹⁷

İstanbul'un fethinden önce de Türk saldırılarına karşı dua edildiği bilinmektedir. Nitekim Avrupa'da büyük bir korku oluşturan Niğbolu bozgunundan sonra 1398- 1399 yılları aralığında İstanbul'un savunması için Papa IX. Boniface, Hıristiyanlık dünyasının her yerinde vaazlar verilmesini istemiştir.¹¹⁸ Haçlı Seferi vaizleri, tek tek ülkeleri dolaşıp savunma amaçlı haçlı seferleri fikrinin yaygınlaşması için çabalamışlardır.1456'da bir Türk fermanı yayınlayan Papa III. Callixtus şeytanın oğlu olarak gördükleri II. Mehmet'ten gelecek tehlikelerin vaazlar vasıtasıyla anlatılmasını emretmiştir. Türk vaazları, Osmanlı'nın, Avrupa'ya doğru genişlemesine eş zamanlı biçimde yaygınlık kazanmıştır. 1521'de Türklerin

---

¹¹³ Aslan, s. 113.

¹¹⁴ Barbarics, s.11.

¹¹⁵ Aslan, s. 153.

¹¹⁶ Aslan, s. 113.

¹¹⁷ Coşan, **Tanrım Bizi Türklerden Korumu**, ss. 84-85.

¹¹⁸ İnalçık, s. 19.

Belgrad'ı alması, sonrasındaki 1526'da Mohaç zaferi, 1529 yılındaki Viyana kuşatması ve ardından 1566'da Zigetvar'ın fethi Avrupa'daki Türklere karşı duyulan korkunun derinleşmesine sebebiyet vermiştir.¹¹⁹

Türk vaazlarında İslam ve Kur'an'ın aşağılanması, Türklerin kökeni ve liderlerinin aşağılanması, onlara karşı savaşmanın gerekliliği ve gerekçeleri, Türklerin yok edilmesi ve Hıristiyanların onlardan kurtarılması, Türkler ile Yecüç-Mecüç ilişkisi kurulması gibi konular yer almaktadır.¹²⁰ Dua ve vaazlarda en sık yer alan motiflerden birisi de çocukların Türkler eliyle katledilmesine yönelik düşünceler olmuştur. Suçsuz ve savunmasız çocukların Türkler tarafından acımasızca öldürüldüğüne inanılması, toplumsal tepkinin doğmasına ve yaygınlaşmasına yönelik en önemli propaganda aracı olmuş, esir Hıristiyanların dua ve vaazlarında en çok yer verilen hususlar arasında yer almıştır.¹²¹ Avrupa'nın içinde bulunduğu durum, Hıristiyanların yanlış algıları, kişisel çıkar düşkünlüğü ve dinsel inançlardan uzaklaşmanın sonucunda, Tanrının bir ceza aracı olarak Türkleri gönderdiği şeklindeki değerlendirmeler yaygınlaşmıştır.

Okunan Türk duaları ve yapılan vaazlar 15. yüzyılın yarısı itibarı ile, Türkler için sistematik bir biçimde ezeli düşman imgesinin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır.¹²² Türk'e ve İslam'a bakışı derinden etkileyen ve içeriğinde "Türklerin, "Hıristiyanlığın can düşmanı", "dinsiz" olarak ifade edildiği Türk vaazları geleneği uzun süre devam ettirilmiştir. Türk vaazları genellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde Rodos, Belgrat ve Budapeşte'nin ele geçirilmesi ve Avusturya'ya seferlerin başlamasından sonra yaygınlaştırılmıştır. Türk Çanları ve vaazları İsa'nın geleneksel ve azılı düşmanı olarak görülen Türk'leri, Hıristiyanların hafızalarına esaslı ve olumsuz bir şekilde yerleştirmiştir.¹²³

---

¹¹⁹ Aslan, s. 114.

¹²⁰ Coşan, **Tanrım Bizi Türklerden Korum**, s. 218.

¹²¹ Coşan, **Tanrım Bizi Türklerden Korum**, s. 9.

¹²² Coşan, **Tanrım Bizi Türklerden Korum**, s.85.

¹²³ Kula, Avrupa Kimliği, ss. 245-246.

2.1.4. Türk Duaları

16. yüzyılın ikinci yarısında, Luther'in liderliğinde Türk Duaları olarak isimlendirilen ayrı bir edebiyat türü oluşmuştur. Toplu halde ya da müstakil olarak basılan bu metinler, hem Kilise ayinlerinde hem de bireysel dualarda yer almış, Tanrı katında düşman olarak algılanan Türklerle dualar vasıtası ile mücadele edilmeye çalışılmıştır.¹²⁴ Türk Duaları Avrupalılarca özellikle de Almanların Türklerden korunmak veya elinden kurtulmak amacıyla Tanrı ve Hz. İsa'ya yönelik yapılan dualardır. Bu dualar genelde kiliselerde Türklere karşı verilen vaazların akabinde büyük bir kısmında kötülüğün ve ezeli düşmanın temsilcisi olan Türklere karşı okunan sert içerikli dualardır. Dua edilmesinin gayesi hem Hıristiyanlarda ahlakî anlamda olumlu değişikliği sağlamak hem de Türk düşmanlığını insanların bilinçaltına yerleştirmektir.¹²⁵

“Türklerin yaptığı tahribat, zulümler, esir düşen Hıristiyanların içler acısı durumları” Türk dualarında öncelikli olarak işlenen konulardır. Dualarda korku unsuru olarak Hıristiyanlara zarar veren ve esir alan, ülkeleri yıkan ve Almanya ve Avrupa topraklarını ele geçirmeyi isteyen büyük düşman Türkler vardır.¹²⁶

Duaların belirli dönemlerde artması ya da azalması kilisenin, hükümetlerin ve dolayısıyla da toplumun konuya olan ilgisini yansıtmakta ve Türk tehdidinin o dönemdeki algılanan durumunu ortaya koymaktadır. Türkleri hedef gösteren bu dualarda yer verilen konular arasında öncelikli olarak Türklerin yaptıkları sözde zulümlerden ve esir alınan Hıristiyanların buldukları içler acısı vaziyetten söz edilmektedir. Türklerin tüm bunları gerçekleştirebilmesinin nedeni ise, Hıristiyanların işlemiş olduğu günahların çokluğuyla açıklanmaktadır. Duaların bitiminde ise Türklerden kurtulmanın tek yolunun dua ve tövbe etmek olduğu vurgulanmaktadır. Son olarak dinsel yönü olması nedeni ile Luther'in mücadele etmek amacıyla dua unsurunu öne çıkardığı görülmektedir. Luther gerçekleştirdiği dua çağrısında şunları ifade etmiştir: “Dua edebilen herkes bu iğrençlerin (Türklerin) bize hükmetmemeleri ve Tanrının öfkesi olan bu Türkler ile (bizi) cezalandırmaması için dua etsin.” Luther'in düşüncesine göre dünyada adaletin tesisi için İsa'nın emirlerine

¹²⁴ Coşan, **Tanrım Bizi Türklerden Korum**, s. 87.

¹²⁵ Aslan, s.115.

¹²⁶ Coşan, **Tanrım Bizi Türklerden Korum**, s. 86.

birebir uyulmalı ve her halükarda Tanrıya yakarılmalıdır.¹²⁷ Türklere karşı yapılan ayinler, sadece dini platformda kalmamış, Martin Luther'in öncülüğünde on altıncı yüzyılın ikinci yarısında bağımsız bir edebiyat türü olarak ortaya çıkmıştır. Hem özel baskı hem de toplu biçimde basılarak aktif bir şekilde kullanılmıştır.¹²⁸

“Türklere karşı okunan dualar ve vaazlar “oldukça etkili bir biçimde büyük ve ezeli düşman imgelemesini oluşturmaktadır. Bu algıyla birlikte, Türklerle ilgili anti propagandanın bizzat kilise eliyle yapılması nedeniyle Avrupa devletlerinin hemen hemen tamamında etkili hale gelmiştir. Türklerle ilgili anti propagandanın Avrupa ülkelerinin hemen her yerinde etkin olmasının nedeni bu propagandanın bizzat Kilise tarafından yapılmasıdır.¹²⁹

Martin Luther bağlamında dua unsurunu irdelediğimizde durum şöyledir: Martin Luther başlangıçta Türklerle savaşa karşı olduğu için, dua unsurunu çok yoğun bir şekilde kullanmıştır. Özellikle Türklere Karşı Savaş hakkında isimli vaazında Türk'le savaşmaktansa dua edilmesini salık vermiştir. Luther bu eserinde

“... Her papaz ve vaiz, kendi cemaatini büyük bir çabayla pişmanlığa ve dua etmeye teşvik etmelidir. Bu papaz ve vaizler, insanlara Tanrı'nın haklı bir şekilde bizi şeytan ve Türklerle cezalandırdığını; Tanrının öfkesinin ve memnuniyetsizliğin kendilerine müstahak olduğunu ve bu yüzden büyük ve sayısız günahlarını ve nankörlüklerini göstererek onları pişmanlığa yönlentmelidirler. Bu vaazlar kutsal metinden alıntılar yapılarak çok güçlü bir şekilde ifade edilmelidir. Bu alıntılara örnek olarak da Nuh tufanı , Sodom ve Gomora , İsrail'in çocukları ve Tanrının memleketleri ve insanlarıyla birlikte dünyayı sık sık helak ederek cezalandırdığı kullanılarak dile getirilmelidir.”¹³⁰ söyleminde bulunmuştur.

Luther insanların dini anlamda bilgilendirilip sonra günahlarını itiraf etmeleri ve yaşam tarzlarını düzeltmelerini, daha sonra da Tanrı'nın emrettiği ve duyacağını vaat ettiği duayı etmeleri için büyük bir çabayla teşvik edilmesini ve kimsenin kendi duasını hafife almamasını ve ettiği duadan şüphe duymamasını istemektedir. Ayrıca duaların duyulması için insanların imanlarının sağlam olmasını belirtmektedir.

¹²⁷ Canveren, s. 159.

¹²⁸ Coşan, s. 87.

¹²⁹ Aslan, s. 116.

¹³⁰ D. Martin, Luther., **Martin Luthers Werke: Kritische Gesamtausgabe. 30. Band. Zweite Abteilung** Weimar Hermann H. Böhlau, Nachfolger 1909, Weimarer Ausgabe, (WA 30/2), s. 117.

Luther zorbarların ve piskoposların da hiddet ve zulümlerini terk etmeleri ve onların insanların dua etmelerini engellememeleri için ikaz edilmesi gerektiği fikrini ileri sürmektedir.¹³¹

Luther edilen duaların nasıl tesirli olacağı konusunda kutsal kitaptan hangi örneklerin kullanabileceklerini açıkladığı bölümde” Aziz Yakup’un övdüğü İlyâ’nın duası ; Elişa’nın duaları ve diğer peygamberlerin; Davut, Süleyman, Asa, Yehoşafat, Yoşiya, Hizkiyakrallar ve diğerleri; Tanrının İbrahim’e beş doğru insanın hatırı için Sodom ve Gomore’yi bağışlayacağı vaadini” örnek olarak vermiştir.¹³² Şeytanla Türkleri aynı kefeye koyan Luther aynı eserinde şunları söylemiştir: “...Rabbimiz İsa Mesih’i, onun mesajını ve imanı kaybetmemek için kurtuluşa ermemiz ve bütün iyiliklerimizin gerçekleşmesi için tıpkı diğer düşmanlarına karşı mücadele ettiğimiz gibi ve şeytana karşı dua ettiğimiz gibi, Türklere karşı da dua etmeliyiz.”¹³³

Türkleri şeytanın hizmetçisi¹³⁴ olarak gören Luther o zaman Türklere karşı en fazla en fazla ihtiyaç duydukları şeyin Türk’e karşı duaya yönlendirilmeleri olduğunu düşüncesindedir. Çünkü Ona göre Türk, kılıcıyla ülkeleri ve insanları harap etmekle kalmayıp aynı zamanda Hıristiyan inancını ve sevgili Rab İsa Mesih’i tahrip eden Türk, şeytanın hizmetçisidir.¹³⁵

1530'lardan itibaren, Luther’in Türklerle ilgili açıklamaları daha da radikalleşerek, 24 Nisan 1530 da Veste Coburg’da Philipp Melanchthon’ a yazdığı mektupta Türklere karşı dua etmeye devam edeceğini şu cümlelerle ifade etmiştir: “Bütün kalbimle Türklere ve Muhammed’e karşı koşmaya başladım çünkü bizim bedenimiz ve ruhumuza zarara veren içlerindeki şeytanın bitmez tükenmez öfkesini görüyorum. Bu yüzden dua etmeye ve yalvarıp yakarmaya devam edeceğim ve hatta cennette ağladığımın duyulduğunu öğrenene kadar ona karşı dua etmekten vazgeçmeyeceğim.” Yahudi ve Türklere karşı acımasız kayıtsız şartsız imha istemi içinde olan Luther “ Kalbimden gelen bir sesle Türklere ve Muhammed’e kızmaya başladım. Çünkü Türklerde şeytanın cesurca bedenlerimize ve ruhlarımıza saldıran çekilmez soyunu görüyorum. Bu yüzden dua etmeye ve yalvarıp yakarmaya devam

---

¹³¹ Luther, WA 30/2, s. 118.

¹³² Luther, WA 30/2, s. 119.

¹³³ Luther, WA 30/2, s. 121.

¹³⁴ Luther, WA 30/2, s. 116.

¹³⁵ Luther, WA 30/2, s. 120.

edeceğim ve hatta çığlıklarımın gökyüzünde işitildiğini öğreninceye kadar dua etmekten vazgeçmeyeceğim”¹³⁶söyleminde bulunmuştur.

Osmanlı Devletinin ilerlemesine karşı dua unsurunu sadece Kilise değil Alman prensler de kullanmıştır. 1540 yılının Ağustos ayında sefere çıkan Kanuni Sultan Süleyman’ın Eylül’ün ilk haftasında Budapeşte’yi ele geçirmesi ve Macaristan’a tam manasıyla hâkim olması “Almanya”da büyük bir heyecan ve telaş uyandırmıştır. Alman Prensi 8 Eylül 1541 günü Martin Luther’i “Türk’e Karşı Duaya Çağrı” (Vermahnung Zum Gebet Wider den Türken) isimli eseri yazmakla görevlendirerek şu emri vermiştir:¹³⁷

“ Buda ve Peşte’yi alan Avusturya birliklerini ağır bir mağlubiyete uğratarak kovalayan Türkler, Avusturya’ya doğru büyük bir halk kütlesini sürmüşlerdir. Türk padişahı da Macaristan’a gelmek üzere yola çıkmıştır. Orada Türklerin büyük bir engel ile karşılaşamayacakları açıktır. Bu korku ve üzüntü verici bir durumdur. Asıl kaygı verici olan Türk hükümdarının Buda ve Peşte ile yetinmeyeceği, seferini Avusturya’ya ve Viyana’ya kadar sürdüreceğidir. Bu durumdan sadece yöredeki ülkeler değil, Alman milleti başta olmak üzere, bütün Hıristiyanlık dünyası devamlı ve telafisi mümkün olmayan zarar ve sıkıntı görecektir, belki de çöküş tehlikesi bile yaşayacaktır. Sachsen Prensiğindeki vaizler mutlak surette bütün vaazlarında mevcut Türk tehlikesinden kurtulmak için halkı duaya davet etsinler, duaya teşvik etsinler.”¹³⁸

Martin Luther aslında bu göreve hazırlıktır. Prens ile aynı görüştedir. Nitekim kendisine akıl danışan ve tehlikelere karşı savaşan bir Alman’a yazdığı 14 Ağustos 1541 tarihli mektubunda:

“ Her şeyden evvel Türkler tarafından cezalandırılmayı gerektirecek günah işlediğimizi anlamalı ve söylemeliyiz. Tanrı’nın emirlerine uymalı; evvela iki kutsal şeyi, inancımızı ve inancımızın göstergesi sözleri ‘Vaterunser’ (Hıristiyanların önemli bir duası) yüreğimize sindirelim, ondan sonra vuralım, göze alınabilecek her şeyi göze alalım. Ancak, Türk’e karşı zafer için dua etmeye ne gücüm, ne de

---

¹³⁶ Luther, Martin. **Luther deutsch: die Werke Martin Luthers in neuer Auswahl für die Gegenwart.** Vandenhoeck & Ruprecht, 1983, s. 199.

¹³⁷ Kula, **Alman Kültürü II**, s. 110.

¹³⁸ Kula, **Alman Kültürü II**, s.110.

umudum vardır; Tanrı'ya sadece kurtarılabilir şeylerin kurtarılmasına yardımcı olması konusunda yakarabilirim.” demektedir.¹³⁹

1541 yılında Türkler Macaristan'a karşı tekrar sefer başlatınca Luther, Prens Johann Friedrich'in isteği üzerine 1541 yılında Türklere karşı bir dua çağrısı isimli eserini yazdı. Ve bu mesajda hem ruhsal hem de askeri mücadele çağrısında bulundu.¹⁴⁰

“Türk'e Karşı Duaya Çağrı” 15 Eylül 1541'de tamamlanır. Aynı yıl içinde Wittenberg, Nürnberg, Ausburg'da, iki defa, 1542 yılında sırasıyla Strasbourg, Wittenberg gibi önemli Alman şehirlerinde çok sayıda basılır. Latince'ye tercümesi yapılır. Böylece bütün Avrupa'da yayılması sağlanır. Daha sonraki yıllarda sürekli olarak yeniden basılır.¹⁴¹

Luther Almanların Türklere karşı dua etmesini ve savaşmasını özendirmek için, gerekli gördüğü noktaları şöyle özetler "Hıristiyanlar, öncelikle Allah'ı, yani Türklerin Tanrı'sını yenmeli, Allah'ın gücü ve tansısallığı yok edilmeli. Endişem odur ki kılıçla bir şeye ulaşmak imkânsızdır. Hıristiyanlar, papa ve yandaşlarının iddia ettikleri gibi, bedensel olarak Türklere savaşmamalı, onlara yumrukları ile mukavemet göstermemeli. Türkleri Tanrı'nın gazabı ve kırbağı olarak görüp, dua, ağıt ve özveri ile kendilerini korumalıdır. Bu nasihati hafife alan Türk'ü de hafife alır. Böyleleri Türk'e ne yapabilecek, görmek isterim doğrusu?"¹⁴²

Martin Luther'in Türklere Karşı Ev Duası

“Ulu Tanrım, biz senin cezalandırmanı hak ettik. Fakat sen bizi merhametinle değil öfkenle cezalandır. , insanların ya da şeytanın elinden cezalandırılmaktansa , senin ellerinle cezalandırılmak daha iyidir. Davut'un dua ettiği gibi: “Rahmetinin çokluğuyla günahlarımı sil. Ben sana, ancak sana karşı suç işledim. ve senin katında günah sayılanı işledim” (Mez. 51:1, 4).Her şeye gücü yeten Tanrı ve baba, sen en iyiyi bilirsin, biz şeytana, papaya ve Türk'e karşı günah işlemedik bu yüzden onların bizi cezalandırmaya ne hakları, ne de güçleri vardır. Fakat sen onları, öfkenin sopası olarak sana karşı günahkâr olan ve bu sıkıntıları hak eden bizlere karşı kullandın. Evet, merhametli Tanrı, Yüce baba! Bizim işlediğimiz günahlar onlara karşı değil, bu yüzden onların bizi cezalandırmak için haklı gerekçeleri yoktur. Aslında biz, sana karşı en korkunç günahı onlarla birlikte işledik. Onlar bizim sana karşı itaat edip etmediğimizle ve hatta (onların yaptığı gibi) sana küfredip etmediğimizle ilgilenmediler. Her türlü putperestliği işlediler. Bizim batıl

¹³⁹ Kula, **Alman Kültürü II** s. 111.

¹⁴⁰ Armin Wenz, **Luther, Lutherische Kirche und der Islam**, s. 88.

¹⁴¹ Kula, **Alman Kültürü II** s. 111.

¹⁴² Luther, WA 30/2, s. 129.

inançla kendi kendimizi çürüttüğümüz, yalan söylediğimiz, zina işlediğimiz, ahlâksızlığımız, cinayet, hırsızlık, soygun, talan, büyücülük ve sana karşı her çeşit kötülüğü yapıp yapmamamız onlar için önemli değildir. Onlar bunlarla kesinlikle ilgilenmemektedirler. Onlara karşı işlediğimiz yegâne günah, bizlerin seni, Tanrı baba, adil ve tek olan Tanrı'yi ve senin sevgili oğlun, bizim Yüce İsa'mızı ve Kutsal Ruh'u, ebedî Tanrı olarak görmemiz, iman etmemiz ve onaylamamızdır. Evet, bu bizim onlara karşı işlediğimiz yegâne günahdır. Fakat biz senin varlığına inanmamış olsaydık o zaman, Şeytan, dünya, Papa ve Türk bizi rahat bırakırlardı. Tam da senin sevgili oğlunun söylediği gibi "Dünyadan olsaydınız, dünya kendinden olanı severdi " (Yu. 15:19) Bize karşı merhametli babamız, düşmanlarımız üzerine en güçlü hâkim olan sen, bu meseleyi sen kendi eline al. Çünkü onlar, bizden çok senin düşmanlarıdır. Onlar bizi takip edip bize vurduklarında, esasında seni takip sana vurmaktadırlar. Çünkü bizim anlattığımız, kabul ettiğimiz ve inandığımız sözler, bize ait değil, sana aittir ve içimizde olanlar senin Kutsal Ruh'unun bizdeki etkileridir. Şeytan bundan hoşnut olmamakta. Çünkü o, senin yerine bizim Tanrımız olmak ve senin sözlerine değil kendi yalanlarına inanmamızı ister.

Türk, Muhammed'i senin sevgili oğlunun yerine koymak ister; çünkü Türk senin sevgili oğlunu inkâr eder ve Mesih'in Tanrı'nın gerçek oğlu olmadığını ve Muhammed'in ondan daha büyük, daha iyi bir peygamber olduğunu söyler. Şimdi seni, gerçek ve tek Tanrı olarak babayı ve senin oğlunu ve Kutsal Ruh'u doğrulamak ve övgüyle bahsetmek günahsa, bu imanı bizim içimize yerleştirip hâkim kaldığın için günahkâr sensin. Bu yüzden, düşman bizim inancımızdan dolayı bizden nefret edip bize saldırdığında, bunun anlamı; aslında senden nefret edip sana saldırmaktadır ve seni cezalandırmaktalar. Bu yüzden uyan ulu Tanrım, kirlattikleri ismini kutsa, içimizde yıkmak için çabaladıkları hükümdarlığı güçlendir, içimizde baskı altına almaya çalıştıkları şeyleri hayata geçir. Bizim günahlarımız yüzünden, bizi cezalandırmak için uğraşmayan; seni anlatıp doğrulayan ve sana inanan bir halkı senden almak için bizim içimizde yer alan senin kutsal sözünün, isminin ve yaptığın işin anlamını yok etmek isteyenlerce senin adının ezilmesine müsaade etme. Amin"¹⁴³

2.1.5. Türklere Dair Yayınlar

Ortaçağın sonunda Batı ve Orta Avrupa'da İspanyol ve Portekizli denizcilerin dünyayı kapsayan yoğun deniz seferlerine ilişkin haberlerle birlikte, Türk tehlikesi konulu hümanist ve reformatörler tarafından yazılan muhtelif eserler büyük dikkat çekmiştir.¹⁴⁴ İstanbul'un fethi, Hıristiyan alemi için eski Roma İmparatorluğunun yıkılmasıyla eş değer olduğu için, Türklerle ilgili olumsuz algı; daha önceden oluşmuş olan genel "Türk Korkusu"nun gölgesinde Fatih Sultan Mehmet'in 1453'de

¹⁴³ Martin Luther, *Ein Gebet wider den Turke 1541*, http://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:EV-DO03:UBL01_DEJONG_286&role=pdf, (10.09.2019).

¹⁴⁴ Carl Göllner, *Die Europäischen Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts*, (Çev. Doğan Gün) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/31/276.pdf>, (18.07.2017), s.263.

İstanbul'u fethetmesinden sonra daha da artmıştır.¹⁴⁵Türk Savaşı Avrupa'da özellikle İstanbul'un fethedilmesinden hemen sonra Türk tehdidine karşı Avrupa'yı birleştirmek için Türkler hakkında artarak devam eden anti propagandanın yaygınlaştırılması amacıyla kitap, gazete ve broşür gibi çeşitli yazılı materyallerden faydalanılmıştır. Özellikle Reform sürecinde bu amaçla Protestanlarca matbaa çok etkin bir şekilde kullanılmıştır. Bu etkin kullanımın sonucunda Türk duaları, Türk vaazları, Türk konuşmaları ve diğer türlere ait yazılı belgeler; çok sayıda basılması sonucunda Avrupa'nın en ücra köşelerine ulaştırılmıştır.¹⁴⁶

Hıristiyan batıların üzerindeki etkisi kaybolan ve parçalanmaya başlayan Katolik Kilisesi; İstanbul'u fethedip Avrupa içlerine doğru ilerleyen Türklere karşı bir propaganda başlatarak tıpkı Haçlı Seferleri sürecinde olduğu gibi Hıristiyanları bir amaç ve çatı altında birleştirmek istemişti.¹⁴⁷ Osmanlı Devleti'nin 1526 yılında Mohaç Meydan Muharebesini kazanması sonucunda Macar feodal devleti parçalanmış, artık Osmanlı tehdidi Almanya sınırına dayanmış ve Almanların güvenlik duyguları kaybolmuştu. Diğer yandan hakkında Batıların çok da fazla bir bilgiye sahip olmadıkları esrarengiz Türklere ilişkin yazılanlar, büyük bir ilgiyle takip edilir olmuştu.¹⁴⁸Türkler 16. yüzyılda bütün Almanların ilgi duyduğu bir konuydu. Ve özellikle Türk savaşlarına ait bilgiler; mesela Osmanlı'nın nereleri ele geçirdiği ve fethedilen yerlerde yaşayanlara neler yaptığı, savaşlar esnasında Batılı orduların yaşadıkları zorlu mücadele ve esir alınan Türkler, Almanların en fazla ilgi duyduğu konuların başında gelmekteydi. Fakat Almanlar sadece Türk savaşları ve sonuçlarını değil aynı zamanda toplumlar arası kültürel, dinsel ve toplumsal farklılıkları da merak etmekteydiler. Çok sayıda Türckenbüchlein (Türk Kitapçığı) Avrupalıların, Türklerle ilgili merakını gidermek için "Türk literatürü" kapsamında Türklerin dini yapısını, askerî ve siyasal düzenini, gelenek ve göreneklerini anlatmak için basıldı.¹⁴⁹ Fakat aşırı ilgi gördüğü için çok sayıda basılan bu kitaplar yabancı olan Türk'ü anlatmaktan ziyade, düşman kimliğini ön plana çıkardı. 'Düşmanı

---

¹⁴⁵ Von Mariano Delgado, "Contra turcos". Die Kirche im Diskurs um die 'Türkengefahr', <http://ieg-ego.eu/de/threads/modelle-und-stereotypen/tuerk...o-contra-turcosdie-kirche-im-diskurs-um-die-tuerkengefahr> (18.08.2019), giriş, s. 1.

¹⁴⁶ Aslan, s. 118.

¹⁴⁷ Necla Mora, **Alman Kültüründe Düşman İmgesi**, Altkitap, Editör: Cem Uçan, Ekim, 2009, (AKD), s.51.

¹⁴⁸ Göllner. s. 264.

¹⁴⁹ Coşan, **Tanrım Bizi Türklerden Korumu**, ss. 4-5.

yenmek için onu yakından tanımak da gerekir.¹⁵⁰ düşüncesinden dolayı Hıristiyanlığın düşmanı olarak kabul edilen Türklere karşı ilgi oldukça büyüktü. Bunun altında yatan temel neden ise Türklerin özellikle askerî alanda göstermiş oldukları üstün başarılarının sırlarını ve sebeplerini keşfetmekti. Hem Türklerin bu başarılarının kaynağını araştırmaya, hem de kendi zayıf noktalarını tespit etmeye çalışan Almanlar; tüm mevcut önyargılara rağmen, objektif bakmaya özen göstererek düşmanı tanımaya çabaladılar. Alman orduları, Türk ordusuyla kıyaslandığında, zayıf ve disiplinsiz bulundu. Türklerin bu yüksek başarısının püf noktası tecrübelerine, bedensel güçlerine, zorluklara ve yoksunluklara dayanma gücü ile bağdaştırıldı. Dinlerine bağlı oluşları ve başka dinlerden olan insanları din değiştirmeye zorlamamaları, onlara karşı hoşgörülü olmaları da övgüyle bahsedilen özellikleri arasında yer aldı. Türklerin din alanda göstermiş oldukları bu hoşgörü genelde Protestanları, özellikle de Macaristan'daki Protestanları oldukça derinden etkiledi. Türklerin evliliklerinde düzenli yaşamları, kadınlarının yüksek erdeme sahip oluşları, yemek yeme alışkanlıklarında israftan kaçınmaları ve barınma ihtiyaçlarındaki mütevazilik tercihleri beğeniyle karşılanan ve hayranlık uyandıran nitelikleri arasında yer aldı.¹⁵¹ Bu görüşlerde bulunsa da genel Türk yayınları olumsuz bir tutum içerisindeydi.

Kilisenin 16.yüzyılda, Türk tehlikesini işaret ederek gerçekleştirdiği çalışmalara eş zamanlı olarak, Türkler (Müslümanlar) hakkında basılan eser sayısı artırıldı.¹⁵² Yalnızca 16. yüzyılda dahi, Avrupa'da Türk düşmanlığı içeren toplamda yaklaşık 2500 adet kitap yazıldı. Böylelikle, "kana susamış Türk" imajı zihinlerde iyice yer edindirilmeye çalışıldı.¹⁵³ Türklerle yapılan savaşlar, Türk'lere ait en taze haberler bahsi geçen gazeteler ile tüccarlar, elçiler, hacılar, muhabirler tarafından aralarında Viyana, Venedik, Prag, Dubrovnik, Nürnberg ve Augsburg gibi kentlerin bulunduğu Avrupa'nın bütün önemli şehirlerine iletilmiştir. "Yeni Haber"ler özellikle Pazar yeri, kilise önleri, sokaklar ve dini ayin yerleri gibi kalabalık yerlerde sesli okunarak ve de sokak satıcıları tarafından sokaklarda satılmak suretiyle çok büyük oranda yaygın hale gelmiş aynı zamanda kamuoyunu etkileme ve yönlendirme

¹⁵⁰ Coşan, **Tanrım Bizi Türklerden Korum**, s. 16.

¹⁵¹ Coşan, **Tanrım Bizi Türklerden Korum**, s.17.

¹⁵² Necla Mora, **Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim**, Alt Kitap, 2008, s.106.

¹⁵³ Oğuzhan Yanarışik, "Yükselen İrkçilik ve İslamofobi Gölgesinde Yaşayan Avrupa Türkleri: Almanya Örneği". **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı: 54, 2013, s. 2911.

imkânını elde etmiştir.¹⁵⁴ Ek olarak yine bu 16. yüzyıl içerisinde Türkendrucke (Türk baskıları) isminde savaşlar, istilalar dışında Türklerin geleneklerini de anlatan bir gazete basılmıştır. Bu gazetenin 2460 kopyasından 1000 tanesi Almanca diliyle Almanya'da basılmıştır. Bu gelişmelerle birlikte, dış düşman olarak algılanan Türklere yönelik olarak dikkatlerin toplanmasıyla kendi içlerinde yaşanan siyasal ve dinsel gerilimler bir süreliğine arka planda kalmıştır. Genel anlamda Türkler bütün insanlık için tehlike oluşturan bir öge olarak görülmüş (başka bir deyişle kıyamet günü anlamı) ve din adamları tarafından resmedilen Türk imgesi Avrupalının zihnine fazlasıyla işlenmiştir.¹⁵⁵

Türkler aleyhinde gerçekleştirilen bu olumsuz algı çalışması, Türklerin II. Viyana kuşatmasında başarılı olamaması ve yenilemez oldukları algısının ortadan kalkması ile sona ermiştir.¹⁵⁶ Osmanlı Devleti'nin Avrupalı için tehdit olmaktan çıktığı 1700'lü yılların ilk çeyreğine kadar "Türk tehlikesini" konu alan tiyatro, tarih, felsefe, edebiyat gibi alanlarda Türkler üzerine yazılmış yazılı belgelerin sayısının 30.000 den fazla olduğu ifade edilmektedir.¹⁵⁷ Sadece 1529 ve 1683 "Viyana Kuşatmaları" konusunda hazırlanmış olan bir tek derlemede Viyana Kuşatmaları" na ait içlerinde doktora tezleri, anlatılar tiyatro eserleri, hikâyeler, romanlar, sergi katalogları, bibliyografyalar, nuveler, efsaneler, dualar, tasvirler, şiirler, şiirsel eserler, konuşmalar, vaazlar ve tarih kitaplarının bulunduğu 4270 adet eser ve/veya yazılı doküman olduğu tespit edilmiştir.¹⁵⁸ Osmanlı/Türk Tarihi ve imgesi açısından önem teşkil eden bir başka kaynak gruba da Yeni Haber (Neu Zeitung) isimli gazetelerdir. Türklerin ötekileştirilmesinde ve Batılıların ortak hafızalarında yerleşmesi ve kitleselleşmesinde 1500-1600 yılları arasında yayımlanan sayılarının yaklaşık olarak 8000-10000 adet arasında olduğu tahmin edilen Almanca olarak hazırlanmış "Yeni Haber" ismine sahip gazeteler çok önemli bir görev yapmışlardır.¹⁵⁹

Yine Türkleri de kapsayacak şekilde İslam'a dair pek çok olumsuz yargılar içerik barındıran eserler kaleme alındı. Müslümanlar, Hıristiyanların yaşadıkları

---

¹⁵⁴ Aslan, s. 119.

¹⁵⁵ Mora, AKD, s. 54.

¹⁵⁶ Mora, AKD, s. 54.

¹⁵⁷ Kula, Avrupa Kimliği, s.93.

¹⁵⁸ Kula, Avrupa Kimliği, s. 257.

¹⁵⁹ Kula, Avrupa Kimliği , ss. 256-257.

bölgelere sahip olmaya başlamasıyla Hıristiyanlar, İslâm'ın toplumu etkisi altına almasını engellemek için İslâm ile ilgili asılsız ve karalayıcı iddialarda bulunmaya başladılar. Bu iddialar zaman içerisinde ileri boyutlara taşındı. Hıristiyan din ve bilim adamları, İslâm ve Müslümanlara ilişkin yazılarında ve söylemlerinde, Hz. Muhammed'in peygamberliğini reddetmeye çalıştılar.¹⁶⁰ Öte yandan İslâm, Hıristiyan devletlerin sömürgecilik sistemine karşı çıktığı ve misyonerliğe engel olduğu için de düşman bir din olarak algılandı. Bu sebeple İslâm'ın ve Müslümanların motivasyonunu kırmak, yayılmasının önüne geçmek, Hıristiyan unsurların da İslâm'a geçişine engel olmak için İslâm'ın bir savaş dini olduğunu, cennette huriler vaat eden, cinselliği çokça vurgulayan, çok eşliliği savunan bir din olduğu algısını yaymaya çalıştılar. Ayrıca bu bağlamda Hz. Muhammed'i de şehvet düşkünü ve sapkın bir kişi olarak lanse ettiler ve Hıristiyanların bunlara inanmalarını sağladılar¹⁶¹

Hem politik açıdan hem de Türklerin vahşi barbarlar olduğu düşüncesinin yayılması şeklinde sürdürülen Türk karşıtı propagandayı gerçekleştirmek için Roma'da Türkler aleyhinde oluşan literatür, Osmanlı Devleti'nde hiç bulunmamış kimselerce ve güvenilir kaynaklardan teyidi yapılmadan yazılan tamamen hayal mahsulü denilebilecek eserlerden oluşmaktadır. Türkleri bir yandan hunhar barbarlar olarak anlatma çabası içinde olan Avrupa eserleri, diğer yandan Türklerin askeri örgütlenmedeki başarılarını kıskanmaktaydı.¹⁶²Söz konusu eserler, Çekçe, Danimarkaca, İngilizce, Fince, Fransızca, Hollandaca, İtalyanca, Latince, Lehçe, Macarca, Portekizce, Romence, Rusça, İsveççe Sırpça, İspanyolca, Türkçe ve Ukraynaca gibi birçok farklı dilde yayımlandı. Türk yayınları zamanın Batılı ülkelerinin yoğun "tehdit ve korku hissini" ve bununla birlikte Türklere karşı ortaklaşa yer alınan bir cephe oluşturmak amacıyla Avrupa'nın kendi kimliğini ortaya koyma çabasını vurgulamaktaydı.¹⁶³

Türk yayınları açısından Luther'in ülkesi olan Almanya'da Turcica literatürünün" 16. ve 17. yüzyıllarda yayılmasında Augsburg, Nürnberg, Regensburg

¹⁶⁰ Nasuh Günay, "Batı'nın Hz. Muhammed'e Karşı Takındığı Olumsuz Tutumun Tarihsel Arka Planı", **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2008, Cilt: 21, Sayı: 2, (Batı) ,s. 111.

¹⁶¹ Günay, **Batı**, s. 111.

¹⁶² Aslan, s. 119.

¹⁶³ Kula, **Avrupa Kimliği**, s. 257.

ve Münih kentleri önemli bir rol oynadı. Osmanlılar broşürlerde, yeni gazetelerde, "Türk Vaazları" ve "Türkçe konuşmalarında " hem metin hem de görsel içeriklerde klişe bir şekilde "zalim, kana susamış, zalimce veya şeytani insanlar" olarak anlatıldı. Osmanlı ordusunun büyüklüğün ve gücünün abartılması "Türk tehlikesi" efsanesine ait kavramlardı. Örneğin Bavyeralı misyoner Johann Gailkircher 20 Aralık 1597'de Regensburg'da ek vergilerin konulmasının kabul edilmesi için Türklerin 300.000 askerle sefere çıktığını bir argüman olarak kullandı. Oysaki yeni yapılan araştırmalara göre o zamanki lojistik imkânlarla Osmanlı ordusunun uzun süreli bir seferde ikmal, iâşe ve hareket kabiliyeti açısından en fazla 80.000 askere sahip olabileceğini göstermektedir.¹⁶⁴

Protestan misyonerler ise konuşmalarıyla Türk imgesinin oluşmasına katkı sağladılar. Osmanlı İmparatorluğunun genişlemesini "dünyanın sonu ve Tanrı'nın cezası" olarak yorumladılar. Osmanlıların askeri başarılarından dolayı ilk sırada Katolik Kilisesi'ni sorumlu tuttular ve Türkler ve papayı deccal olarak nitelendirdiler.¹⁶⁵

2.1.6. Alman Kültüründe Türk İmgesi

Asırlar boyunca İslamiyet'in koruyuculuğunu ve bayraktarlığını yapan Türkler, Hıristiyan dünyası tarafından lider millet olarak görülmektedir. Türk imajı Alman kültüründe de İslam ile bağdaştırılmış ve bu kavrama Avrupa içlerine yapılan fetih hareketleri nedeniyle olumsuz manalar yüklenmiştir. Alman toplumunun Türkleri bugün de bir tehlike gibi görmeleri ya da farklı bir deyişle Alman toplumuna Türklerin bir tehdit olarak sunulması, bu ulusun Hıristiyan zihniyetinin inançsal etkisinden kurtulamamış olmaları sebebiyledir. 15. ve 16. yüzyılda da Martin Luther başta olmak üzere ileri gelen Alman aydınları, kendilerine dair siyasal ve toplumsal birliklerini gerçekleştirmek amacı ile Türklere ve Yahudilere karşı edinmiş oldukları olumsuz yargıları daha da derinleştirmişlerdir.¹⁶⁶ Bu konuda Luther, Türkler ve

---

¹⁶⁴ Barbarics, s. 10

¹⁶⁵ Barbarics, s. 12.

¹⁶⁶ Mustafa Çakır, **Türklerin Alman Kültüründeki İmajı**, Anadolu Üniversitesi, Yayınları, 2016, s.32.

Yahudileri kötülüklerin başlıca sebebi olarak görmüş¹⁶⁷ ve farklı olsa da bu iki kültürel yapıya zaman zaman aynı bağlamda bakmıştır.¹⁶⁸

Müslüman olduktan sonra kurdukları güçlü devletler vasıtasıyla İslam'ın siyasal ve kültürel misyonunu taşıyan Türkler özellikle Osmanlı İmparatorluğu zamanında Hıristiyan alemince İslam Dini ile özdeşleştirilmiş ve batı düşüncesinde Türk ve Osmanlı ifadeleri Müslüman terimini karşılar şekilde kullanılmıştır. Batı dünyasınca kabul gören bu tanımlamayı Luther'inde kullandığı görülmüştür. Çünkü Luther'in İslam Dini'ne yönelik yorumlarında İslam ve Müslüman kavramlarını çok az kullanarak ekseriyetle Türk terimini kullanmış ve aynı zamanda İslam'ın dinsel ve kültürel yapısını “ Türklerin dini ve kültürü” ifadesiyle açıklamayı tercih etmiştir.¹⁶⁹

Türk ve Almanların ilk kez karşı karşıya gelmesi bundan hemen hemen bin yıl kadar önce Haçlı Seferleri ile gerçekleşmiştir. Almanlar, ilk defa Kutsal Roma-Germen İmparatoru III. Konrad ve Fransa Kral'ı VII. Louis'nin 1147-1149 yılları arasında birlikte gerçekleştirdikleri ikinci Haçlı Seferi ile Anadolu'ya gelmişler; 1147'nin sonlarında Anadolu Selçuklu Sultan'ı I.Rükneddin Mes'ud tarafından Eskişehir yakınlarında (26 Ekim 1147 Dorylaion Savaşı) yenilgiye uğramışlardır. Bu savaştan sonra İznik'e çekilen III. Konrad, VII. Lois ile güçlerini birleştirerek çok küçük bir birlik ile Kudüs'e ulaşmıştır. Birinci Haçlı seferi sırasında kurulan ve bir Haçlı Devleti olan Kudüs Krallığı'ndaki Hıristiyanlarla birleşerek Suriye'yi ele geçirmek istemişlerdir. Bu girişim başarılı olamayınca ülkelerine dönmüşlerdir. Bir diğer karşılaşma ise, 1189-1192 yılları arasında gerçekleşen Üçüncü Haçlı Seferi nedeniyle olmuştur. Selahaddin Eyyubi'nin 1187 yılında Kudüs'ü tekrar ele geçirmesi üzerine Papa VIII. Gregorius bir ferman yayınlamaya yeni bir Haçlı Seferi çağrısında bulundu. Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa, Fransa Kralı II. Filip Ogüst ve İngiltere Kral'ı Arslan Yürekli Rişar Haçlı Ordusunu oluşturdular. Selçuklu Sultan'ı II. Kılıçarslan ile Friedrich Barbarossa arasında Alman ordusunun Kilikya'ya geçmesine izin veren antlaşma yapılmışsa da, İmparator Friedrich Barbarossa,1190 yılında, İçel-Göksu Irmağı'nda boğulduğu için Alman ordusu da dağılmıştır.¹⁷⁰

---

¹⁶⁷ Luther, WA 30/2, s. 122.

¹⁶⁸ Çakır, s.32.

¹⁶⁹ Olgun, SDT, ss. 188-189.

¹⁷⁰ Çakır, s.29.

Türkler ile Almanlar Haçlı Seferlerinden sonra savaş meydanlarında karşı karşıya gelmemiş olmasına rağmen, asırlar boyunca İslamiyet'in koruyuculuğunu ve bayraktarlığını yapan Türkler, Hıristiyanlarca lider millet olarak görülmektedir. Türk imgesi Alman kültüründe de İslam ile özdeşleştirilmiş ve bu kavrama Avrupa içlerine yapılan fetih hareketleri nedeniyle olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Alman kültüründe ve dilinde Türk imajına yüklenen anlamlar olumsuzdur. Türk imgesi hep bir olumsuzlukla ilişkilendirilmiştir.¹⁷¹ Papalık, esasında ekonomik gayelerle Haçlı Seferlerini desteklerken tutucu bir görüş içinde bulunan kitleleri harekete geçirmek için çoğunluk oluşturmaya çalışmış, bu amaçla da Müslümanlığı karşı bir görüş olarak hedef göstermiştir. İsa'nın düşmanlarına karşı mücadele etmenin ve kan dökülmesinin "Tanrı İsteği" olduğu görüşünün Hıristiyanlara aktarılması ile Batı, İsa'nın mezarının bulunduğu Kudüs'ü Müslüman topluluğun elinden almak için Müslüman Doğu'ya karşı kutsal din savaşlarını tetikleyerek başlatmıştır.¹⁷²

Almanlar Anadolu'ya ilk kez 1147-1149 yıllarında 2. Haçlı seferiyle gelmişlerdir. Daha sonraki karşılaşma 1189-1192 yılları arasındaki 3. Haçlı seferiyle gerçekleşmiştir. Bu savaşlardan sonra, Türk ve Alman halkları üç yüz yılı aşkın bir süre birbirleriyle savaşmamışlardır. Avrupa kıtasında yaşanan iki büyük dünya savaşı da dâhil olmak üzere gerçekleşmiş olan yüzlerce kanlı savaş dikkate alındığında, Türk ve Alman ulusları arasında yüzyıllar boyu süren barışçıl ilişkilerin, Avrupa siyasi tarihinde çok özel ve anlamlı bir yeri olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Pek çok Avrupa halkı gibi, Almanlar da doğudan gelen yüksek tehlike ve tehdit olarak tanımlanan Türklere yönelik ilk bilgi ve izlenimlerini kilise vasıtasıyla elde etmişlerdir. Türklere karşı olarak Hıristiyan halkı kışkırtmayı amaçlayan kilise, düşünce ve duyguları harekete geçirmek suretiyle maddi ve manevi menfaat kaynakları içeren çalışmalar da yapmıştır.¹⁷³

Türkler; kaba, dinsiz, yıkıcı, hoşgörüsüz, hoyrat, zalim, kötü, vicdansız, acımasız, pis, iğrenç davranışları sonucu korkunç günahı işlemeye oldukça yatkın kişiler olarak kolayca önyargı oluşturacak bir sistematik içerisinde klişelerle tasvir edilmişlerdir. Hıristiyanları, Müslüman Türklere karşı koyma hususunda kışkırtan kilise, günümüzde bile devam eden peşin hükümlerin temelini atmıştır. Senelerce

---

¹⁷¹ Çakır, s. 32.

¹⁷² Mora, AKD, s.49.

¹⁷³ Çakır, s. 30.

halkı Türk tehlikesi ile korkutmayı vazife edinmiş kilise, Avrupa halkının bilinçaltına, Türklere yönelik düşmanca hislerin işlenmesi için eylemlerini devam ettirmiştir.¹⁷⁴ Ortaçağ'da Alman olmayıp da, Alman kültüründeki İslam ve Türk imgelemesinin sivrileşmesi sürecine en köklü yardımı yapanların başında İtalyan rahip Ricoldo de Monte Croce gelmiştir. Ricoldo de Monte Croce'nin eserlerinde kullandığı İslâm imajından özellikle Luther' de etkilenmiştir. Luther, Ricoldo'nun İslâm ve Müslümanlar hakkında yazdıklarını Türklere uyarlanmıştır.¹⁷⁵ Türkleri, Avrupa halkının acımasız düşmanı olarak resmeden Luther, uzun bir süredir kilise eliyle kendi bilinçaltına yerleştirilen önyargı ve iddiaları da ekleyerek, kilisenin Türklere karşı gerçekleştirdiği olumsuz çalışmalara katkı sunmuştur.¹⁷⁶

İki ülke arasında bulunan ilişkilerin tarihsel olarak geçirdiği aşamalar incelendiğinde ise; aslında devletlerarasında dostluk yerine, karşılıklı çıkar ve yararların ön planda olduğu görülmektedir. Belli dönemlerde yaşanan anlaşmazlıkların nedenlerinden biri, sıkça gündeme getirilmesine karşın, içi doldurulamayan ve aslında hiç yaşanmamış, ithalat eşyası gibi eğreti duran dostluk söylemi ise; diğeri Batı medeniyetteki içtimai konuların Türk halkınca tüm derinliğiyle bilinmemesidir. Türklerin Alman toplumu içinde “uyumlu olmayan” veya “diğer” imgesi ile betimlenmesinin sebebi Türklerin, Alman kültür ve anlayışını yeterince bilmemesi ile Almanların kendi topraklarında yaşayan ve ekonomik açıdan yoksulluk kültürünün temsilcileri olarak gördükleri Türkleri yeterince tanımaması ve tüm Türkleri ülkelerinde gördükleri imajla anlamlandırmaya çalışmasında yatmaktadır.¹⁷⁷

---

¹⁷⁴ Mora, AKD, s. 50.

¹⁷⁵ Kula, **Alman Kültürü II**, s. 17.

¹⁷⁶ Mora, AKD, s. 50.

¹⁷⁷ Çakır, s. 31.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MARTİN LUTHER'İN TÜRKLERE VE İSLAM'A BAKIŞI

3.1. MARTİN LUTHER'İN ESERLERİNDE TÜRKLER

3.1.1. Martin Luther'in Türkler Üzerine Yazıları

Bu başlık altında Martin Luther tarafından Türklere ilişkin yazılan “Hayırlı İşlere İlişkin, Kilisenin Babil Tutsaklığı, Erfuhrt Kaufmann Kilisesinde Bir Tektir, On Emir’in Kısa Bir Biçimi Alman Ulusunun Soylularına: Hıristiyanlığın Durumunun Düzeltilmesine İlişkin, Sofra Konuşmaları ve İyi Bir Arkadaş için Dua Etmenin Basit Bir Yolu. (Eine Einfältige Weise Zu Beten, Für Einen Guten Freund)” isimli çalışmaları incelenmiştir. Onun Türkler konusunda yazdığı kapsamlı yazılar dışında yazdığı mektuplar ve masa konuşmalarında da Osmanlı İmparatorluğu ile olan çatışmalar ve ortaya çıkan yeni gelişmeler gündem oluşturmuştur. Luther, bir sistemden bahsetmesi gereken durumlarda da örneğin, manastır, eğitim, evlilik ya da barış etiği konularında tavsiyelerde bulunurken de mutlaka Türk kavramına değinmiştir.¹⁷⁸

Luther'in Türkler üzerine yazdığı ilk kapsamlı yazı 1528'de kaleme aldığı fakat 1529 yılında basılan Vom Kriege Wider die Türken isimli metindir.¹⁷⁹ Osmanlı'nın askeri hareketlerini öğrenen Luther bunu Alman İmparatorluğuna tehdit olarak algılamış, hatta daha da öteye giderek bunun dünyanın sonu olacağı korkusuna kapılmıştır ve bu yapıtında şu ifadeleri kullanmıştır: “Türklere karşı savaş, imparatorların, prenslerin savaştığı gibi ihtişam, zafer, toprak ve zenginlik kazanmak ve intikam almak için olmamalı. Çünkü böyle yapılan savaşlarda kişi hakkın değil, kendi menfaatlerinin peşinde koşar”¹⁸⁰ “Türk'e karşı savaşmak tıpkı bizim günahlarımızı bu sopayla yoklayan Tanrı'ya karşı gelmek gibidir.”¹⁸¹

---

¹⁷⁸ Marcus Meer, **Martin Luther zum Islam Ein frühneuzeitlicher Beitrag zur Toleranzdiskussion der Gegenwart?**, Universität Bielefeld, 2013, s. 9.

¹⁷⁹ Johannes, Kritzl, **Adversus Turcas Et Turcarum Deum, Beurteilungskriterien Des Türkenkriegs Und Des Islam In Den Werken Martin Luthers.** 2008 Verlag für Kultur und Wissenschaft Culture and Science Publ. Thomas Schirrmacher Bonn. s.16.

¹⁸⁰ Luther, Martin. D. WA 30/2, s. 130.

¹⁸¹ Hakan Olgun, **Teolojik Uyum Sorunu Luther ve İslam**, Ağaç Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 23.

Luther, genel anlamda Türk yazılarını farklı olayların etkisiyle yazmıştır. O “Heerpredigt wider der Türken” isimli yazısını Osmanlının Viyana Kuşatması üzerine yazmış ve üçüncü büyük yazısı olan “Vermahnung zum Gebet Wider der Türken”i 1541 yılında Budapeşte’nin ele geçirilmesi üzerine kaleme almıştır.¹⁸² Bobzin’ e göre Luther’in Türkler ve Müslümanlar üzerine yazdığı diğer bir kapsamlı yazı ise; Osmanlı Devletinde savaş tutuklusu olarak yaşamış olan Siebenbürgenli bir kişi tarafından 1530 yılında Latince olarak yazılmış “Über Glauben und Sitten der Türken”(Türklerin İnancı ve Gelenekleri Üzerine” isimli esere yazdığı önsözdür. Luther bilgi yoğunluğu açısından önemli gördüğü için bu esere önsöz yazmıştır.¹⁸³ Bunlara ek olarak Luther’in 1542 yılında yazdığı “Widerlegug der İslamische Lehre” (İslam Öğretisinin Çürütülmesi) ve 1543 yılında Kur’an’ın Latince çevirisine yazdığı önsözler de vardır.¹⁸⁴

3.1.2. Hayırlı İşlere İlişkin

Martin Luther’in Türklerden hakkında yazmış olduğu metinlerden birisi de 1520 yılında yazdığı “Von den Guten Werken ” (Hayırlı İşlere ilişkin) isimli eseridir. Luther, reformunun temelini açıklamasında önemli bir katkı sağlayan bu eserinde “on emrin yorumlanması ve inançla yapılan işlerin arasında ilişkiyi irdemiştir.¹⁸⁵ Luther, "Hayırlı İşlere İlişkin" isimli eserine şu tespitle başlar: "Evvla bilinmesi gereken şey şudur: Tanrının emirlerine uymaktan başka hayırlı iş, yasaklarına uymamaktan başka günah yoktur. Bu yüzden kim hayırlı işleri bilmek ve hayırlı iş yapmak istiyorsa ihtiyacı olan tek şey Tanrı’nın yasaklarını bilmesidir.” Luther’e göre en hayırlı ve en ulu iş İsa’ya inanmaktır.¹⁸⁶

Hıristiyanları Tanrı’nın emirlerine uymadıkları konusunda hatalı bulan Luther, Hıristiyanların çılgınlaştıkları için Tanrı’nın gazabının sonlanmadığını ifade eder ve şöyle sorar: “Ey Tanrım biz Hıristiyanlar ne kadar kör ne kadar saçma sapan olduk. Göksel (Cennetteki) Baba, gazabın ne zaman bitecek?”. Luther "Türk,

¹⁸² Meer, s. 9, 10.

¹⁸³ Hans Medick , Schmidt Peer, **Luther zwischen den Kulturen: Zeitgenossenschaft- Weltwirkung.** Vandenhoeck & Ruprecht, 2004, s. 268.

¹⁸⁴ Meer, ss. 9-10.

¹⁸⁵ Johannes Ehmann, **Luther Türken und İslam,** Güter Locher Verlagshaus, s. 220.

¹⁸⁶ Martin Luther, **Von den guten Werken,** s.3. <https://www.checkluther.com/wp-content/uploads/1520-Von-den-guten-Werken.pdf> (19.01.2019).

şehirlere, ülkeyi ve insanları yok ediyor, kiliseleri yıkıyor ve biz, Hıristiyanlığın büyük zarar gördüğünü düşünüyoruz." ifadelerini kullanır.¹⁸⁷ Yine Luther şöyle devam eder "Daha sonra kralları, prensleri kavga edip şikâyet ediyoruz. İnanç kayboluyor, sevgi azalıyor, Tanrı'nın sözleri yerine getirilmiyor. Fakat kimse savaşmayı düşünmüyor. Çok daha kötü olan Türk'e karşı gerçekleştirilen düşünsel savaşın öncülüğünü papa, başpiskoposlar, rahipler yapmalıydılar. Fakat kimse savaşmayı düşünmüyor."¹⁸⁸ Başta Papa olmak üzere bütün din adamlarını Türk'e karşı savaşmamakla suçlayan Luther, sözünü ettiği karşıtlığı şu cümleyle ifade etmeye çalışarak saydığı kurumları ve kesimleri şöyle suçlar: "Onların bilakis kendisi Türk'tür; şeytan ordusunun hükümdarı ve liderleridir."¹⁸⁹ Luther'e göre Hıristiyanlık, onu koruması gereken kurum ve kişilerce bozulmaktadır. O, Papa başta olmak üzere din adamlarını ve egemenleri Hıristiyanlığı öldürmekle suçlar ve şöyle devam eder: "Onlar yiyip bitirmek isteyecek; evleri ve içindeki hayvanlarla birlikte ahırları ateşe verecek kadar çılgındırlar; kurdu çalılıkta yakalamak istemiyorlar."¹⁹⁰ "Bütün Türkleri boğazlamak hayırlı işlerden biridir." düşüncesinde olan Luther eserinde bu düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: "...Diğer hayırlı işleri yapan sadece Türklere karşı değil aynı zamanda şeytana ve cehennemin gücüne karşı savaşan en iyi savaşçılardan birisidir. Fakat iyi işleri yapmayanlar Azizlerin gösterdiği mucizeleri gösterecekler, bütün Türkleri gırtlaklasalar bile başkalarının problemlerine karşı kayıtsız kalan birisi olarak suçlanacaktır".¹⁹¹ Luther'e göre Türkler insanların bedenlerini ve ruhlarını yok eden kimselerdir. Bu düşüncesini eserinde şöyle ifade etmektedir: "Türk'ün bugün yaptığı gibi Tanrı'ya ve insanlara karşı yapılan haksızlıklar insanların ruhlarına değil bedenlerine de zarar vermektedir."¹⁹² Luther'e göre hayırlı işlerin kaynağı olan On Emir'den, Beşinci Emir, "öldürmemelisin" dir; bu emir, öfkelenme ve intikam alma duygusunun kontrol edilmesini ve yumuşak başlılığı nasihat eder. Luther, bazı canlıların her şey gönüllerince olduğu sürece "uysal" olabileceklerini ifade ederek sözü Türklere getirir. Luther'in konuya ilişkin düşüncesi

---

¹⁸⁷ Luther, **Von den guten Werken**, s. 29.

¹⁸⁸ Luther, **Von den guten Werken**, s. 29.

¹⁸⁹ Luther, **Von den guten Werken**, s. 29.

¹⁹⁰ Luther, **Von den guten Werken**, s. 29.

¹⁹¹ Luther, **Von den guten Werken**, s. 29.

¹⁹² Luther, **Von den guten Werken**, s. 42.

şu şekildedir:¹⁹³ "Bu tür bir yumuşak başlılık, akli olmayan hayvanlar aslan ve yılanlarda, dinsizlerde, Yahudilerde, Türklerde, dolandırıcılarda, katillerde ve kötü kadınlarda da vardır. İnsanlar bunların dediklerini yaptıkları ve bunları rahat bıraktığı sürece, bunlar bütünüyle mutlu ve uysaldır."¹⁹⁴ Luther, Türklerle birlikte saydığı canlıların uysallığının "boş ve aldatmaca" olduğu düşüncesindedir. Luther için, Türkler, hayvanlar, Yahudiler, kötü kadınlar ve dolandırıcılarla aynı seviyededir.¹⁹⁵

3.1.3. "Kilisenin Babil Tutsaklığı"

Luther'in 1520 yılında yazmış olduğu ve Türklerden bahsettiği bu eser Luther'in Roma'ya (papaya) ya karşı başlattığı savaşın ve Katolik Kilise'den ayrılışını belgeler. Luther, Hıristiyanlığın gereklerini yerine getirmeyenleri "Türlere esir olmakla" suçlar ve Türklerin tutsaklığı ile Roma'nın sebebiyet verdiği tutsaklık arasında fark olmadığını ifade eder.¹⁹⁶

Luther gerçek Hıristiyanlığın özüne göre davranmanın önündeki iki engelin Roma Kilisesi ve Türklerin olduğunu ifade eder. Bu yüzden dinî açıdan bağımsız olmak isteyen Hıristiyanlar her şeyden önce Türklerle ve Vatikan'a karşı savaşmak durumundadır. Luther'e göre, Hıristiyanlar Türkler tarafından esir edilmektedir. Ancak, Roma Kilisesinin Hıristiyanlığın özünü bozan görüş ve eylemleri ile dönemin din adamlarının uydurma sözleri Hıristiyanları Türklerden çok daha yoğun şekilde esirleştirmektedir.¹⁹⁷ Luther'in ilk dönem pastoral yazılarında ve Von Den Guten Wercken da belirttiği gibi Almanların Türk tehdidinden önce ihtiyacı olan şey papalığın zalimliğinden silkinip kurtulmak ve kendi kâfirliklerini gizlendiği yerden çıkartmaktır. Ona göre Hıristiyanlık Türkler tarafından değil onu savunması gerekenler tarafından yok edilmiştir. Latin Hıristiyanlığı için asıl tehdit Roma kilisesinin bizzat kendisidir.¹⁹⁸

¹⁹³ Luther, **Von den guten Werken**, s. 47.

¹⁹⁴ Luther, **Von den guten Werken**, s. 47.

¹⁹⁵ Kula, Alman Kültürü II, s. 132.

¹⁹⁶ Kula, Alman Kültürü II, s. 133.

¹⁹⁷ Kula, Alman Kültürü II ss 133-134.

¹⁹⁸ Luther, Martin. D. **Von den guten Wercken, Martin Luthers Werke: Kritische Gesamtausgabe**, 6. Band Weimarer Ausgabe WA 6, s.242.

3.1.4. “Erfuhrt Kaufmann Kilisesinde Bir Tekdir”

Hıristiyanlığın özü konusunda vaaz verdiğini belirten Luther bu eserinde oruç tutma ibadetinin hayırlı bir iş olduğunu belirterek Hıristiyanlığın özünü yaşamadan oruç tutanın şeytandan daha fazla Hıristiyan olamayacağını belirtir ve sözü Türklere getirip şu saptamayı yapar." Birçok dinsiz, inançsız ve Türk ağızdan (gösteriş olsun diye) ibadet etseler de bu onların Hıristiyan olduğu anlamına gelmez. "Luther, yaptığı bu tespitle "Türklerin kâfir ya da inançsız oldukları" görüşü, Alman kültüründe Türk imgesinin bir ögesi haline gelir.¹⁹⁹

3.1.5. On Emir’in Kısa Bir Biçimi

Luther bu eserinde “Teslis” inancı (kutsal ve tanrısal üçlülük (baba/Tanrı, oğul/İsa ve kutsal ruh) ilkesine dair baba Tanrı konusunu açıklarken konuyu Türklere getirir ve şöyle devam eder.²⁰⁰ "Burada iki durumda da inanılacağıın altı çizilmelidir: Birincisi Tanrı'ya, Tanrı'nın sözlerinin doğru olduğuna inandığım gibi aynı zamanda Türkler, şeytan ve cehennem hakkında söylenenlerin de doğru olduğuna inanıyorum." Bu inanç, bilim ya da hayalden daha fazlası, çünkü bir inançtır.²⁰¹Tanrı'nın söylediklerinin gerçek olduğuna inanmanın tek başına yeterli olamayacağını belirten Luther, şunları ekler: ²⁰² "Öte yandan, Tanrı'ya inanılır. Tanrı'nın söylendiklerinin gerçek olduklarına sadece inanmakla kalmam ona güvenirim ve onunla işbiliği yapmak için harekete geçerim. Nasıl Tanrı'ya kayıtsız şartsız inanıyorsam, başkaları Türkler hakkında övgü dolu sözler söylese bile, Türk'e ya da başka bir insana inanmam." ²⁰³Türk şeytan ve cehennem gibi en korkutucu ve ya da her türlü kötülüğü uğursuzluğu simgeleyen kavramlarla bir tutulmakta, Hıristiyanları şeytandan, cehennemden ve Türklerden çekinmeleri yönünde şartlandırmak istenilmektedir. Bu yaklaşımın Türk İmgesine yaptığı katkı

¹⁹⁹ Kula, Alman Kültürü II, s.134.

²⁰⁰ Kula, Alman Kültürü II, s. 135.

²⁰¹ **Dr. Mart Luthers Vorrede**, http://www.glaubensstimme.de/doku.php?id=autoren:l:luther:k:marti_n_luther_-_kurze_form, (28-08-2019).

²⁰² Kula, Alman Kültürü II, s. 135.

²⁰³ **Dr. Mart. Luthers Vorrede** http://www.glaubensstimme.de/doku.php?id=autoren:l:luther:k:marti_n_luther_-_kurze_form,(28-08-2019).

şüphesiz olumsuz olacaktır. Ayrıca Türk'e güvenilemeyeceği mesajı açıkça belirtilmektedir.²⁰⁴

3.1.6. “Alman Ulusunun Soylularına: Hıristiyanlığın Durumunun Düzeltilmesine İlişkin”

Hıristiyan durumunun düzeltilmesine ilişkin eser "Luther'in en etkili ve basımından sonra hemen tükenen yazılarından biridir."²⁰⁵ Luther'in bu eseri 1520 Ağustos'unda Melchior Lotther tarafından Wittenberg'de yayınlandı. Daha sonra birkaç kez basılan eser Leipzig, Basel ve Strasbourg baskıları sayesinde geniş kitlelere ulaştı.²⁰⁶ Başlıktan anlaşıldığı gibi bu yazıyla soylulardan ve yöneticilerden Hıristiyanlığın durumunun düzeltilmesi için sorumluluk almaya davet ediliyor.²⁰⁷ Luther'in İmparator V.Charles yönetimindeki Alman prenslerine, şövalyelere ve kent yöneticilerine seslendiği bu eseri gerçek bir manifestodur. Luther bu çalışmasında Kilisenin ıslah edilmesini, milli kiliselerinin kurulmasını, kilise mallarının dünyevileştirmesini ve Yeni Ahit'in halkın eline verilmesini savunmaktadır.²⁰⁸ Yazının teolojik özü, bütün vaftiz edilenlerin genel rahiplik öğretisi ve Papaların da hata yapabileceğidir.²⁰⁹“Susmanın sona erdiği ve konuşma zamanı geldi.” diyerek yazmaya başladığı bu eserinde ²¹⁰ Luther, diğer eserlerine göre Türklerden daha fazla bahsetmiştir. Luther bu eserinde de Türkleri kötülüklerin anlatımında örnek olarak kullanmıştır. Papa ve kardinalleri anlatırken kullandığı "Hiçbir Türk, İtalya'yı böyle bozuma uğratamaz; ibadeti böyle kökünden yok edemezdi! “ ifadeleri buna örnektir. Luther'e göre Papalık İtalya'dan kazandıklarına rağmen doymamış ve gözlerini Almanya'ya dikmişti. Papalık Almanya'da Türk Vergisi toplamıştı. Fakat Luther'e

²⁰⁴ Kula, Alman Kültürü II, ss.135-136.

²⁰⁵ Martin Luther, **An den Christlichen Adel Deutscher Nation von des Christlichen Standes Besserung (1520)**. Max Niemeyer Verlag, 1897.

²⁰⁶ Luther, **An den Christlichen**, Einleitung , s. 4.

²⁰⁷ Luther, **An den christlichen Adel** ,https://www.worms.de/de/web/luther/Lutherschriften/Widerruf_Schriften/christlicher_Adel.php, (23.09.2019).

²⁰⁸ Hakan Olgun, **Luther ve reformu: Katolisizm'i protesto**, Fecr Yayınevi, 2001, s.75.

²⁰⁹ **An den christlichen Adel** https://www.worms.de/de/web/luther/Lutherschriften/Widerruf_Schriften/christlicher_Adel.php, (23.09.2019).

²¹⁰ <http://www.zeno.org/Literatur/M/Luther,+Martin/Traktate/An+den+christlichen+Adel+deutscher+Nation+von+des+christlichen+Standes+Besserung>, (04.05.2019).

göre bunu gerçek amacı için kullanmamalarına ek olarak aynı zamanda Hıristiyanların endişelerine kayıtsız kalmaktaydılar.²¹¹

Luther "Türk ile yapılan antlaşma ve yemin bile bozulamaz!" düşüncesindeydi. Luther bu iddiasını Türklerle ilgili bir olayla açıklamaya çalışır. Şöyle ki: Yüzyıl önce Polonya'nın ve Macaristan'ın soylu kralı Wladislaus, yüce halkıyla birlikte papanın elçilerinin ve kardinalların yanılması sonucu ne yazık ki Türklere yenildi; Türklerle yaptığı mutluluk getirici ve yararlı antlaşmayı ve yemini yırtıp attı. Luther'in bahsettiği kral Wladislaus Kardinal Cesarini'nin telkinleri sonucu Türklerle yaptığı anlaşmayı bozdu, hem iyi bir Hıristiyan gibi davranmadı, hem de Varna Savaşı'nda bunu canıyla ödedi²¹².

Luther, Türklerle ilgili karışık görüşlerinden birisi de şöyledir: "Hiçbir yerde olmayan, en iyi dünyasal düzenin Türk'te olduğu söylenir. Fakat Türk ne kutsal, ne de dünyasal hukuku tanır; onun sadece Kur'an'ı vardır." Luther'in Türkler hakkındaki bu değerlendirmelerinden şu sonuçları çıkarmak mümkündür. Birincisi, Avrupa'da bir bölüm insan "dünyanın en iyi düzeni Türklerinkidir" görüşündedir. Burada olumlu bakışın yanı sıra kıskançlıkla karışık bir övgü söz konusudur. İkincisi, gerçi Türk, en iyi dünyasal düzeni kurmuştur; ama bunu kutsal ve dünyasal hukuku yok ederek başarmıştır.²¹³

3.1.7. "Tischreden" ("Sofra Konuşmaları")

Luther'in Türkler konusunda yazdığı eserlerden birisi olan "Tischreden" (Sofra Konuşmaları) Almanların özellikle de Protestanların yaygın kullandığı bir eserdir. Bu yüzden, bu eserde Türklerin nasıl anlatıldığı Türk İmgesi açısından çok önemlidir.²¹⁴

Martin Luther evde yemek yerken masada sadece ailesi ve çok yakın akrabaları değil aynı zamanda o anda evde misafir olan üniversite öğrencileri, arkadaşları, gezginler ve öğrencilerin de oturduğu bir gerçektir. Martin Luther masa başında tıpkı manastır hayatında olduğu gibi sessiz kalmak yerine yemekten önce

---

²¹¹ Kula, Türk İmgesi II, s. 137.

²¹² Kula, Türk İmgesi II, s. 139.

²¹³ Kula, Türk İmgesi II, s. 140.

²¹⁴ Kula, Türk İmgesi II, s. 141.

hararetli sohbetler yapardı. Luther'in konuşmalarının konusu günlük yaşama ait her konu olmakla beraber özellikle vaazlarının ve yazılarının içeriğini açıklayıcı teolojik ve kiliseye dair konular daha öncelikliydi.²¹⁵

Muhtemelen Luther bu konuşmalarının yüzyıllar boyunca bir kitap haline dönüştürüleceğini düşünmemiştir. Fakat 1531'den Martin Luther'in öldüğü yıl olan 1546 yılına kadar katılımcılar tarafından sayısız konuşma kaydedildi. Martin Luther'in ölümünden yaklaşık 20 yıl sonra, bu notlar Aurifaber tarafından toplandı, sistemleştirildi ve "Tischreden" adı altında yayınlandı.²¹⁶Bu masa konuşmalarının, otantik olduğunu iddia edilemez. Ayrıca bu mümkün değildir. Çünkü tartışmalar bir kişi tarafından resmi olarak kaydedilmemiştir.²¹⁷

Bu konuşmalar farklı katılımcılar tarafından kendi yöntemleriyle yazılı olarak kaydedilmiştir. Her ne kadar farklı yazarlarca muhtemelen aynı konuya farklı anlamlar yüklensin de, Martin Luther'in her durumda yaptığı konuşmalar, Martin Luther'in kişiliğine ve düşüncesine ilginç bir bakış açısı sunar ve standart çalışmalarını mükemmel bir şekilde tamamlar. Ayrıca, hiçbir şekilde modası geçmiş değildir.²¹⁸

Hıristiyan Avrupalıların Türk Korkusunu Luther'in günlük konuşmalarından oluşturulmuş olan Table Talk(sofra konuşmaları) görebiliriz.²¹⁹ Sofra konuşmaları esnasında sözü Türklere getiren Luther, Kasım 1531'de şunları söyler:

“Prenslerimizin Türklere karşı sefere çıkma çağrılarına niçin uymayayım? Şehit düşersem, Türklere karşı savaşta şehit düşmüş olurum. Şehit düşmem durumunda, Tanrı Türklere şöyle seslenecektir: 'Bak Türk, benim Martin Luther'imi öldürdün!'”²²⁰ Luther'in bu tespiti birkaç hususu açıklamaktadır. Birincisi, Alman kamuoyunda Luther'in Türklere karşı savaşmaya istekli olmadığı yolunda görüşlerin olmasının Luther'i rahatsız ettiği anlaşılmaktadır. İkincisi, Türklere karşı savaşta şehit olmak önemli bir olay olarak görülmektedir. Çünkü Türkler, Avrupa ve Almanya'nın ortak ve ebedi düşmanıdır. Üçüncüsü, Luther, Türklere karşı savaşta

²¹⁵ Carola ,Napieralla, **Die Tischredens Martin Luther's** <https://www.eakjournal.de/die-tischreden-martin-luthers/> (28.09.2019).

²¹⁶ Napieralla, **Die Tischredens Martin Luther's**

²¹⁷ Napieralla, **Die Tischredens Martin Luther's**

²¹⁸ Napieralla, **Die Tischredens Martin Luther's**

²¹⁹ Er, **Tanrının Sopaı Türkler**, s. 140.

²²⁰ Kula, **Türk İmgesi II**, s. 141.

şehit düştüğünde Tanrı'nın, onu sahipleneceğini ve Türkleri cezalandıracağını düşünmektedir.²²¹

Luther, 28 Haziran 1532 günü Türklere ilişkin şunları belirtmiştir "Şimdi Türkleri düşünüyorum ve diyorum ki: Samson olsaydım, çare bulur ve her gün 1000 Türk öldürürdüm. Bu da bir yılda 350.000 Türk eder." Ve yine Luther, "Özel bir toplum yok ama özel patemoster'im var." demiştir. "Patemoster" ya da Almanca deyimiyse "Vaterunser" Hıristiyanların Fatıha'ya benzetilebilen duasıdır. Samson, Tevrat'la adı geçen güç ve yenilmezlik simgesidir. Bu saptamalar Luther'e ve yaşadığı döneme ilişkin saflığın yanı sıra, Türklerin yarattığı yılgınlık ve bu yılgınlığın türevlerinden biri sayılabilecek Türklerin yenilmezliği düşüncesinin anlatımıdır. 1532 güzü Luther şöyle ifade etmiştir: "Papanın deccal olduğuna inanıyorum. Türkler de buna dahil edilebilir. Papa düşünsel, Türk bedensel olarak deccaldır. İkisi de Hıristiyan dünyasını acılara boğmaktadır. Türkler kılıçlarıyla, papa öğretileri ve ruhuyla insanlara zarar vermektedir."²²² Luther, 1533 yazı ve güzünde ise: "Ezechiel (Tevrat) ve Apokalipsis (İncil), Türklerin Tanrı'nın ateşiyle yanıp yok olacaklarını gösterir. Fakat bu belirsiz bir öngörüdür. Çünkü bu ancak düşünsel ateşle olabilir ve deccal papa da söz konusu düşünsel ateşte yanacaktır." ifadelerini belirtmiştir. Luther, öbür irdellemelerinde ayrıntılı incelenen dinsel kaynaklara ve mitolojiye göndermeler yapmıştır. Burada ilginç olan, Luther'in bütün söylemlerinin papaya ve Türklere ilişkin olmasıdır. Ona göre Papa ve Türk, her türlü kötülüğün kaynağıdır ve cehennem ateşinde yanarak cezalarını bulacak, Türk Hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman tek başına dünyaya egemen olamayacaktır.²²³ Luther Aralık 1537'de şunları ifade etmiştir: "Roma İmparatorluğu bölündüğü için çöktü. Şimdi dünya V. Karl'ın ve Kanuni Sultan Süleyman'ın egemenlik alanına bölünmüştür. Bu iki imparatorun hiçbiri tek başına bütün dünyayı egemenliği altına almayı başaramayacaktır."²²⁴Bu ifadeler Türk imgesi bakımından yansız bir belirleme; tarihsel bakımdan ise, gerçekleşen bir öngörüdür. Ve yine Luther Ocak 1538'de şunları dile getirmiştir.

"5 Ocak 1538 günü Avusturya'dan Türklerle yapılan bir çarpışma ve ordumuzun onursuzca kaçışma ilişkin haberler geldi. Bu böyle gitmez.

²²¹ Kula, Türk İmgesi II, s. 141.

²²² Kula, Türk İmgesi II, s. 142.

²²³ Kula, Türk İmgesi II, s. 142.

²²⁴ Kula, Türk İmgesi II, s. 142.

*Günahlarımızdan dolayı Tanrı tarafından bize verilen bir cezadır bu. Biz Almanlar sarhoşuz, güvenilmeziz. Türklerin imparatorluğu 30 yılda büyüdü. Mahşer gününde aynı çabuklukta çökmesini diliyorum. Tanrı, Türker'in daha fazla Hıristiyan kanı dökmesine katlanmayacaktır. Hiçbir vicdan ve acıma duygusu olmayan bu zalim (Türk hükümdarı) umarsız Hıristiyanları yok etmektedir."*²²⁵

Luther'in sözünü ettiği muharebe 2 Aralık 1537 günü Hans Katzianer komutasındaki Avusturya ordusu ile Türkler arasında gerçekleşmiş ve Avusturya ordusu yenilgiye uğratılmıştır. Luther, Almanlar konusunda eleştirel değerlendirmeler de yapmış, Türkler konusunda da "vicdansızlık, acımasızlık" iddialarını tekrarlamıştır. Nisan 1538'de ise "Tanrı zengindir. Uğursuz Türk'e ve papaya o denli çok ve güzel nimet, toprak, insan ve dünyanın en iyi meyvelerini, sayısız zaferleri ve mutlulukları vermiştir."²²⁶ söyleminde bulunmuştur. Luther'e göre, Türk ve papa, kötülüklerin kaynağıdır. Fakat buna rağmen Tanrı onları en güzel nimetleri onlara vererek ödüllendirmektedir.

Kaspar Heydenreich 1542-1543 yılları arasında Luther'ce öne sürülen görüşleri "Sofra Konuşmalarına" eklemiştir. Bu eklemeler arasında Türklere ilişkin değerlendirmeler de vardır: "Türk, bir kadın hoşuna giderse alır; hoşuna gitmezse atar (boşar). Bu ne biçim bir "coniugium" (evlilik) dur? Bu yüzden Türkiye nesebi gayri sahih çocuklarla doludur. Türkiye'de sofrta en güzel yiyecek ve akla gelebilecek en güzel içeceklerle donatılır. Sofrada çıplak kadınların olduğu, isteyen nefsini körelttiği söylenir."²²⁷

"Bir horoz nasıl tavuklar arasında dolaşırsa, Türkler de kadınlar arasında öyle dolaşırlarmış!" belirlemesi ile Luther, Türk imgesi bakımından olumsuz türevleri olan en ağır suçlamaları ve önyargılı ifadeleri kurar. Türklerin evlilik kurumuna saygı duymadıkları, Türkiye'nin anne-babası belirsiz çocuklarla dolu olduğu yolundaki önyargıların iyice pekişmesine kalıcı katkılar yapar. Serbest cinsellik, Doğu ve Türk kültürünün bir ögesiymiş gibi gösterilir.²²⁸

"Türklere karşı direnmek isteyen, dua etsin! Surlarımız, toplarımız ve bütün serflerimiz onlara bir şey yapamaz. Yapı ustalarımıza şöyle sesleniyorum.. "Patemoster" imizin bir şey yapamadığı Türklere, sizlerin ördüğünüz surlar hiç dayanmaz. Surlar Türk'e ve şeytana vız gelir. Türk, çevresi demirden bir surla çevrilmiş bir kenti ya da ülkeyi bile alır. Biz de yiyeceksiz kalarak açlıktan ölürüz!. Türk, şeytan gibi kötüdür. Türk olağanüstü güçlüdür. Hiçbir engel onu

²²⁵ Kula, Türk İmgesi II, ss. 142-143

²²⁶ Kula, Türk İmgesi II, s. 143.

²²⁷ Kula, Türk İmgesi II, ss. 143-144.

²²⁸ Kula, Türk İmgesi II, s. 144.

durduramaz. Etrafı demirden surlarla çevrilmiş kentleri bile alır. O açıdan Türk'e karşı savunma olanaksızdır. Dünyasal savunma olanakları yaratmayı bırakın, Tanrı'nın bizleri koruması için dua edin.”²²⁹

Luther'in Alman halkına söylediği budur. İletisi, dine sarılarak, Türklerden korunmaktır. Yine Luther 'in Tischreden isimli eserinde Türkler isimli bölümünde Türklere ilişkin görüşleri şöyledir.

“Türkler "Ah keşke, böyle kuvvetli bir düşmana karşı durmak ve bizzat Türklere karşı savaş açmak için Prenslar ve Hükümdarlar daha bir mahir ve daha bir başka teçhizatlı olsaydılar ve böyle küçük bir birliklerle saldırmayıydılar. Çünkü Türk, küçümsenecek, beceriksiz ve önemsiz bir düşman değildir: Daniel'in dediği gibi: "Ona, Tanrı'nın Azizleri'ne karşı durma görevi verildi." Bunun için onun şansı ve başarısı çok yüksektir, görünüşü de öyle, bir Tanrı gibi ve kutsal. Çünkü biz Hıristiyanları, Putperestler ve putlara hizmet edenler olarak kabul ederler, hor görür ve alay eder. Tanrının üç tahtı ve makamını kurar; Hıristiyanlığı sola oturtur, sonradan gelen ve onu takip eden Muhammed'i sağdakine, daha önce gelmiş olan İsa'nın Hükümranlığı'nın üzerine oturtur. Bu yüzden Türkler yeminlerini, yeri ve göğü yaratan Tanrı'ya ve onun kulu Muhammed'e ve semadan gönderilen Peygamber üzerine yapar ve yerine getirirler.”²³⁰

Luther Türkler karşısında Almanların durumunu eleştirel bir şekilde şöyle ifade etmiştir.

“Böyle bir düşmanın güç ve kudreti karşısında, biz bütün Almanlar, tembel tembel geviş getiren dişi domuz edasıyla işsiz güçsüz dolaşiyor, oburca yemek yiyor, hayvan gibi yiyor, içiyor, çeşit çeşit kötü niyet ve arzularımızı gerçekleştiriyor, hiçbir şeyi ciddiye almıyoruz, ayrıca, zavallı Alman askerleri pek acıklı durumlara düşüyor ve büyük yenilgiler yaşıyorlar. Çünkü Türkler, 30 yıl içinde o kadar kudretli güçlendi ki, Mısır'ı, Arabistan'ı, İran'ı, Asya'yı ve bütün Yunanistan'ı ele geçirdi.”²³¹

Almanları eleştiren Luther her şeye rağmen Türklerin Almanya'yı ele geçiremeyeceğini de şu sözleri ile ifade etmiştir.

“Almanya her zaman, en iyi devlet ve millet olmuştur, Maalesef artık bu durum bitecek, Truva gibi: Artık bitti! Denilecek. Tanrı'ya, bize ders vermek için, böyle feryatlardan, zor durum ve felaketlere düşmekten korusun diye yalvaralım. Şayet Türk Almanya'ya gelirse, bize iyi bir tokat vurur. Fakat o Almanya'yı istila edemez, Çünkü Türk milleti kötü bir millettir. Türk gelirse, Ferdinand tarafından cezp edilmiş olmaz, bilakis kendiliğinden gelir ve bizi teşvik ederek savaşmamıza sebep olur ve bizi müdafaaya zorlar. Fakat bunun anlamı şudur: Kılıcı çeken vurulur ve seve seve yenilir. Fakat ben yine de endişeleniyorum. Çünkü bizde Tanrı emrine karşı büyük bir saygısızlık, Papa ile işbirliği yapan papazlarda Tanrı'ya karşı küfür, Tanrı'nın on yasağından birincisine ve diğer emirlerine karşı korkunç günahlar mevcut; bütün bunlar ruhumu sıkıyor ve kalbimi hasta ediyor. Eğer Tanrı bize yardımcı olmazsa mahvoluruz. Buna rağmen, öncelikle Türk'ün kudretinin üstüne kurduğu boş

²²⁹ Kula, Türk İmgesi II, s. 144.

²³⁰ Martin Luther, **Tischreden**, ed. Karl Gerhard Steck. Wilhelm Goldmann Verlag München, 1959, s. 36.

²³¹ Luther, Tischreden, s. 36.

gururu ve Ferdinand'ın fakirliği beni teselli ediyor. Çünkü Ulu Tanrımızın kudretli olanı tahtından indiren bir tabiatı ve yöntemi vardır. Diğer yandan Türk'ü memlekete çeken, Papa ve Fransızlardır. Bunun için Tanrı bize yardım etsin!²³²

Ve devamında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Şimdi Türklerin geleceği konusunda kesin haberler geliyor. Şimdi Papa taraftarları Türkler benim verdiğim öğütler yüzünden geliyorlar diye konuşacaklar. Almanlar, Luther'i ve vaazlarını imha etmedikleri için, Tanrı Almanya'yı cezalandırmak için, Türkleri gönderiyor. Bunun üzerine, derhal üstad Faber Schmid Rotzloffel ve diğerleri, merasimler, dini yürüyüşler düzenleyecekler. Allahım bunlara karşı ne yapacak? Ben de Türklere darbe indirmeyi çok istiyorum; Lakin şu anda nasıl dua edeceğimi bilemiyorum, çünkü halkımız dua etmek istemiyor ve nasıl dua edeceğini bilmiyor. Ferdinand'ın ülkeyi kaybetmesinden korkuyorum. Onlar isteseler de, bir başkasına sahip olamazlar. Bir kehanetimin gerçekleşmesinden korkuyorum, çünkü o zaman söylemiştim: Kayser Almanya'dan, Luther taraftarlarını zorla ortadan kaldırmalarını istiyor; bunu yapamazsa, bizim hepimizi Türklerin ağızına atacaktır. Almanya kan içinde yüzünce, bu Papa'nın hoşuna gidecek ve iyi bir eğlence olacak. Fakat ben Tanrı'ya güveniyorum, o Türkleri yenecek ve onları sindirecek.”²³³

Alman toplumunu lüks yaşam konusunda eleştiren Luther Sofra Konuşmaları isimli eserinde Luther evlilik konusunda Âdem ve Havva'nın ilk günah kısımlarıyla ilgili görüşlerini açıkladığı yazısında sözü Türklere getirerek şunları söyler.” Bırakın sadece dua edelim. Tanrı'nın sözlerini hiçe saymayalım. Maalesef büyük günahkâr olsak da günahlarımızın bağışlanması, sonsuz yaşam bize umut vaat ediyor. Bunun için Türk ve kral bizi destekleyip bize yardım ediyor. Onlar bize zarar vermemeli, bizi desteklemeli. Beni üzen ve kahreden sadece gelecek neslimiz. Onların aydınlıktan tekrar karanlığa götürülmesidir.”²³⁴

3.1.8. İyi Bir Arkadaş İçin Dua Etmenin Basit Bir Yolu. (Eine einfältige Weise zu beten, für einen guten Freund)

Martin Luther' in Türklerden bahsettiği eserlerden birisi de “İyi Bir Arkadaş İçin Dua etmenin Basit bir Yolu” isimli çalışmasıdır. Luther'in en iyi arkadaşlarından birisi, berber ve muhtemelen doktor olan Üstat Peter Berkensdorf ve Luther, birbirleriyle teolojik ve dini konular hakkında sohbet etmekte hoşlanıyordu. Rivayet odur ki Berkensdorf Luther'den dua etmek için basit bir dua talimatnamesi

²³² Luther, Tischreden, ss. 36-37.

²³³ Luther, Tischreden, s. 37.

²³⁴ Luther, Tischreden, s. 87.

istemiştir ve Luther bu isteği yerine getirmiştir. İlk kez 1535'te Wittenberg'de, yılın ilk aylarında yayınlanan yazı, Hıristiyanların en çok okunan duası olan “Vaterunser” ve On Emir'in dileğinin kılavuzunda yayımlanmıştır. Aynı yıl genişletilmiş bir baskısı çıkmıştır. Bu çalışma, Luther'in dua anlayışını simgelerken aynı zamanda kendi dua uygulamalarına da bir bakış açısı getirmiştir.²³⁵ Luther'in Hıristiyanlara nasıl dua edilmesini gerektiğini anlattığı bu çalışmasının başlangıcında şunlar söylenmiştir:” Sevgili Üstat Peter, sana sahip olduğum kadar iyi ve kendim için dua ettiğim gibi veriyorum. Rabbimiz Tanrı size ve herkese daha iyisini yapmasını nasip etsin. Size bildiğim kadarını gerçi dua ederken bizzat kendimin de yaptıklarımı gönderiyorum. Yüce Tanrım size ve herkese daha iyi dua etmesini nasip etsin Amin.²³⁶ “Eserin bir bölümünde sözü Türklere getiren Luther şunları söylemiştir. “İlk dileğimiz : ...Adın kutsal kılınsın, Ey Tanrım, sevgili Baba, adını hem kendi içimizde hem de tüm dünyada kutsa; Türklerin ve papanın nefretlerini, putperestliklerini ve sapkınlıklarını yerle bir et ve kökünü kurut. Ve adını yanlış kullanan ve rezil bir şekilde suiistimal eden ve iğrenç küfürler eden tüm sahte öğretmenler veya tarikat ruhbanlarını da yerle bir et ve kökünü kurut.”²³⁷

3.1.9. Martin Luther'in Edebi Eserlerinde Türk Savaşı ve İslam

Luther'in yazdığı bütün edebi eserlerde, Türklere karşı savaşla ve İslam dini hakkında ifadeler vardır. Özellikle iki eseri bu konuda öne çıkmaktadır. , Türklerden yoğun bir şekilde bahsettiği her iki eserinde en büyük tehlike anında, yani 1529'da Viyana kuşatması sırasında yayınlanması bir tesadüf değildir.²³⁸ Birincisi 1528 yılının yazdığı fakat bir talihsizlik yüzünden 1529 yılında basılan kitabı "Türklere Karşı Savaş Hakkında", diğeri de 14 Ekim'de Türk birliklerinin Viyana'dan çekilmesinden sonra aynı yıl yayınlandığı “Türklere karşı ordu vaazı” adlı kitaptır. Her ikisinin ismi de içeriklerini net bir şekilde anlatmaktadır.²³⁹

²³⁵ Sergej, Pauli <https://www.nimm-lies.de/luther-eine-einfaeltige-weise-zu-beten-fuer-einen-guten-freund/11941> 16-09-2019.

²³⁶ Martin Luther, **Eine einfältige Weise zu beten, für einen guten Freund** (1535)http://infowerke.martinluther.us/Eine_Einfaeltige_Weise_Zu_Beten_Fuer_Einen_Guten_Freund_1535.pdf (15.09.2019).

²³⁷ Luther, **Eine einfältige Weise zu beten, für einen guten Freund**, (15.09.2019).

²³⁸ Kritzl, ss. 15-16.

²³⁹ Kritzl, s. 16.

O zamanlar Türklere karşı savaşa karşı olmakla suçlanan Luther'in, Türkler'i, askeri bir tehdit olarak somut bir şekilde karşısında görünce acil olarak bir açıklama yapması gerekmektedir. 1526 yılında Osmanlı Devleti Mohaç Meydan Savaşı'nı kazanınca Luther'in daha önce söylemiş olduğu "Türklerin Tanrının kırbağı olduğu ve Hıristiyanların öncelikle içe dönüp kendi günahlarında arınmaları gerektiğini" ifade ettiği yaygın söylemlerinden sonra, Luther kamuoyunca hem Mohaç'daki yenilgiden sorumlu tutulmuş hem de Türklere zafere yardım ettiği iddiasıyla suçlanmıştır.²⁴⁰ Bu konuda yöneltilen suçlamalara ve Luther'in kasıtlı olarak yanlış beyanlara rağmen, Türk Ordusu'nun Kutsal Roma İmparatorluğu'nu tamamen ele geçirmeye hazırlandığı 1528 yılına kadar hiçbir açıklama yapılmadı. Oysaki 1524'de Luther "Savaş Adamlarının da Onların Arkasında da Mutlu Son Olup Olmadıkları" isimli yazısında Türk Savaşı hakkında da konuşmak istediğini ifade etmişti. Fakat Türk ülkesinde olduğu ve artık Almanlar da bu konuda soru sormadığı için, konu hakkında yazı yazma zamanı gelmedi. Şeklinde cevap vermişti²⁴¹ Türklerin 1529 yılında Viyana önlerine ulaşması ve önlenemez ilerlemesi hem büyük bir korku uyandırdı hem de kısa sürede her yerde kıyamet günü ruh hali hâkim oldu 16.yüzyılın sonlarına doğru Türkler Tanrı'nın kırbağı olarak görüldü.²⁴² Viyana'nın 1529 yılında Osmanlı devletince tehdit edilmesi bağlamında değerlendirildiğinde Luther'in İslam dini hakkında yazması ve konuşması şaşırtıcı görülmemektedir. Fakat Luther'in Türklerle hiçbir diyaloga girmeden veya İslam dinini öğrenmeden Müslümanların yanlış inanmaya meyilli pagan bir topluluk olduklarını ifade etmesi şaşırtıcı bir durumdur.²⁴³

Türklerin 1529'da Viyana önlerinden ayrılmasından sonra Luther konuyla ilgilenmeye devam etti.1530 yılında, yazarı bilinmeyen "Türklerin İnancı ve Gelenekleri Üzerine" (Libellus de ritu et Moribus Turcorum) isimli esere önsöz yazdı.²⁴⁴Luther yazmış olduğu önsözde İslami seremoni ve ritüellerde İslam'ın

---

²⁴⁰ Kritzl, s. 16.

²⁴¹ Kritzl, s. 17.

²⁴² **Luther und der Islam Vortrag vor der Johanniter-Subkommende Osthessen am 10. November**, 2010, s.8. https://www.johanniter.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/Orden/Genosensschaften/Hessische/Votr%C3%A4ge/LutherundderIslam.pdf, (29.09.2019).

²⁴³ **Luther und der Islam Vortrag vor der Johanniter-Subkommende Osthessen am 10. November** 2010 , s.8.

²⁴⁴ Kritzl, s. 17.

görünüşünün Hıristiyanlıkla karşılaştırıldığında, daha övgüye değer olduğunu belirtmiştir.²⁴⁵

Luther, 1532 yılında Johannes Brenz'in Türk vaazlarına bir önsöz yazdı. Burada ceza teolojisi ön plandaydı. Tanrı düşmanlarıyla mücadelenin sadece bizzat Tanrı'nın kendisinden beklenmesi gerektiği ifade edildi. 1541 yılında Osmanlı Devletinin Macaristan'a yönelik askeri hareketliliği yeniden başlayınca Luther, Prens Johann Friedrich'in isteğini yerine getirerek 1541 yılında Türklere karşı bir dua yazdı ve bu yazısında Türklere karşı hem ruhsal hem de askeri mücadele talebinde bulundu. Luther 1542 senesinde Ricoldo da Monte Crucis Confutatio Alcorani yani Kur'an'ın çürütülmesi isimli ve İslam'ı tek yönlü ve negatif bir şekilde anlatan eserine bir önsöz yazarak tercüme etti ve ismini "Verlegung des Alcorani Bruder Ricardi" (Kardeş Richard'nin Kur'an'ı Çürütmesi ya da Kur'an'ın Kardeş Richard Tarafından Çürütülmesi) koydu.²⁴⁶

3.2. MARTİN LUTHER'İN GÖZÜNDE TÜRK İMGESİ

Martin Luther'in Türkler hakkındaki görüşlerini nesnel olarak analiz edebilmek için dönemin sosyal, kültürel şartlarını ve yaşam durumunu dikkate almak gerekir²⁴⁷

Martin Luther, güçlü ordusuyla Osmanlı Devletinin Hıristiyanlar için büyük bir tehdit ve korku unsuru olduğu bir ortamda büyüdü. On altıncı yüzyılın başlarında Avrupa'da pek çok insan bu tehdit edici duruma her gün eşlik ediyordu. Bu yüzden o zamanlar gerçek bir "Türk Korkusu"ndan bahsetmek alışıl gelmişti. "Türk" müthiş düşman olarak kabul edildi ve bu durumun bir yansıması olarak Reformasyon sürecinde oluşturulan yazılı kaynakların birçoğunun Türk tehdidini içermesi şaşırtılmaması gereken bir durumdu.²⁴⁸

Luther'in pek çok çağdaşı tarafından Türkler ve hatta dinleri hakkında çok karanlık bir tablo çizildi. Henüz on sekizinci yüzyılın başlarında İslam dininin utanç verici bir doktrin olarak damgalanması ve aynı zamanda "Muhammed'in doktrini"

---

²⁴⁵ Adam, s. 104.

²⁴⁶ Wenz, s. 88.

²⁴⁷ Kula, Alman Kültürü II, s. 67.

²⁴⁸ Kritzl, s. 14.

olarak ifade edilmesi ile büyük bir askeri tehdit altında yaşayan Batı'da Türklere ve inançlarına karşı ne kadar büyük bir tiksinti duyulduğu ve duyulan tiksintinin abartıldığı tahmin edebilir.²⁴⁹ Türk ordusunun Luther'in büyüdüğü Güneydoğu Avrupa'ya doğru sürekli ilerlemesi ve bunun sonucunda Batı'yı askeri ve manevi yönden tehdit etmesi, Luther'in hayatı boyunca Türklerle Savaş ve İslam'a karşı olan yaklaşımının arka planı oluşturmuştur. Bu problem, Luther'in dünyasında yalnızca sıra dışı bir mesele olarak kalmaz, düşünce dünyasının temelini oluşturur. Bu yüzden, Martin Luther'in eserlerinde Türkler ve dinlerine karşı savaş konusunun güçlü bir şekilde ifade edilmesi şaşırtıcı değildir.²⁵⁰

Almanya'nın gündeminin oluşmasında ise Türklerin Almanya içlerine doğru yayılması en az iç gündem kadar etkili olmuş ve Alman toplumsal hayatını etkilemiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, Alman İmparatoru, Luther ve yandaşlarına tavizkâr bir şekilde davranmıştır. Türklerin egemenlik alanlarını genişletmeleri "Türk tehdidi" kavramı ile anlatılmış; Türk tehdidi, Türklere karşı savaş istemini doğurmuştur.²⁵¹

Luther'in Türkler ve İslam temalarına yönelik olarak incelemelerde bulunup eserler yazmasının sebeplerine bakıldığında ise, bu durumun iki sebebi bulunmaktadır. Birinci sebep, Luther'in daha önce bu konuda yazılmış olan eserleri gerçekçi bulmamasıdır. Bunu, Nicolaus Cusanus tarafından yazılan "Kur'an'ın Çürütülmesi" ve "Kur'an'a Reddiye" isimli çalışmalara ait yazdığı önsözde şöyle ifade etmiştir: "Daha önce, Türklerin hakkında çalışmalar yapanlar çok az güvenilirliğe ulaşabilmiştir, lakin çalışmaları Türklere olan düşmanlıkları ya da reddiyelerindeki görüşlerin zayıflığı nedeniyle kıymetsizleşmiştir."²⁵² Martin Luther'in Türkler konusunda yazmasının diğer sebebi ise Luther'in 1530 yılında yazdığı "Türklerin Yaşamı ve Gelenekleri Hakkında Bir Kitap" ismini taşıyan metninde ifade ettiği gibi, Müslümanların yanlışlarını ifşa etmek yoluyla Avrupa'nın, Müslümanlaşmasının ve Türkleşmesinin önüne geçmek için Türklerin dini ve kültürel öğeleri hakkında bilgi sahibi olunması gerekliliğine olan inançtır. Ona göre

---

²⁴⁹ Kritzl, ss. 14-15.

²⁵⁰ Kritzl, s. 15.

²⁵¹ Kula, Alman Kültürü II, s. 69.

²⁵² Martin Luther, **Track On The Religion And Customs Of The Turks-1530** (S. Henrich Ve J. L. Boyce, Çev.). Martin Luther— Translations Of Two Prefaces On Islam. **World And World**, Cilt: 16, Sayı: 2, s. 250.

Türkler, üç açıdan Avrupa ve dolayısıyla Hıristiyanlık için tehlike arz etmektedir. Bunlar; ruhsal, dünyevi ve son olarak yuva-evlilik sistemidir. Ayrıca Türklere hükmeden 3 şey vardır: Yalanlar, evliliği umursamama ve öldürme. Yalanlar maneviyatı yok etmiştir. Sürekli savaş ile toprakları genişletme uğruna öldürme maddiyatı yok etmiştir. Gerçek evliliğin zayıflaması da evlilik kurumunu yok etmiştir. Şeytan da cehennem için gerçek dayanağı olarak üç şeyi; yani yalanlar, evliliğin umursanmaması ve öldürmeyi görmektedir. Buradan hareketle daha önce de Luther'e göre; İslamiyet ve Türkler Şeytanın kullandığı araçlardır. Bunun için okuyucularına, Hıristiyanların diğer düşmanlara yaptıkları gibi Türklere karşı da dua etmeleri gerektiğini söylemiştir.²⁵³ Martin Luther buna rağmen bilim adamlarının ve yöneticilerin, Türkler bu kadar yaklaşmışken Türkler hakkında kesin bilgi verme konusunda gayretlerinin olmamasından fazlasıyla şikayetçi olup bu durumdan nefret ettiğini ifade etmiş, Hıristiyanların Türkleri tanımasını öğütlemiştir. Martin Luther düşmanı ve onun dinini tanımayı Türklere karşı savaşabilmenin yegâne yolu olarak görmüş ve düşman bu kadar yaklaşmışken Türkler hakkındaki bilgilerin sınırlı ve güvenilir olmamasını bir kusur olarak değerlendirmiştir.²⁵⁴

Luther'in "Türk" ve "Türkler" şeklindeki deyişleri, ırksal anlamda değildir, dini kimlikle ilgilidir.²⁵⁵ Daha önce de belirtildiği gibi, Luther'in İslam'la ilgilenmesi Avrupa'da kendini gösteren Türk tehlikesi ile başladığı için, Luther'in Türk'ü bu inancının asıl temsilcisi olarak gördüğü anlaşılabilir. "İslam" teriminin kendisi Luther'e yabancıdır ve onun tarafından kullanılmamıştır. O, İslam'ı "Türklerin Dini" "Türk İnancı" ve Muhammed'in dini şeklinde ifade etmiştir.²⁵⁶ Batıda Müslüman kavramı yerine Türk kavramının kullanılmasında da Luther pekiştirici bir rol oynamıştır. O İslam dinine ilişkin ifadelerinde İslam ve Müslüman kavramlarını çok az ifade etmiş ve bunların yerine ekseriyetle Türk kavramını kullanmıştır.²⁵⁷ "Türk" ün "Müslüman" ile tanımlanması (Luther bu terimi hiç kullanmaz) hemen hemen on altıncı yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Bu tarihsel koşullar göz önüne alındığında açıkça görülür ki, Luther diğer halkların (Tatarlar, Araplar, Sarazen)

²⁵³ Francisco, ss. 147-148.

²⁵⁴ Luther, Martin. D. WA 30/2 , s. 121.

²⁵⁵ Kadir Canatan ve Özcan Hıdır, **Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm** Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2007, s. 167.

²⁵⁶ Kritzl, ss. 19-20.

²⁵⁷ Canatan ve Hıdır, s. 167.

Müslüman olduklarının farkında olmasına rağmen, yine de İslam kelimesi yerine "Türklerin Dini" tanımlamasını kullanmıştır.²⁵⁸ Kavram olarak ise İslam yerine Muhammed'in yalanları, "Muhammed'in dini" veya "Türklerin inancı" gibi kavramları kullanan Luther'in İslam ve Türkler hakkında üç soruya cevap aradığı bilinmektedir: Bunlardan ilki "İslam ilahî ve vahiy dayanaklı bir din midir ve Muhammed kimdir?" İkinci soru "Türk ya da Müslüman kimdir?" Üçüncü soru ise "Türklerle hangi yollarla baş edilmelidir?" şeklindedir. Genel anlamda, Martin Luther'in İslam ve Türklere yönelik görüşlerinde ise beş farklı temanın belirginleştiği görülmektedir. Bunlar genel hatları ile Papacı Türkler, Tanrı'nın Gazabı Türkler, Zalim ve Şehvete Düşkün Türkler, Savaşılması Gereken Düşman Türkler ve son olarak ise övülesi Türkler olarak belirtilmiştir.²⁵⁹ Bu alandaki Luther'in eserlerini sıralamak gerekirse, "Vom Kriege wider die Türken" (1529) isimli eser, Hıristiyanların düşmanlarına vicdanlı bir şekilde nasihat veren bir eserdir. Daniel 7'nin tefsirini ilave ederek yazdığı Türklere Karşı Ordu Vaazı (Heerpredigt Wider Den Türken isimli) isimli kitabı ise Türk tehlikesini anlatmaktadır. Vorwort Zu Dem Libellus De Ritu Et Moribus Turcorum (Preface To Libellus De Ritu Et Moribus Turcorum, 1530) isimli eseri ise bir küçük önsöz niteliğinde olup 1481 senesi civarında Osmanlının Viyana'ya yönelik tehdidi hakkında olmakla beraber, Türk örf, adetleri ve İslam dini hakkındaki bilgiler içermektedir. Yine kendisine ait 1541 yılına kaleme aldığı Admonition To Prayer Against The TurksTürklere karşı duaya çağrı ismini verdiği eserinde tüm Hıristiyanları düşman olarak algıladıkları Türklere karşı duaya ve tövbeye davet etmektedir. Verlegung des Alcoran Bruder Richardi, Prediger Ordens (İngilizce Çevirisi Refutation of the Alcoran of Brother Richard, Preaching Order) isimindeki kitap Luther'in İslâm dini aleyhinde yazılmış Ortaçağ tartışma alanında Almanca bir çeviridir. 1543 yılında kalame alınan, Vorrede zu Theodor Biblianders Koranausgabe isimindeki eseri de yine tamamen tüm içeriği ile Türklerle ilgili bir eserdir.²⁶⁰

Luther'in, İtalyan rahip Ricoldo de Monte Croce'nin eserlerinde ifade ettiği İslâm imgesinden çok etkilendiği bilinmektedir. Ricoldo'nun tek taraflı ve peşin hükümlerle dolu bir yergi eseri olan "Kur'an'ın Çürütülmesi" isimli kitap Avrupa

---

²⁵⁸ Kritzl, s. 46.

²⁵⁹ Canveren, ss. 155-156.

²⁶⁰ Günay, s.88.

kültüründe, İslam ve Türk imajı hususunda derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır. Bu çalışmayı Türklere yönelik olarak düzenleyen Luther “Muhammed’in kitabı olan Kur’an’a inanan Türklere ve Sarasanlere (Müslümanlara) insan dahi denilemez” demiştir. Luther, Türkleri şeytan olarak niteleyerek Türklere ve Papa’ya karşı ithamlar yöneltmiştir. Luther’in Türklere ithafen kullandığı kâfir ve inançsız ifadeleri, Alman kültüründe bir Türk imajı haline gelmiştir.²⁶¹ Tüm bunlarla birlikte Luther’in görüşüne göre Türkler Tanrı’nın falakası, kırbacı ve şeytanın hizmetçileridir, onlar yakıp yıkıcıdır, İsa’nın Deccal’i ve düşmanları, İncil’in yerine Hz. Muhammed’in Kur’an’ına inananlardır. Yine ona göre Türkler, kandan beslenen köpek ve şeytandır.²⁶² Benzer biçimde İngiliz yazar Francis Bacon da Türkler hakkında " medeniyetsiz, vahşi ve kana susamış bir topluluk" ifadelerini kullanmıştır.²⁶³ Shakespeare’in ifadelerinde Türk, “şehvetperest”, “cinsel ahlaktan yoksun pis bir hayvan”, “zalim ve sinsi” olarak sunulmuştur.²⁶⁴ Luther ise, Türkleri kötüleme hususunda daha da ileri giderek Türklerin boyut kazanmış bir şeytan veyahut şeytanın ta kendisi olduğunu söylemiştir.²⁶⁵ Yine Ricoldo’nun “Kur’an’ın Çürütülmesi” isimli çalışmasında bulunan İslam’da birden fazla kadınla evlilik yargısını; Luther bu eseri Almancaya çevirirken, "Türkler gibi çok kadın almak" ifadesini ekleyerek Türklere uyarlanmıştır.²⁶⁶

Yine Türklere yönelik olarak Luther Türklere Karşı Ordu Vaazı ” isimli eserde şöyle kehanetlerde bulunmuştur.:

“Asya ve Yunanistan Müslümanların eline geçti, Onların başları Mesih’in ayakları altında olsun. Mesih daha önce düşmanlarını pişman etti. Türkleri ve Sarakanları da pişman edecektir. Yahudileri Romalılarla, Romalıları da Gotlularla perişan etti. Kutsal yazılara göre Deccal’in yazıları (Kur’an) insan eli olmadan

---

²⁶¹ Mora, AKD , s. 67.

²⁶² Günay, s. 80.

²⁶³ Erhan Akdemir, “Avrupa Aynasında Türk Kimliği”. **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Sayı: 7, Cilt: 1, 2007, s. 138.

²⁶⁴ Luc Deitz Das, “Türkenbild in den Englishen Literatur”. des 16. **Jahrhundert Europa und die Türken in der Renaissance**, s. 402. editör: Bodo Guthmüller, Wilhelm Kühlmann Max Niemeyer Verlag 2000, s. 46.

²⁶⁵ Mehmet Özdemir, “Avrupa’da Dünden Bugüne Müslüman İmajı Ve Bazı Fiilî Neticeleri” **İslami Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 13, Sayı:2, 2000, s.176.

²⁶⁶ Mora, AKD, s. 71.

paramparça edilecektir. Sonunda Mesih'in gelmesi gerçekleştirecektir. Kıyamet gününden önce onlar Mesih'in ayakları altında uzanacaklardır."²⁶⁷

Özellikle Avrupa'daki Türk korkusunu ve huzursuzluğunu kendi siyasî amaçları için kullanan Martin Luther, 1524 senesinde kaleme aldığı "Türlere Karşı Ordu Vaazı" isimli yazısında ve 1529 yılında kaleme aldığı "Türlere Karşı Savaş Üzerine" ve 1541 senesinde yazdığı "Türlere Karşı Dua Uyarısı" isimli yazılarında, o çağda yaşayanların ahlaki bozulmasına karşı Türklerin Tanrı tarafından gönderilen, "Allah'ın gazabı millet", olarak görmüş ve bu algıyı yaymaya çalışmıştır. Ona göre Türkler, Tanrı'nın uygun gördüğü çizgiden çıkmanın bir uyarısı ve Katolik mezhebinde baş gösteren bozulmaların bir sonucu olarak başlarına dolanmıştır.²⁶⁸ Luther İslam'ın evrensel mesajının düşünsel ve teolojik değil de siyasî ve politik olduğunu düşünmüştür. Ona göre İslam savaş ve kılıç yoluyla büyüyen bir imparatorluk kurmuşken buna karşın Hıristiyanlık vaaz ve mucize yolu ile yayılmıştır.²⁶⁹

Luther'e göre Türkler Tanrı sözü ve bu sözü yayacak din adamlarına sahip değildirler. Bu yüzden hem nasıl yaşadıklarını hem de neye inandıklarını akıllıca bilmeyen zalim ve pis domuzlardır. Şayet Türkler Tanrı buyruğuna uyan ve yayan din adamlarına sahip olsalardı onların birçoğu domuzluktan vazgeçip insanlaşarlardı. Luther ayrıca kendilerini Hıristiyan olarak niteledikleri halde Hıristiyanlığın şartlarını yerine getirmeyenleri, Hıristiyan Türkler olarak adlandırmış ve bu tür Hıristiyanların Müslüman Türklerden de berbat olduklarını ve giderek insanlıktan çıkarak domuzlaştıklarını ifade etmiştir.²⁷⁰

Luther'in Türkler ve İslam konusundaki değerlendirmelerinde en belirleyici faktör onun Hıristiyan kimliği olmuştur. Luther İslam, Kur'an'ı Kerim ve Hz. Muhammed'e dair kullandığı dışlayıcı, ötekileştirici ve aşağılayıcı üslubu Türkler hakkında da kullanmıştır.²⁷¹ Luther'e göre Türkler; son peygamberi Hz. İsa olarak kabul etmeyip, onun yerine 'yalancı' olarak yorumladığı Hz. Muhammed'i kabul etmeleri ve Hıristiyan dogmalarına inanmayı reddetmeleri sebebiyle kâfir ve cehennemliktirler. Dahası Martin Luther, Türklerin Truvalıların torunları olduğunu

²⁶⁷ Günay, s. 90.

²⁶⁸ Mustafa Eravcı, **Avrupa'da Türk İmajı**. Çizgi Yayınları, Konya, 2010, s. 51.

²⁶⁹ Luther, WA 30/2, s. 124.

²⁷⁰ Kula, **Alman Kültürü II**, s. 64.

²⁷¹ Canveren, s. 156.

bile iddia ederek düşman algısını antik çağlara kadar dayandırmaktadır.²⁷²Tüm bunlara ek olarak Luther, Türk sözcüğünü “ dinsizlik ” ‘ve “ tiranlık ” la eş anlamlı kullanarak , “An den Christlichen Adel Deutscher Nation” adlı eserinde “Eğer Türklere karşı savaşmak istiyorsak işe onların en kötü olduğu yerden başlamalıyız” görüşünü savunmuştur ve şu açıklamada bulunmuştur.²⁷³

‘Türklere karşı savaşmak bir Fransa kralı, Venedikliler veya Papa ‘ya karşı savaşmak gibi değildir, çünkü Türkler farklı bir tür savaşçıdır. Türklerin bolca parası ve insanı vardır. Memluk Sultanını 2 kez bozguna uğratmış ve halkını esir almıştır. Nasıl oluyor da kanatlarının altındaki insanları binlerce kişiyi hemen toplayabiliyorlar? Mesela 100 bin kişiyi öldürsek çok kısa süre içinde öncekinden daha fazla kişi olarak geri dönüyorlar”²⁷⁴

Türklerin Fransa veya İngiltere Kralı gibi “normal bir düşman” olmadığı konusunda emin olan Luther, Türklerin içinde Mesih hakkında yalan söyleyen ve onunla kavga eden” bir karşı güç gördü.²⁷⁵ Ve Türklere karşı duaya karşı isimli eserinde şunları yazdı. Şimdi, sen emin olacağın ve asla şüphe etmeyeceğin gerçek Türklerle savaşırken savaştığın şey et ve kan değil, hatta sadece insan değil. Şayet bunu dikkate almazsan kanaatimce bir Türk pek çok Hıristiyan’ı öldürecektir. Hatta sen kötü ruhların en büyük ordusuna karşı savaştığını asla aklından çıkarma,; çünkü Türk ordusu hakikaten şeytanın ordusudur.Bu yüzden kılıçlarınıza veya tüfeklerinize, sayınıza ya da gücünüze asla güvenmeyin. Bunlar şeytan için problem teşkil etmez. Türk’ün savaş meydanlarındaki başarılarından çıkaracağımız tecrübe şudur ki. Biz Türklere karşı yapılacak savaşı, insanın insana karşı verdiği bir mücadele olarak gördüğümüz sürece o, zaferler kazanmaya devam edecektir. Biz bunu papa ve onun kötü ruhlarının, Tanrının sözü olmadan savaş kazanamadıkları gördüğümüzde fark ettik.²⁷⁶

Luther’in Türk tehlikesini bilinçli bir şekilde teolojik bir bağlamda ele alıp, bunu Hıristiyanlarının günahlarının karşılığı olarak Tanrı’nın bir cezası olarak

²⁷² Sıla Gürbüz, Lepanto, **İngeler Üzerinden Medeniyet Çatışması**, <https://tiptiktak.com/lepanto-mgeler-zernden-medeniyet-tartimasi.html>, (05.07.2017), s. 7.

²⁷³ Francisco, s. 69.

²⁷⁴ Francisco, s. 74.

²⁷⁵ Kritzl, s. 85.

²⁷⁶ D.Martin Luthers Werke, Kritische Gesamtausgabe, 51.Band ,Weimar, 1914, (WA 51). ss. 617-618.

görmesi ve Türk'ün şeytan tarafından ele geçirilmiş olduğunu ifade etmesi²⁷⁷ , Türklerin dininin şeytanın dini olarak görülmesi de eklenince, Türklerin Tanrı'sı Luther şeytanla özdeşleştirilmiştir.²⁷⁸

Luther, in İslam anlayışından Onun Türkleri ilk aşamada askeri bir tehdit olarak değerlendirdiği fakat aynı zamanda " şeytanın kızgın hizmetçisi"²⁷⁹ ve "şeytanın kibirli ordusu"²⁸⁰ olarak değerlendirdiği sonucu çıkmaktadır. Bununla birlikte Türkler Tanrı'ya karşı verilen mücadelede hem askeri hem de dini bir güç olarak görülmüştür.²⁸¹

Luther'in yazdıklarına bakılırsa, Luther'in Türklerle ve onların inançlarıyla ilgili bilgileri eksik ve yanlışlarla doludur. Örneğin Stephen Ficher Galati'ye göre Luther'in Türklere bakışı oldukça basittir. Ludwig Hageman'a göre Luther 'Bir dini faktör olarak İslam'ı asla kendisi ile bağdaştırmamıştır' demiştir. İslam'ı eleştirmesi, İslam Doktrinini değerlendirmesinden ziyade Türkleri ahirette anti Hıristiyan güçler olarak tanımlamasından gelir.²⁸²

3.2.1. "Tanrı'nın Gazabı Türkler"

Luther, araştırmasının başlangıç döneminde sahip olduğu düşüncesini Kutsal Kitap'tan temellendirerek Tanrı'nın, Türkleri, Hıristiyanları cezalandırmak maksadıyla gönderdiğini savunmuştur.²⁸³ Bununla beraber Luther'in inancına göre Türkler Tanrı'nın kırbağı ve şeytanın hizmetçisidir.²⁸⁴ Luther başka bir yazısında şöyle der: "Türkler bizler için öğretmendir. Onlar bizleri Tanrı korkudan korkalım ve dua edelim diye eğitmektedir."²⁸⁵ Kıyamet anlayışından temel alan diğer bir ifadesinde Luther, Türklerle savaşılmaması gerektiği yargısına ulaşmış ve Hıristiyanlara sabırlı olma davetinde bulunarak, "Türkleri Tanrı, Hıristiyanları cezalandırsın ve onları doğru yola tekrar soksun diye gönderdi. Dolayısıyla onlara

²⁷⁷ Luther, WA, 30/2, s. 173.

²⁷⁸ Luther, WA, 51, s.610.

²⁷⁹ Luther, WA, 30/2, s. 116.

²⁸⁰ Luther, WA, 30/2, s. 172.

²⁸¹ Kritzl, s. 26.

²⁸² Francisco, s. 108.

²⁸³ Canveren, s. 156.

²⁸⁴ Bischof Tamás Fabini, **Luther und die Türken die ungarische Erfahrung**, https://www.researchgate.net/publication/322525809_Martin_Luther_uber_die_Turken, 2017, s.6.

²⁸⁵ Luther, WA, 51, s. 594.

karşı savaşmak doğru olmaz. Rıza gösterip, sabırlı davranmak gereklidir. Yeterince öğrendiklerinde Tanrı Hıristiyanların çektiği eziyeti yeterli görecektir ve Türkleri Hıristiyanların başından alacaktır” demiştir. O “Yaşanan olayları göz önünde bulundurduğumuz kıyametin yaklaştığına konusunda hiç şüphem yoktur. Tanrı’nın artık daha fazla sabretmeyeceği alenen bellidir.” sözleriyle de Türk problemini ve vuku bulan siyasi olayları kıyametin en büyük alametlerinden birisi olarak görmekteydi.²⁸⁶

Bunlara ek olarak Luther İncil’deki mevcut “üç kesik boynuz” ile Afrika, Asya ve Yunanistan’ın işaret edildiğini iddia etmesinden ötürü Almanya için Türkleri tehlike görmez. Ayrıca Luther, Türklerin normal bir düşman değil, daha çok kendilerine Tanrı tarafından ceza için gönderilmiş büyük bir kavim olduklarına dair inancını şu sözlerle belirtmiştir: “Çünkü Türk, senin iyi vaktinde ne olduğunu ve nankör olduğunu, Tanrıya karşı nasıl kötü biri olduğunu, kullarını ve neslini nasıl saptırdığını, ihmal ettiğini ve kullandığını öğreten adamdır. [...] O sana Tanrı’nın güçlü bir kamçısıdır ki, onunla [...] kendine gelecek ve uyanacaksın”²⁸⁷ Ve yine Türklerle Karşı Duaya karşı isimli eserinde “Türkler bize Tanrı’dan korkmayı ve Tanrı’ya dua etmeyi öğreten öğretmenimizdir, yoksa kendi günahlarımız içinde çürüyüp gideceğiz.” demiştir.²⁸⁸

Türklerin Viyana kapısına dayanmasını ve karşı konulamaz ilerleyişi ile Daniel Kitabı’ndaki hikâyeleri ilişkilendiren Luther kitabın tefsirinde yer alan dört canavarı dört imparatorluk olarak yorumlamıştır: “Dördüncü canavarın on krallığa delalet eden on boynuzu vardır. On boynuz bir İmparatorluktan çıkacak on kraldır.” Bunlardan sonra öncekilerden farklı başka bir kral ortaya çıkıp üç krallı tahtından indirecek, ayrıca buna ilaveten on boynuzu yerinden eden yeni bir boynuz ortaya çıkacaktır. Luther açıklamalarına şöyle devam eder; “Bunun yanı sıra başındaki on boynuzdan sonra çıkan öbür boynuzun ne olduğunu da öğrenmek istedim. Bu boynuzun önünden üç boynuz düşmüştü, sanki ötekilerden daha iriceydi. Gözleri ve böbürlenen bir ağzı vardı.” Kur’an’ın bir insan kelamı olduğuna inanan Luther yeni çıkacak olan boynuzu İslam Krallığı olarak açıklamış ve yıkılacak olan krallıkları ise

²⁸⁶ Koray Er, **Tanrı’nın sopası Türkler**, Historia Yayınevi, İstanbul, 2018, s 130.

²⁸⁷ Keleş, s. 115.

²⁸⁸ Gürsoy, s. 6.

Mısır, Yunan ve Asya olarak yorumlamıştır. Ona göre boynuzun gözleri Kur'a'nı yani insan aklını ilmini ifade etmektedir.²⁸⁹

Luther, Tanrı'nın eğitime maksadını üstlenen Türkler aracılığı ile Avrupa'yı cezalandırmasının nedenini Hıristiyanların işledikleri günahlar olarak yorumlamıştır. "Türlere Karşı Duaya Çağrı" ismindeki yazısında tefeciliği, tefecileri, para ve servet düşkünlüğünü, hırsızlığı, , faizle para verme sadakatsizliğini, açgözlü ve itaatsiz olmayı, dönemindeki Hıristiyanların büyük günahları olarak görmüş ve hususi manada Alman toplumuna yönelerek Almanya'nın günahla olgunlaşmasını eleştirmiştir. Luther'in iddiasına göre tövbe edilmeden ve günahlar terk edilmeden, "yoldan çıkmış" olarak nitelendirilen Hıristiyanlarla Tanrı'nın barışması olanaksızdır. Zaten bu koşullar yerine gelmeden Türlere karşı içinde bulunulacak bir mücadelenin, Tanrı'nın buyruğuna da aykırı olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir: "Benim kimseyi Türlere karşısında savaşa teşvik etmek gibi bir niyetim yok. Bu ancak belli bir koşul yerine getirilirse olur. O koşul da tövbe edilip Tanrı ile barışmaktır."²⁹⁰

3.2.2 "Papacı Türlere"

Papalık ve Türlere, Luther'in çalışmalarında karşımıza esas ötekiler olarak çıkmasının nedeni, Protestanlığın özünde, Papalık ve Katolik kilisesinin öğretilerinin eleştirisinin bulunmasıdır. Luther'in Türlere ilgili görüşlerini ifade ederken Türlere Papa ile karşılaştırması ve ikisini de Hıristiyan âlemi için düşman olarak betimlemesi, Luther'i öteki Ortaçağ yazarlarından ayırmaktadır.²⁹¹ Ricoldo'nun "Kur'an'ın Çürütülmesi" isimli eserini Almancaya tercüme eden Luther, Doğu'da mevcut olan kötülüklerin temel kaynağı olarak Türlere ve onların dini Müslümanlığı, Batı'daki kötülüklerin temeli olarak da Papa'yı göstererek, Türlere dışsal düşman, Papa'yı da içsel bir düşman olarak belirlemiştir.²⁹² Bu 'ötekileri' genellikle birlikte kullanan Martin Luther; Papalığın Hıristiyanlığa Türlere nazaran daha büyük zararlar verdiğini iddia etmiştir. Luther sadece Türlere kıyamet alameti

²⁸⁹ Er, s. 131.

²⁹⁰ Canveren, s. 157.

²⁹¹ Canveren, s. 157.

²⁹² Mora,AKD, s. 50.

olarak görmemiş, Papalığı da kıyamet alameti olarak değerlendirmiştir. Bu içtihadı dayanak olarak da ahir zaman kehaneti, referans olarak da Kitab-ı Mukaddes'i kullanmıştır. Kıyamet kehanetine atıfta bulunarak ve Kutsal Kitap'a atıfta bulunarak yalnızca Türklerin değil, Kilise ve Papalığın da kıyametin işaretleri olduğu anlayışını savunmuştur.²⁹³ Bu konuya örnek teşkil etmesi açısından, İncil'de mevcut olan Daniel 11,36, Daniel 7,25, 2. Thess. 2,3; ve Mattei 24,21 noktaları esas alınarak, İncil'in içeriğine göre; kıyamet gününde Hıristiyanlığı bitirecek iki zalim olduğu; bunlardan ilkinin zihinleri hileyle ele geçiren ve gerçek Hıristiyanlığa ve İncil'e karşı kayıtsız kalan Papa; diğerinin ise, kılıçla ve vücutlara en gaddar biçimde zarar vereceği iddia edilen Türkler olduğu yorumunda bulunabilir.²⁹⁴ Luther 1535'de yaptığı bir farklı çalışmada ise Deccal'ın Papa ve Türkler olduğunu iddia etmiştir. Bu yüzden Hıristiyanlardan her ikisinin de cehenneme gitmesi için dua etmelerini istemiştir. Luther Tanrı'nın Papa ve Türkleri ahiret gününde cehenneme göndermesini ve bunun çok da uzamamasını istemiştir.²⁹⁵

Luther'in eserlerinde Türklerin ve Papa'nın Hıristiyan Alman ulusunun en büyük düşmanları olduğu fikri çok sık kullanılmaktadır.²⁹⁶ Luther her Alman'ın Papalığa ait bütün her şeyden kurtulmasını ve günahlarından dolayı tövbe etmesini desteklemektedir. Ona göre, Avrupa ve daha önemlisi Hıristiyanlık ancak ve ancak böylelikle Papalığın barbarlığından korunabilirdi.²⁹⁷

Luther, Papa için 'yalancılık', Türkler içinse 'cani-katillik' ifadelerini çok sıkça kullanmıştır. Luther'in, Türkler ve Papa hakkındaki karşılaştırmalı olarak verdiği görüşlerden onun bu konu hakkındaki yaklaşımı çok net bir şekilde anlaşılmaktadır.

"O,(Türk) aynı zamanda bir papacıdır; çünkü kendi ameliyle kurtulacağını ve kutsanacağını düşünüyor. O, Hıristiyanlığı ve onun yönetimini bozmanın ,idareyi yıkmanın , evliliği yok etmenin günah günah olarak görülmemesi gerektiği düşüncesindedir. Bunları Papa da yapar .Papayı Türk'ten ayıran tek şey , eline kılıç almamasıdır. Türk'ün , güç ve kılıç kullanarak yaptığını , papa ikiyüzlülük gibi başka yöntemlerle kullanarak bunu yapar. Söylendiği gibi, Türklerin kutsallığı, bütün nefret edilen şeyler ve hatalardan geri kalan kalıntılarıdır.."²⁹⁸

²⁹³ Canveren, s. 157.

²⁹⁴ Mora, AKD, s. 51-50.

²⁹⁵ Günay, s. 90.

²⁹⁶ Turan Berberoğlu, **Almanya'da Türk Kanı**, Destan Yayınevi, Ankara, 1941, s. 238.

²⁹⁷ Francisco, s. 94.

²⁹⁸ Luther,WA 30/2, s. 129.

Luther, Papa ile Türkleri aile birliğini bozmakla da suçlamıştır. Luther İslami evliliğin güvensiz ve düzmece olduğu sonucuna varmıştır. Ona göre bir Türk evlendiğinde eşiyse sonsuza kadar birlikte olma niyeti beslememektedir.²⁹⁹ Ayrıca, Luther; Katolik Kilisesi'nin evlilik yasağını, Hıristiyan inancıyla örtüşmediğini her fırsatta beyan etmiş ve bu görüşünü yine papa ve Türkler ile ilgili bazı karşılaştırmalarında ifade etmiştir: “İffet gerekçesiyle papa evliliği günah sayıp ayıplamıştır. Türk de kadınları eşlerinden koparır ve onları hayvanmışçasına satar. Dolayısıyla Papalık da Türkler de bölgenin ve Hıristiyanlığın şerefini zedelemiştir.” Luther, bunlara ek olarak “Türlere Karşı Savaş Hakkında” adlı çalışmasında, Türklerin kılıç kullanarak savunduğu ve uygun gördüğü hükümleri Papa'nın aforozla uyguladığını ifade etmiştir.³⁰⁰ “Papa'ya karşı da savaşmak gerekir mi?” sorusuna “Birine hangi şekilde davranışta bulunuyorsan, diğerine de aynı şekilde davran, ayrıca bunlar yanlış şeyler değildir; birbirine benzeyen günahlar birbirine benzeyen cezaları gerektirir.”³⁰¹ şeklinde cevaplandırmıştır. Luther Papa ve deccal Türkleri bir çeşit şeytani sapkınlık olarak görmüştür. Ona göre her ikisi de Şeytan'dan gelecek emirle Kiliseye karşı son mücadeleyi başlatmak için hazır beklemektedir ve Dünyanın sonu yakın olduğu için şeytan her iki kuvvet ile Hıristiyanlığa saldırmaktadır.³⁰²

Luther'in dünyanın sonunun hemen yaklaştığına ilişkin kanaati de bulunmaktadır ve bunun birkaç nedeni vardır; Tanrı ve Şeytan arasındaki uzun yıllardır süren mücadelede sona gelindiğinin en büyük göstergesi kilisedeki Hıristiyanlığın esaslarındaki restorasyon ve aynı zamanda Yahudiler ve Papalık tarafından bu öğretilere karşı olan sürekli dirençtir.³⁰³ Martin Luther'in mukayeseler yapmasının nedeni analiz edildiğinde, onun Papalığı ve Katolik Kilisesi'ni eleştirmek için İslam'ı ve Türkleri bir vasıta olarak kullandığı görülmektedir. Bu karşılaştırmaları yaparak Katoliklerin, Hıristiyanlığı bozduklarını belirtmiş; özeldeyse Kilise ve Papanın çıkar ve dünyevi karları için dini tahrif ettiklerini ifade etmiştir. Luther doğru bulmadığı Katolik iddialarını ve Papalığı; Türkleri ve İslam'ı

---

²⁹⁹ Francisco, s. 147.

³⁰⁰ Luther, WA 30/2, s.141.

³⁰¹ Luther, WA 30/2, ss.142-143.

³⁰² Francisco, s. 84

³⁰³ Francisco, s. 80

kullanarak, onlar üzerinden tenkit etmiştir. Ve ek olarak Kur'an'ı Yahudi'lerin tefsirleri ve Papa'nın emirleri ile eşit tutması ya da Türklerin zaferlerini Katolik Kilisesi ve Papa'nın yetersizliği olarak yorumlaması bu iddiayı desteklemektedir.³⁰⁴

3.2.3. Savaşılması Gereken Düşman Olarak Türkler

“Tanrı'nın Türkleri hem öğretici hem de ders verici bir gazabı ve kıyamet emaresi biçiminde gösteren ve onların kendi durumlarında bırakılmasını öneren Luther'in, Osmanlı'nın Avrupa'da Viyana kapılarına dayanıncaya kadar hayatının ilk zamanlarındaki yazılarında Türklerle ilgili olumlu şeyler yazdığı görülmektedir.³⁰⁵ Luther'e göre Osmanlı Devleti'nde dini çoğulculuk bağlamında Hıristiyan âleminden daha fazla dini özgürlük bulunuyordu. Luther, ilk eseri “Vom Kriege wider die Türken” adlı yapıtındaki ana tema bu hoşgörüden dolayı Hıristiyanların Osmanlı Devleti'ne karşı savaşıp savaşmayacağı konusunda konumunu belirlemeye çalışıyordu. Eserinde Hıristiyanların Osmanlı'ya karşı savaşmasını istemiyordu. Ayrıca Hıristiyanların pasif bir mücadele içinde olmasını ve Osmanlı Devleti'ndeki dinî toleransın Alman vatandaşlar tarafından bilinmemesi gerektiği konusu üzerinde duruyordu.³⁰⁶ Ayrıca bu eserde Luther, Osmanlıların temel ideolojisinin aşırı yapısı konusunda okuyucularını ikna etmek için İslamiyet'i onun siyasi ideolojisi, evlilikle ilgili kuralları ve din bilimi bakış açısı ile değerlendirmiştir. Bu değerlendirme İslamiyet ile Hıristiyanlığın farkını göstermektedir. Ama aynı zamanda Luther, Hıristiyanların gelecekteki Türk saldırılarına karşı mücadele etmek için kararlılıklarını keskinleştireceğini umut etmektedir.³⁰⁷

Luther'in sonraki yıllarda Türklerle ilgili fikrinin değiştiği ve reel-politik ortamda, askerî müdahaleyi sık sık vurguladığı görülmektedir.³⁰⁸ 17 Ekim 1529 günü Türklerin Viyana kapısına dayandığını öğrenen Luther'in neşesi endişeye dönüşmüştür³⁰⁹ ve Alman topraklarındaki bu yeni tehlike arz etmesi üzerine yazdığı “Türlere Karşı Savaş Hakkında” isimdeki çalışmasında, önceki eserlerinin tersine

---

³⁰⁴ Canveren, s. 158.

³⁰⁵ Luther, WA 30/2, , s.151.

³⁰⁶ Günay, s. 88.

³⁰⁷ Francisco, s. 90.

³⁰⁸ Canveren, s. 158.

³⁰⁹ Kula, Alman Kültürü II, s. 87.

Alman toplumunu Türklere karşı savaşa davet etmiştir.³¹⁰ Luther, Nisan 1529 da tamamladığı yazısına şöyle belirtmiştir:

*"...Türklere karşı savaş konusunda yazmamı, insanlarımızı uyarmamı ve cesaretlendirmemi isteyen dostlarımın ve Almanların sayısı çok fazla. Duyduğuma göre, çok sayıda Alman din adamı, halka Türklere karşı savaşılmayacağını, savaşılmaması gerektiğini söylüyormuş. Bazıları elde kılıç savaşmanın Hıristiyan'a yakışmadığı görüşünü savunuyormuş. Hatta bu tür insanlar, Almanların sıradan vahşi bir topluluk, yarı insan yarı şeytan olduğunu söylüyorlar, Türklerin gelmelerini ve bize egemen olmalarını arzuyorlar... Her türlü kötülüğün benim, yani Luther'in düşüncelerinden kaynaklandığını söyleyerek günah işliyorlar. Bütün bu karalayıcı ve günahkâr savlara karşı ve halkın daha fazla kandırılması ve benim öğretim karalanmasını önlemek ve Türklere karşı savaşılmayacağı savım çürütmek için yazmak zorunlulaştı... Türklere karşı savaşa çağırmadan önce, temiz vicdan ile savaşılması gerektiğini öğretmek istiyorum... Türklerin, dünyevi ve ruhani zalimlerden benim öcümü almalarına seyirci kalabilirdim. Ama ben öyle yapmak istemiyorum: Her ikisine de, dostlarıma ve düşmanlarıma da hizmet etmek istiyorum. Güneşim hem iyiyi, hem kötüyü aydınlatsın istiyorum."*³¹¹

Luther, Türklere karşı savaş konusunda üç temayı daima vurgulamıştır. İlk olarak, Luther'e göre, Hıristiyanlığın ve görevlerinin gereklerini yapmayan Papa, kayzer ve serfler, halkı Türklere karşı savaşmaya çağırma hakkı ve yetisine sahip değildirler. Ve yine onun bakış açısına göre, Türkler en güncel ve büyük tehlike olduğu için, yöneticilerin en önemli görevi de yönetimleri altında yaşayanları her çeşit tehlikeden korumaktır. İkincisi Türkler, Tanrı'nın gazabı, kırbacı ve şeytanın uşağı oldukları için, onlara karşı dünyasal araç-gereç ve yollar ile savaşamaz; Türklerle ancak dinsel yöntemlerle savaşılmalıdır. Üçüncüsü çözüm içtedir; Türklere karşı saygınlık ve varlık kazanmaya yönelik savaş çağrıları yanılğı ve yanıltıcıdır. Türklerle yapılacak savaş kazanmak için, toplum içyapısını iyileştirmeli, Tanrı'nın emirlerine özveri ile uyulmalı; yöneticiler halkı, korumalı ve kollamalı; yönetilenler ise, uyma ve destekleme görevlerini yerine getirmelidir.³¹²

Martin Luther'in 1529 senesinde kaleme aldığı "Türklere Karşı Savaş" isimli esere göre, Luther'in 1096 senesinden beri Batı'nın Müslümanlarla yapmış olduğu savaşlarda kullanmış olduğu temel unsur olan Haçlı Seferleri politikasını onaylamadığı anlaşılmaktadır. O savaşmanın Hıristiyan inancına uygun olmadığını şu şekilde ifade etmiştir." Hıristiyan öğretisi arasında olan Mesih'in Matta 5:39-41

³¹⁰ Canveren, s. 158.

³¹¹ Kula, Alman Kültüründe Türk İmgesi II, s. 70-71.

³¹² Kula, Alman Kültüründe Türk İmgesi II, ss. 76-77.

de söyledikleri üzerine konuşuyordum. Yani bir Hristiyan'ın kötüye karşı koymaması, her şeyi sineye çekmesi... Bir yanağına tokat atana diğer yanağını çevirmesi gerektiği gibi"³¹³

Luther Türklerin politik ve askeri tehdidine karşı verilecek doğru yanıtlarla ilgili sorular yöneltmeye zorlanmıştır. Luther Tanrı'nın Türkleri, doktrin olarak yozlaşmış ve ahlaki bakımdan çökmüş Hristiyanlığı cezalandırmak için bir araç olarak kullandığına ikna olmuştur ve açık olarak haçlı seferlerini reddetmiştir. Ancak tarihsel şartlar Luther'i, İslâm'a yönelik yorumlarında birbiriyle çelişik görünen iki anlayış içinde bırakmıştır. Endüljanslara yönelik ilk dönemlerdeki tartışmalarda meşhur "Doksan Beş Tez" içerisinde Hristiyan Haçlı savaşlarını eleştirmiştir. Luther, Türk tehdidini, hadlerini aşan günahkâr Hristiyanları cezalandıran Tanrının eğitici bir sopası olarak değerlendirmiştir. Fakat bu ifadelerinin, onu afroz eden papalık fermanında kendisine karşı kullanılacağını kestirememiştir. Luther, bu ilk söylemini "Bununla Türk'e karşı savaşmamayı kastetmedim; daha çok bizim öncelikle kendi yolumuzu düzeltmemiz ve Tanrının rahmetini üzerimize çekmemiz gerektiğini kastettim" diyerek hep savunmuştur³¹⁴

Türlere karşı Haçlı Seferine soğuk bakan Luther³¹⁵ 1518 yılında Türlere karşı savaşmadan önce, Roma'daki "deccala", yani papaya karşı savaşmanın ve Alman toplumunun iç düzensizliklerinden arınmasının gereğini vurgulamıştır. Alman kamuoyunda "Türk korkusu"nun yanı sıra, "Türk umudu" da yaygınlaşmıştır. Bu kararsızlık durumu Luther'in eserlerinde belirgin bir şekilde görülmektedir.³¹⁶

Haçlı Seferleri karşıtları ve taraftarları arasında ciddi tartışmaların olduğu bir ortamda, Luther bu konuda şöyle diyordu. "Eğer bir savaşçı olmuş olsaydım ve savaş alanında da bir rahip görsem ya da Haçlı bayrağı, hatta ve hatta haçın kendisi orada bulursa bile şeytan beni kovalıyormuşçasına oradan kaçırdım."³¹⁷ Luther, Batı'nın Müslümanlarla olan çatışmasındaki en belirgin unsur olan Haçlı Savaşları'nın stratejisini doğru bulmadığını da her seferinde dini argümanlar kullanarak ifade etmiştir. Çünkü o Hz. İsa adına ve haç işareti altında gerçekleşecek bir savaşın Hz. İsa'nın barış mesajı ile örtüşmeyeceğini düşünmektedir. Türkler' e karşı savaşı

³¹³ Luther, WA 30/2, s.110.

³¹⁴ Olgun, Luther ve İslam, s. 11.

³¹⁵ Reformaiton und Islam, s. 13.

³¹⁶ Kula, Alman Kültürü II, s. 69.

³¹⁷ Luther, WA 30/2, s.115.

tamamen reddetmeyen Luther'e göre Türklere karşı savaşın gündeme gelmesi ancak Türklerin kendilerine saldırması ya da toplumun huzurunu bozması durumunda mümkündür.³¹⁸ Luther'in Haçlı Seferleri karşıtlığının diğer bir sebebi 'protesto' kimliğinden kaynaklanmaktadır. Luther'in bakış açısına göre Papa ve Kilise, temelde Almanları sömürmek ve esas görevlerini terk edip dejenerasyonun üstünü kapatmak amacıyla Haçlı Seferlerinde komutanlığa soyunmuştur.³¹⁹ Reformcular Haçlı Seferleri ile Hz. İsa'nın kirlendiğini ve Tanrı'nın adının kana ve lekeye bulaştırıldığını düşüncesindedirler.³²⁰ Luther'e göre Türklere mücadele bir kralın adına ve onun emriyle yapılmalıdır, Hıristiyanlık adına değil. Çünkü kral Hıristiyanlığın başı veya İncil'in koruyucusu değildir. Bu görevler din adamlarına aittir. Hükümdarlardan beklenti ise, yönetimindeki halkını koruması ve onları yoksulluk ve perişanlıktan kurtarmasıdır. Kısacası hükümdarlar, tehdit altındaki Alman coğrafyasının güvenliğini sağlamak için Türklere mücadele vazifelerini yapmalıdırlar. Buradan Luther'in Haçlı Seferlerine karşı çıkma sebebinin;1523 senesinde kaleme aldığı "Dünyevi kötülöklere ne denli boyun eğilmesi gerekir " isimli yazısında öne sürdüğü iki farklı güç ilkesi olan ruhanî ve dünyevî gücün tamamen birbirinden ayrılması düşüncesinin çok etkin olduğu görölmektedir.³²¹ Luther'e göre kralın adına ve kralın emrindeki bu tipte şekillenmiş bir savaşta krala (siyasal dünyevi otorite) itaat etmekle Tanrı ya itaat etmek aynı görölmüştür. Ona göre savaşa katılan kişinin şehit sayılması ve cennete gidebilmesi için Hıristiyan inancıyla ölmesi gerekir. Fakat bu itaat Tanrı'nın emirlerine riayet edildiği sürecedir. Bu durumda Luther'in düşünce dünyasında siyasi otoriteye bağılılık düşüncesinin ön planda olduğunu söylemek mümkündür.³²²

Martin Luther'in Türklere savaşma yollarını araştırırken temelde daha dünyevî ve akılcı yorumlar yaptığı da görölmektedir.³²³ Sürekli bir şekilde boşu boşuna kan dökmenin sorumluluğunu gündeme getiren Luther, güçlü ve etkin bir direnme sergilenmeyecekse, yersiz kan akıtılmasını önlemek maksadıyla Türklere

---

³¹⁸ Canatan ve Hıdır, s. 155.

³¹⁹ Canveren, s. 158.

³²⁰ Luther, WA 30/2, s.111.

³²¹ Ludwig, Hagemann, **Martin Luther'in İslam Anlayışı**, Çev. Kuthan Kahramantürk, Dokuz Eylül Yayınevi, 2000, s. 11.

³²² Canatan ve Hıdır, s. 152.

³²³ Canveren, s. 158.

savaş yapmamanın daha iyi bir fikir olacağını belirtmiştir.³²⁴ ve bu iddiasını güçlendirmek isteyen Luther İncil'e atıfta bulunarak "küçük bir kuvvetle kudretli bir krala karşı gelmenin Tanrı'nın kızgınlığına neden olabileceğini"³²⁵ yazmıştır.

Luther, Türklere savaşta başarılı olabilmek için öncelikle Hıristiyan topraklarında bazı koşulların gerçekleşmesi gerektiği fikrindedir. Bunlardan birincisi, Türk Hıristiyan savaşına bizzat katılacak olanların sahip olduğu kişilik özellikleri ve karakterdir. Ona göre savaşçılarda olması gereken özellikler şunlardır; "doğruluk, dürüstlük, alçak gönüllülük, zaferden sonra kazanılacak olan şöhret ve ganimet beklentisi olmamak." Luther'e göre, Türklere karşı savaşı kazanmanın ikinci koşulu da parçalanmış olan Alman prensliklerin mutlaka birlik ve bütünlük içinde hareket etmeleridir. O, bu konuda "Eğer prenslerimiz ve krallarımız anlaşmaya varır ve diğerlerine yardımcı olursa olurlarsa ve Hıristiyanlar onlara dualarıyla destek olursa korkuya kapılmayacağım ve umutlu olacağım" şeklinde beyanda bulunmuştur.³²⁶

Bütün bunlardan sonra, Luther'in mücadele maksadıyla 'dua' unsurunu ön plana çıkarmasının sebebi, onun bir din insanı olması ile ilgilidir. Luther'in öncülüğünde XVI. yüzyılın ikinci yarısına tekabül eden zaman diliminde Türk Duaları ismiyle anılan bağımsız bir edebiyat akımı ortaya çıkmıştır.³²⁷ Toplu baskı ya da özel baskı biçiminde yayınlanan bu akıma ait metinler, Kilise ayinlerinde veya bireylerin kendi kişisel ibadetlerinde okunmuş ve Türklere dua vasıtası ile savaşmak denenmiştir.³²⁸ Luther, dua davetlerinde şunları söylemiştir: "Dua etme imkânı olan kim varsa, şu pis varlıkların (Türklerin) bizlere karşı koymamaları ve Tanrı'nın gazabı Türklerle cezalandırmaması amacıyla Tanrı'ya yalvarsın". Luther'e göre bu dualar vesilesiyle Hıristiyanlar içtenlikle Tanrı'ya yönelerek onu Türklerin İsa'nın düşmanı olduğuna inandıracaklardır. Luther'e göre yapılan duaların neticesi olarak Şeytanın ve Türklerin Hıristiyanlara verdiği zararlar sona erecektir.³²⁹

---

³²⁴ Luther, WA 30/2, s. 146.

³²⁵ Luther, WA 30/2, s. 147.

³²⁶ Luther, WA 30/2, s. 147.

³²⁷ Aslan, s. 115.

³²⁸ Coşan, **Tanrım Bizi Türklerden Korumu**, s. 102.

³²⁹ Canveren, s. 159.

3.2.4. “Zalim” ve “Şehvet Düşkün” Türkler

Luther, Türkler ve İslam konusunda yaptığı çalışmalarda bazı imajları özellikle öne çıkarmıştır. Bunlardan biri Türklerin yani Müslümanların şehvetine düşkün ve zalim insanlar olduğu görüşüdür. Luther’in tıpkı diğer Ortaçağ yazarları gibi yanıt aradığı sorulardan birisi de “Yalancı” olduğu isnat edilen İslam Peygamberinin çok kısa zamanda İslam Dini’ni nasıl geniş coğrafyalara yaydığı sorusudur. Ortaçağ Avrupa’sında İslam Dini’nin iki temel sebepten yayıldığı iddia edilmiştir. Bu sebeplerden birincisi İslam dininin şiddetle ve kılıç zoruyla yayıldığı, ikincisi ise Muhammed’in zalim hislere ve şehvete, yani çok eşlilik ve cariyelik uygulamalarına başvurarak Arapları kandırdığıdır. Luther bu konuda, İslam Dini’nin niçin ilahi bir din sayılmadığını kanıtlamak için gayret sarf etmiş ve bu amacını gerçekleştirebilme adına Ortaçağ Avrupa’sında çok sık kullanılan kabalık, yalan ve şehvet tezlerini kullanmıştır.³³⁰

Ortaçağ’daki ilk oryantalist olarak kabul edilen Hıristiyan yazarlar, Haçlı savaşlarında Müslümanların imajını zedelemek niyetiyle İslâm Dini ve Peygamber hakkında iftira ve karalamayı esas alan bir yol benimsemişlerdir. Buna ek olarak Peygamberi bir Mekke putu, bir kabile tanrısı, şeytanın vücut bulmuş hali veya çok sayıda evlilik gerçekleştirmiş şehvetine düşkün biri olarak tanıtmışlardır.³³¹ Görüldüğü üzere Ortaçağ’da Batılılar İslam dininin yayılmasını engellemek için Müslümanların “şehvet düşkün” olduğuna dair miti sıkça kullanmışlardır. Şehvet mitini kullanan Luther de, Türklerin evlilik ve aile kurumu üzerinden insanlığa zararları dokunduğunu iddia etmiştir. Türklerin evlilik geleneklerini açıkladığı yazıda “Türk erkeklerinin şehvetine bir hayli düşkün olduklarını, Kur’an’ın erkeklere 10-20 kadar kadın alma ve boşama hakkı verdiğini , kadınların pek ucuz ve aşağılık birer varlık olarak görüldüğünü ve inekler gibi alınıp satıldığını”³³² ileri süren, Luther Türk erkeklerinin evlilik hayatını bir ömür boyu paylaşmak gibi bir gayeleri olmadığını ve bu yüzden Türk geleneklerindeki bu uygulamanın evlilik olarak tanımlanamayacağını iddia etmiştir.³³³

³³⁰ Canveren, s. 159.

³³¹ İhsan Arslan, ve Muhammet Ali Kestioğlu, “Batı’da Hz. Muhammed Algısı-Karen Armstrong Örneği”, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2015, Cilt:1, Sayı: 2, s. 22.

³³² Luther, WA 30/2, s.126.

³³³ Luther, WA 30/2, s.126

Luther'e göre Türklerin şehvet düşkünlüğünün kaynağı Hz. Muhammed'dir, Hz. Muhammed Şeytanın hizmetçilerinden birisidir, bir vahşidir ve İslam Dini de Türklerin inandığı gibi vahiy temelli değildir.³³⁴ Ona göre Muhammed yalancı bir kişi olduğu ve Şeytan da Kur'an ile ruhları esir aldığından Türkler dünya düzenini yok etmişlerdir.³³⁵ ve Türklerin dini mucize ve vaazlar yerine kılıç ve şiddetle yayılmıştır.³³⁶ Luther başka bir yazısında ise Hz. Muhammed'in şiddeti destekleyerek insanlığa tahribat verdiği iddiasını şu şekilde tasvir etmektedir: "Muhammed, insanları kılıçla yönetmeyi emreder ve Kur'an'da kılıç kullanmak pek ve en asil iş olarak görülür. Bundan dolayı Türk gerçekte eşkiya ve katilden başka biri değildir."³³⁷ Onun bu söylemleri neticesinde birçok kişi Türklerin şiddet ve şehvet yanlısı insanlar olduğu; İslam Peygamberinin de sadece bir zalimden ibaret olduğu düşüncesine kapılmıştır. Aslında bu tarz ifadelerle "Türkler mecbur buldukları için ya da topraklarını savunmak için değil, bir eşkiya zihniyetiyle sadece yağmalamak için bir eşkiya gibi savaştaktadır"³³⁸ biçimindeki Ortaçağ söylemi tekrar edilmiş oluyordu.

Yine genel kabul gören olumsuz yargılara paralel olarak, Şehzade Mustafa'nın hikâyesi zamanın en büyük sansasyonlarından biri olmuştur. İnfazın anlatımı on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Avrupa tiyatrosunun popüler konusu haline gelmiş, operası yapılmış, böylelikle Roxelana Avrupa'da tüm evlere girmiştir. Kardeş katli uygulaması ve çok eşlilik ile "zalim Türk" ve "şehvet düşkünü Türk" imgesi Avrupa'da iyice yerleşmiştir. Hampfrey Paredou da on yedinci yüzyılın sonlarında "Mahomat'in Hayatında Yalancılığın Gerçek Anlamı" adlı bir kitap yazmıştır. Bu kitabında, Hz. Muhammed'in cinsel temayüllerinden, hile ile insanları kandırmasından bahsederek yalancı peygamberlik görüşünü ispatlamaya çalışmıştır. Bu kitap on yedinci yüzyıl Avrupalılarına çok etki yapmıştır. Hampfrey bir bölümde şöyle demektedir: "Mahomat'i bunca hileciliğe iten şey, onun makam düşkünlüğü ve şehveti idi."1731 yılında Arabistan'a seferini anlatan bir kitap yazan Joseph Pits de aynı görüşleri ileri sürmüş, Hz. Muhammed'i (s.a.v) hileci ve şehvetine düşkün biri

---

³³⁴ Canveren, s.159.

³³⁵ Luther, WA 30/2, s.126.

³³⁶ Luther, WA 30/2, s.124.

³³⁷ Luther, WA 30/2, s.123.

³³⁸ Luther, WA 30/2, s.116.

olarak tanıtmıştır.³³⁹ Tüm bunlarla birlikte muhalifler, telif meydanında da boş durmamışlardır. Norther 1703 yılında yayınladığı bir kitabında Hz. Muhammed'i riyakâr, şehvet düşkününü ve hamiyetsiz bir kimse olarak tanıtmıştır.³⁴⁰

Türklerin, Batı edebiyatında ve sinemasındaki tasviri de paralel bir biçimde yaygın kabul görmüş Orta Doğu çerçevesinde değerlendirilebilir. Geçmişten günümüze var olan yapıtlardaki Türkler yalnızca çirkinlik, pis olma ve kötülük gibi negatif fizikî ve ahlaki özelliklerle tasvir edilmekle birlikte, aynı zamanda vahşi, güvenilmez, şehvet düşkününü, ahlak yoksunu ve mantık yeteneği bulunmayan kötü karakterlere uygun görülmekteydiler. Tek görevi Batılı kahramanlara sorun çıkaran ve nihayetinde yenilen tipler şeklinde resmedilmekteydiler. Bir ülke olarak Türkiye ise tüm önemli ve iyi işlerin Batı'dan gelen güçler ve kahramanlar tarafından yapıldığı silik bir arka plan olarak görülmektedir.³⁴¹

3.2.5. “Övülesi ” Türkler

Türkler konusunda büyük ölçüde olumsuz düşüncelere sahip olan Luther 'in kısmen de olsa olumlu görüşleri de mevcuttur. Bu durumun Osmanlı'nın Avrupadaki ilerleyişine göre değişiklik göstermektedir. Luther Osmanlı'nın, Avrupa içlerine doğru Viyana kapılarına varıncaya kadar ömrünün ilk zamanlarındaki yazılarında Türklere olumlu olarak bakmıştır. ³⁴² Luther'in Türklere ilgili olumlu açıklamalarda bulunduğu durumlar değerlendirildiğinde çoğunlukla Papa'nın itibarını olağanüstü bir şekilde sarsmak istediği zaman kurduğu karşılaştırma cümlelerindeki ifadeler göze çarpar. Örneğin “Türk zaten kötü durumda fakat papa daha kötü” gibi ³⁴³

Luther'in 1529 ve 1530 da yazdığı her iki eser de (Türklerle Savaş Hakkında ve Türklere Karşı Ordu Vaazı) bu konuda güzel örnekleridir. Luther'in hedefi Türklere ziyade papa'dır. Rodos ve Macaristan'da Türk ordusuna karşı daha önceki yenilgiler, Tanrı'nın Türklerle günahkâr Hıristiyanlığı cezalandırdığının bir

---

³³⁹ Resul Caferiyan, **Avrupa Tarihinde Hz. Muhammed (I)**, Çev. Rıdvan Murat Altun http://www.ehlibeytalimleri.com/avrupa-tarihinde-hz-muhammed-i_d11295.html 09.09.2017, s. 146.

³⁴⁰ Caferiyan, s. 147.

³⁴¹ Yanarışık, s. 2912

³⁴² Luther, WA 30/2, s. 113.

³⁴³ **Luther und der Islam Vortrag vor der Johanniter-Subkommende Osthessen am 10. November 2010**, s.10.

işareti olarak görüldü.³⁴⁴ “Kutsal yazılardan ders almak istemiyorsak, biz Hristiyanların savaş açmaması veya kötülüğe karşı direnmemesi gerektiğini zarar görmeden öğrenene kadar Türk'ün bunu bize kılıçla öğretmesi gerekiyor.”³⁴⁵Luther'e göre Hristiyanların ibadethanelerinde terbiye ve sessizlik yokken ibadet için çok sık bir araya gelinen Türklerin ibadethanelerinde ise terbiyeli, sessiz bir şekilde hareket edilmektedir. Türklerin “şarap” yani genel manada içki içmemeleri de Luther'e göre olumlu sayılan nitelikler arasında yer almaktadır.³⁴⁶ Yine şu sözleri ile Türklere olan hayranlığını dile getirmiştir.

“... Türkler yeminlerini göğü ve yeri yaratan Tanrı'ya ve onun kulu olan Muhammed'e ve semadan gönderilen peygamber üzerine yaparlar ve yerine getirirler. Böyle bir düşmanın güç ve kudretine karşılık, biz bütün Almanlar, tembel tembel geniş getiren dişi domuzlar gibi işsiz güçsüz dolaşiyor, oburca tıkınıyor, hayvan gibi yiyor, içiyor, türlü kötü niyet ve arzularımızı yerine getiriyor, hiçbir şeyi, ciddiye almıyoruz. Bunun yanında zavallı Alman askerleri çok acıklı durumlara düşüyor ve büyük yenilgilere uğruyor. Çünkü Türk 30 yıl içinde o kadar kudret kazandı ki, Mısır'ın, Arabistan'ın, Asya'nın ve bütün Yunanistan'ın hakimi oldu...”³⁴⁷ düzenle değiştir

Benzer şekilde Luther, Türklerin olumlu özelliklerini şöyle ifade etmiştir.

"Dış görünüşleri bakımından Türkler dürüst, kontrollü ve saygın insanlar olarak değerlendirilebilir. Onlar (Türkler) şarap içmezler, bizde olduğu gibi ölçüsüz yiyip içmezler, hafif meşrep ve pahalı giyinmezler, görkemli yapılar yapmazlar, şişinmezler, yemin etmez, sövüp saymazlar. Hükümdarlarına karşı son derece itaatli, erdemli ve ahlâklılırlar. Ordularını Alman ülkesinde olmasını istediğimiz gibi düzenlerler. Yasaları bir erkeğin on iki kadınla evlenmesine, istediği kadar kadın hizmetçi ve metres bulundurmalarına izin vermesine karşın, bütün çocuklar eşit miras hakkına sahiptir. Kadınları denetimli ve bağıdır, erkekler de başkalarının huzurunda karılarıyla konuşmaz ve onlarla rastgele şakalaşmazlar. Türk erkekleri bu kadar çok kadın ile imam nikâhı ile evlenmelerine karşın, istediklerini tutma, istemediklerini, sevmediklerini, sorun çıkararı bırakma hak ve erkine sahiptirler. Kadınlarını bu denli zorlarlar. Evlilikleri Tanrı katında geçerli evlilik olmamasına, göstermelik olmasına karşın, kadınları o denli denetimli ve iyi davranışlıdır ki, küstahlık (şehvetlilik), hafiflik, fazla süs, lüks ve görkem tanımazlar."³⁴⁸

³⁴⁴ Luther und der Islam Vortrag vor der Johanniter-Subkommende Osthessen am 10. November 2010 s. 9.

³⁴⁵ Luther, WA 30/2, s.113

³⁴⁶ Luther, WA 30/2, ss.187-189

³⁴⁷ Günay, s. 89.

³⁴⁸ Luther, 30/2, ss. 189-190.

Luther başlangıçta, Roma Kilisesi'ni eleştirmek adına Türklere karşı hoşgörülü olmuştur. "Türk'e karşı ordu vaazı " isimli yazısında Roma'nın din adamları ile Türklerin din adamlarını karşılaştırmak suretiyle şunları söylemiştir. "Onların titiz, vakarlı ve cesur bir hayat süren din adamları, Papalıktaki din adamları ve Papazlara kıyasla melek denebilecek seviyededirler"³⁴⁹Türklerin imanlı, samimi ve gerçeği söyleme konusunda dikkatli olduğunu düşünen Luther bunu "Türklere Karşı Savaş Hakkında" isimli eserinde şöyle ifade etmiştir. "Türklerin imanlı, samimi ve gerçeği söyleme konusunda dikkatli olduğu söylenmektedir. Ben Türklerin muhtemelen bunlardan daha iyi erdemleri olduğu fikrindeyim. Hiçbir insan kendisinde iyi şeyler bulunmayacak kadar kötü bir insan olamaz. Bazen bir tane sokak kadını on tane ev hanımından daha iyi özelliklere sahip olabilmektedir."³⁵⁰

Luther; Alman ordularını, Türk ordusuyla kıyaslandığında, zayıf ve disiplinsiz buldu. Türklerin bu yüksek başarısının püf noktası tecrübelerine, bedensel güçlerine, zorluklara ve yoksunluklara dayanma gücü ile bağdaştırıldı. Dinlerine bağlı oluşları ve başka dinlerden olan insanları din değiştirmeye zorlamamaları, onlara karşı hoşgörülü olmaları da övgüyle bahsedilen özellikleri arasında yer aldı. Türklerin din alanda göstermiş oldukları bu hoşgörü Protestanları, özellikle de Macaristan'daki Protestanları oldukça derinden etkiledi. Türklerin evliliklerinde düzenli yaşamları, kadınlarının yüksek erdeme sahip oluşları, yemek yeme alışkanlıklarında israftan kaçınmaları ve barınma ihtiyaçlarındaki mütevazilik tercihleri beğeniyle karşılanan ve hayranlık uyandıran nitelikleri arasında yer aldı.³⁵¹

Luther'in, Türklerle ilgili olumlu görüşlerinden birisi de şöyledir: "Hiçbir yerde olmayan, en iyi dünyasal düzenin Türk'te olduğu söylenir. Fakat Türk ne kutsal, ne de dünyasal hukuku tanır; onun sadece Kur'an'ı vardır." Luther'in Türkler hakkındaki bu değerlendirmesinden şu sonuçları çıkarmak mümkündür. Birincisi, Avrupa'da bir bölüm insan "dünyanın en iyi düzeni Türklerinkidir" görüşündedir. Burada olumlu bakışın yanı sıra kıskançlıkla karışık bir övgü söz konusudur. İkincisi, gerçi Türk, en iyi dünyasal düzeni kurmuştur; ama bunu kutsal ve dünyasal hukuku yok ederek başarmıştır.³⁵²

³⁴⁹ Martin, Luther, Eine Heerpredigt Wider den Türcken, <http://www.martinluther.dk/tyrk4.html> (01.09.2019).

³⁵⁰ Luther, WA 30/2, s.127.

³⁵¹ Coşan, **Tanrım Bizi Türklerden Korumu**, s.17.

³⁵² Kula, Alman Kültürü II, s. 140.

Luther, kaleme aldığı Türklere Karşı Ordu Vaazı'nda da, olumsuz görüşlerinin yanında, Türklerin hayat tarzlarına yönelik olumlu gördüğü özelliklere de yer vermiştir: “Bizim yaptığımız gibi abartılı bir biçimde yiyip, şarap içmiyorlar, özensiz giyinmiyorlar ve bizim kadar gösterişli bina inşa etmiyorlar, öfkelenmiyorlar, yemin edip sağa sola ve küfretmiyorlar. İmparatorlarına karşı çok disiplinli ve itaatkâr davranıyorlar. Tamamıyla Alman topraklarında olmasını dilediğimiz gibi.”³⁵³

Genel anlamda Luther, Türklerin hayatlarının hemen hemen her alanında yalınlığı tercih ettiklerinin altını çizerek Batı toplumunda bulunan yüksek derecedeki gösterişli ve abartılı yaşam biçimine yönelik yergilerini de belirtmektedir. Onun bu konuya yönelik kaygıları şu ifadelerinde de yer almaktadır:

“Böylece biz Almanlar iyi adamlarız, yiyoruz, içiyoruz, camları indiriyoruz, ocakları söndürüyoruz, bir gecede yüz veya bin, bazen daha da fazla Gülden'i kumarda kaybediyoruz ve Türklerin otuz gün içinde bir sürü çevik atıyla birlikte Wittenburg'da olabileceklerini, yakıp kuşatabileceklerini unutuyoruz! [...] Bunu fark etmeyeceğimizden, endişe duymaktayım.”Türklerin bu methiyelere değer özelliklerinin vurgulanmasındaki amaç Alman toplumunun eksik yönlerini ortaya koyarak, eğitici ve ilham verici bir etki oluşturmaktır. Çünkü Hıristiyanlar içinde buldukları durumlarının oldukça elim olduğunun farkındadır.”³⁵⁴ Onlara göre “Macar öldürmekte, İspanyol çalmakta, Alman hayvan gibi yiyip içip kafa çekmekte, Polonyalı tembellik etmekte, Fransız şarkı söylemekte, Galyalıları fuhuş yapmakta, İngiliz kumar oynamakta, İskoçyalı evli kadınlarla düşüp kalkmakta ve serserilik yapmaktadır.”³⁵⁵

Luther'in teolojik kanaatinden yola çıkılacak olursa, kendisinin İslama olan düşmanca bakış açısına pek de şaşırılmaması gerekir. Bununla beraber, Türkleri sürekli şeytan olarak cisimlendirmesi ya da küçük şeytancıkların arasında göstermesi aynı zamanda Müslüman Türklerin yanlış imajları hakkında çokça görüş belirtmesi bunlara örnektir. Bunları yazdığı paragraflarda da belirtmiştir. Luther, İslam'ın,

---

³⁵³ Luther, WA 30/2, s.189

³⁵⁴ Leyla COŞAN, Reformasyon Döneminde Almanya'da Yeme ve İçmede İfrat ile Mücadele ve Bunun Türklerle Karşılaştırılması XI. Uluslararası Dil – Yazın – Deyişbilim Sempozyumu (Gönüllülük ve Hosgörü) 13 – 14 Ekim 2011, Cilt: II, Sayı: II, s.11.

³⁵⁵ Margret Spohn, Alles getürkt: 500 Jahre (Vor) Urteile der Deutschen über die Türken, Oldenburg Bis 1993, s. 25.

Hristiyanlığı yok etmeyi amaçladığı fikrini içselleştirmiştir. Ama yine de İslami tekniklerin tam ve doğru olarak gösterilmesini savunmuştur. Örneğin Vom Kriege wider die Türken adlı eserinde, Türk vaiz ve hatipler arasında takdire değer inançlı, arkadaş canlısı olanların var olduğunu belirterek övgülerini dile getirmiştir. Bir yıl sonrasında ise Tractatus kitabının önsözünde, İslami seremoni ve ritüellerde İslam görünüşünün Hristiyanlıkla karşılaştırıldığında, daha övgüye değer olduğunu belirtmiştir.³⁵⁶

Türklerin kendilerini aşırı derecede cesur, savaşçı ve mücadeleci görmelerine rağmen, vakti gelmeden kimsenin ruhunu teslim edemeyeceğine inandıklarını ve bu hesapsız teslimiyetin de, Türklerin başarısının anahtarı olan Epikür felsefesine (temeli mutluluğa dayanan felsefe) dayandığını ifade etmiştir.³⁵⁷

3.3. MARTIN LUTHER'İN İSLAM'A BAKIŞI

3.3.1. Martin Luther ve İslam Anlayışı

İslam dinini 7. yüzyılda ortaya çıkmasından bu yana İslam'ın hızla bir şekilde yayılması neticesinde, Müslümanlar Batı ülkelerinin sınırlarına ulaştılar. Kuruluşundan sonraki bir yüzyıl içinde İslam hükümdarları Hz. Muhammed sayesinde Arap Yarımadası, Orta ve Uzak Doğu, Kuzey Afrika ve İspanya.'ya kadar olan yerleri egemenlikleri altına aldılar. Böylece İslam Dini Atlantik kıyılarından neredeyse Hint yarımadasına kadar yayıldı. Koyu bir Hristiyan olan Avrupa'da ise, bu yeni inanç sistemi “yabancı” olarak algılandı ve geçici merak uyandırmasının yanında, genellikle düşmanca bir tavırla reddedildi. Reddedilmesinin sebebi olarak da İslam ülkelerinin askeri alandaki başarıları gösterildi.³⁵⁸ Bu karşılaşma sonucu, Hristiyanlığın ve İslam'ın anlaşmazlıklarla dolu ilişkisi yüzyıllar süresince karşılıklı tehdit ve savaşlarla dolu oldu. İslam diniyle tanışan Araplar önce İran, daha sonra Bizans İmparatorluğu topraklarını hemen hemen hiç yenilmeksizin ele geçirdiler, Anadolu'daki, Mısır'daki ve Suriye'deki Hristiyan topraklarını fethettiler. Bizans'ın Sicilya'daki deniz hâkimiyetini sonlandırdılar, Kuzey Afrika'dan sonra İspanya'yı da

³⁵⁶ Francisco, s. 104.

³⁵⁷ Francisco, s. 123.

³⁵⁸ Meer, s. 6.

egemenlikleri altına aldılar ve 732 senesinde Karl Martell gücüyle Avrupa'nın merkez bölgelerinden uzak tutabildiler.³⁵⁹

Reformasyon zamanında da Hristiyanlar Avrupa'da kendi içlerinde savaşırlarken ve birbirlerine ateş ederken, Osmanlı Sultanı Avrupa'da güç elde etmek için bu zamanı değerlendirdi. Belgrad 1521 yılında ele geçirildi ve 1526 senesinde de Macar Kralı II. Ludwig yenildi. Sonrasında 1529 yılında Viyana kuşatma altında kaldı ve nihayetinde Budapeşte 1541 yılında ele geçirildi. Osmanlılar tarafından Macaristan'ın 1541 senesinde hâkimiyet altına alınmasından sonra gerçekleşen çatışmalarla birlikte, Osmanlıların deniz hâkimiyeti Akdeniz'e doğru kaydı. 1537-41 yılları arasında ise Venetiyaneler Ege'deki güçlerini kaybettiler ve sürüldüler; Kıbrıs ile birlikte, Hristiyanlığın Akdeniz'in doğusunda konumlanmış son kalesi de fethedildi.³⁶⁰ Kısa zaman diliminde yapılan fetih hareketleri Hristiyanların İslam korkusu ve nefret duygusunu arttırmış ve Haçlı Savaşlarının yapılmasına neden olmuştur. Bu askeri başarılar Martin Luther'in Osmanlılara bakış açısını da etkilemiştir. Luther, Kanuni Sultan Süleyman'ın ordusunun sürekli zaferler kazanmasına şahit oldukça ve Doğu Avrupa'nın Müslümanlaşmasını duydukça Hristiyanların din değiştirmelerinin sadece Balkanlarda ve Macaristan'da değil hatta muhtemelen Almanya'da da olabileceğine ilişkin artan bir endişe duymuştur.³⁶¹ Bu yüzden bahsedilen ortamda yetişen Luther 'in İslam'a, Hz. Muhammed'e ve Kur'an'a bakışını, Müslümanların, özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'ya karşı politik ve askeri tehlike oluşturması bağlamında ve o günün koşullarında değerlendirmek gerekmektedir.³⁶²

Esas olarak Haçlı seferleri gerçekleşmiş olsa da Luther'in Türklerle Savaşa ait düşüncesinin temelini haçlı seferini kesinlikle reddeden ruhani ve dünyevi boyuttan oluşan iki krallık anlayışı oluşturmuştur. Bu anlayışa göre, ruhani boyutta savaş, duanın ve tövbenin yardımıyla ve dünyevi savaş ise İmparator adına savaşarak silahlarla yapılmalıdır. Luther ise kendisini ruhani savaş verenlerin arasında

---

³⁵⁹ Hagemann, s. 6.

³⁶⁰ Hagemann, ss. 6, 7.

³⁶¹ Francisco, s. 95.

³⁶² Özcan, Hıdır, "Lutherci Protestanlığın Tarihi Arka Planı ve Martin Luther'in Kur'an, Hz. Muhammed ve İslam- Türk kültürüne Bakışı", **11. ve 18. Yüzyıl İslam-Türk Medeniyeti ve Avrupa Uluslararası Sempozyumu**, İstanbul Üniversitesi. 24-26 Kasım 2006, s. 142.

görmüştür.³⁶³ Türkler ilgili sorunun teolojik olarak ele alınmasının bir sonucu olarak, Luther için İslam ile papalık arasındaki paralellik ortaya çıkmış: Luther' e göre hem Türk ' hem de papa deccal olarak görülmüştür. Türklerin askeri tehditlerinden rahatsız olan Luther, Türk savaşı ve İslam dinine dair görüşlerini papalık tartışmasına paralel olarak geliştirmiştir.³⁶⁴

Luther'in Türkler ve Müslümanlar hakkında söyledikleri ve tezleri tıpkı diğer Ortaçağ Batılı din adamları ve yazarlarının düşünceleri gibi aşağılayıcı ve düşmanca olmuştur. Avrupa'nın dinî ve siyasal anlamda değişmesinde kritik bir yere sahip olan Luther, Türkler ve Müslümanlar konusunda da sıklıkla tenkit ettiği Ortaçağ bakış açısından esas itibarıyla farklı düşünmemiştir. Türkler ve Müslümanlık, Luther için de 'ötekiler' olmuştur. Ortaçağ tezlerine uygun olarak Türkleri dolayısı ile Müslümanları mücadele edilmesi gereken düşmanlar, vahşi ve şehvet düşkünü insanlar olarak nitelemiştir.³⁶⁵ Martin Luther tanımadığı ve kendisine uzak olan İslam Dini ile niçin ilgilendiğini Ricoldus de Monte Crucis'in "Contra legem Saracenorum" isimli çalışmasının 1542 senesindeki tercümesinin ön sözünde açıklamıştır. Ona göre İslamla ilgilenmesinin esas sebebi Türk tehlikesidir. Ayrıca Luther büyük bir zaman dilimi içerisinde Kur'an'ı tanımak ve anlamak ihtiyacı duyduğunu da ifade etmiştir.³⁶⁶

Luther'in hayatını İslam'a bakış açısı yönüyle, Kur'an'ı Latincesinden incelediği yıla kadar olan yıllar ve bu dönemden sonrası olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür. Onun "Türklerle savaşa ilişkin görüşleri ise Viyana Kuşatmasının öncesi ve sonrası olarak değişim göstermiştir. Viyana kuşatmasına kadarki dönemde Luther'in söylemi daha çok "Türklerle savaşın dini alt yapısını gerekçelendirme üzerine odaklanmıştır. Ne var ki özellikle 1540'lı yıllar sonrası, Kur'an çevirilerini okumasıyla birlikte İslâm, Kur'an ve Hz. Muhammed'e istinaden dini iddialar serdetmiştir.³⁶⁷

Luther'in Müslüman dünyası bilgisinin kökenine bakıldığında ise, Luther bir Ortaçağ insanı olduğu ve Luther'in Müslüman dünyası bilgisinin, öncelikle Ortaçağ edebiyatından geldiği görülmektedir. O, Türklere ilişkin yazılarında İslam Dini'nin

---

³⁶³ Klitzr, s. 103.

³⁶⁴ Klitzr, s. 104.

³⁶⁵ Canveren, s. 160.

³⁶⁶ Hagemann, s. 26.

³⁶⁷ Hıdır, s. 142.

gücü karşısında durmayı önemli bulmuş ve bu maksatla dindaşlarını motive etmek için dini araçlar kullanmıştır. Ayrıca İslamiyet’le Hıristiyanlığın öğretileri arasındaki en temel farklılığın; İslamiyet’in teolojik bir yenilik olduğu görüşü olduğunu belirtmiş ve Hıristiyanlık dininin Adem ve Havva’nın uyguladığı dinle aynı olduğunu ve bu nedenle tek saf din olduğunu, İslam’ın da tek tanrılı bir din olduğunu ve Türker’in tek tanrıya inandıklarını savunmuştur.³⁶⁸ Luther’in İslam Dini ile ilgili polemigi, iki büyük din arasındaki ilişkiler üzerine yapılan bilimsel bir akademik tartışmadan öte kıyametten önce hak dinin hangisi olduğu kavgası üzerine kurulmuştur.³⁶⁹

Genel olarak bakıldığında ise, Luther’in İslam hakkındaki görüşleri şöyle sıralanabilir:

1. İslam’ın Hz. İsa’yı sıradan bir peygamber olarak görmesini ve Tanrının oğlu olarak kabul etmemesini eleştirir. Dirilişi ve üçlemeyi kabul etmeyen, Hz. Muhammed’i son peygamber, Kur’an’ı ise son vahiy olarak kabul eden Müslümanları Tanrı’nın ve Hıristiyanlığın düşmanı olarak görür.

2. Türkleri dünyevi ve dini meseleleri karıştırdıkları için eleştirir. Türklerin din adına savaşması, ülkeler fethetmesi Luther için yanlıştır.

3. İslam’daki evliliği ve çok eşliliği eleştirir (bu kuralın Müslümanların geneli tarafından uygulanmadığını bilmez ve Osmanlı haremeleri hakkında anlatılan oryantal söylemlerden yola çıkar)

4. Müslümanların ahlakını, muhafazakârlıklarını ve evliliklerini över: erkeklerin eşlerini diğer erkeklerden saklamasını, sadelik ve kapalılığı kendi din kardeşleri için de önerir. Ama övdüğü şeyleri bir yanıltma ve şeytanın oyunu olarak kabul eder.

Özetle söylemek gerekirse Reformasyon döneminde İslam göç, entegrasyon ve radikal İslam ekseninde değil, daha çok Osmanlı Devletinin oluşturduğu askeri tehdit üzerinden yorumlanmıştır ve bu dönemde “Türk” kavramı din ve ırk ayırt etmeksizin, bölgede yaşayan tüm insanlar için kullanılmıştır. Osmanlı devletinin Avrupa’ya yayılan fetihlerinden dolayı bölgede Türklere karşı bir propaganda oluşmuş ve Türklerin barbarlıkları kulaktan kulağa yayılmaya başlamıştır. Viyana

³⁶⁸ Francisco, s. 92.

³⁶⁹ Reformation und Islam, Ein Impulspapier der Konferenz für Islamfragen der Evangelischen Kirche in Deutschland (EKD), <https://www.ekd.de/23363.htm>, (12.10.2019), ss. 12-13.

kuşatmasıyla birlikte Türkler Hıristiyanlığın düşmanı olarak ilan edilmiştir. Luther tarafından ele alınan çeşitli yazılarda Türkler Hıristiyanları ıslah etme amacıyla, Tanrı tarafından gönderilen bir bela olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Luther kıyametin yaklaştığı ve Türklerin bu kıyamet içerisinde önemli bir rol oynadığı görüşünü benimsemiştir. Başlangıçta, Türklere karşı savaşmayı doğru bulmayan Luther olası bir savaş durumunda silahla savunmayı desteklemiştir. Luther'in inancına göre imparator dünyevi, papa ise dini gücü simgelerken, dünyevi gücü simgeleyen bir kimsenin dinin adını kullanarak yeni ülkeler fethetmesi doğru bulunmamıştır ve bu sebeple de haçlı seferlerini desteklememiştir.

Sonuç olarak Luther'in İslam hakkındaki görüşü o zamanın koşulları ele alınarak incelenmelidir ve eleştirilerin ardında Osmanlı Devletinin askeri hamlelerinin korkusu olduğu bilinmelidir. Bunun yanı sıra Luther'in Kur'an'la olan temasları yüzeysel olmuş ve düzgün bir tercümeyle inceleme fırsatı olmamıştır. Kur'an'ın tercümesinin basılmasını ve dağıtılmasını isteyip desteklese de, bu eylem insanlara Kur'an'ın yalan ve dehşet dolu bir kitap olduğunu göstermek içindir.³⁷⁰ Luther'i Türk savaşı ve İslam'ı değerlendirmesinde yalnızca zamanının bir çocuğu olarak değil, aynı zamanda teolojisinin bir çocuğu olarak görmek de gerekir.³⁷¹

3.3.3. Luther ve Kur'an

İlk Kur'an tercümeleri Haçlı Seferleri döneminde gerçekleşen tarihsel olaylar ve dinî çatışmaların sonucunda Doğu'da astronomi, matematik gibi farklı bilim dallarında çeviri yapan bilim adamlarınca gerçekleştirildi. Lakin bu dönemde yapılan Kur'an çevirilerinin hiçbiri gerçek manada çeviri olarak nitelendirilemezdi. Çünkü bu çeviriler Kur'an'ın tamamını kapsamamakta, sadece Kur'an'dan birkaç sureyi kapsayan Kur'an'ı özet olarak anlatan çalışmalardı. Ayrıca bu bağlamda yapılan çalışmaların amacı Kur'an'ın üslubunun yanlışlığını aktarmak ve Hıristiyanlara düşmanları olan Müslümanları kendi kutsal kitaplarını kaynak göstererek tanıtmaktı.

---

³⁷⁰ Meer, ss. 4-25.

³⁷¹ Klitzr, s. 106.

Başlangıçta gerçekleştirilen Kur'an-ı Kerim çevirilerin amacı hiçbir zaman Kur'an'ı veya İslâmı anlamak olmamıştır.³⁷²

Osmanlı Devletinde savaş tutuklusu olarak yaşamış olan Siebenbürgenli Georg van Mühlbach tarafından 1530 yılında Latince olarak yazılmış “Über Glauben und Sitten der Türken” Türklerin İnancı ve Gelenekleri Üzerine” isimli esere Luther tarafından yazılan önsözde; Türklerin dini hakkında bilgi sahibi olduğu iki eserden birincisinin Alman filozof ve Kardinal Nikolaus von Kues (1401-64) tarafından yazılan “Kur'an'ın Gözden Geçirilmesi” ve diğerinin de 13.yy da uzun süre Müslümanlar arasında misyoner olarak yaşamış Dominikli papaz Ricoldo da Montecroce tarafından yazılan “Kur'an'ın Çürütülmesi” isimli eserlerin olduğunu ifade etmiştir.³⁷³

Osmanlı Devleti'nin 1540 lı yıllardaki askeri hareketliliği Kur'an konusunda incelemelerine bir süreliğine ara veren, Luther 1542 yılında tekrar Kur'an'la ilgilenmeye başlamıştır.21 Şubat 1542 tarihinde bir karnavalda ilk kez Latince tercüme edilmiş Kur'an'la karşılaşan Luther “İlk kez bu karnavalda (konuştuğu tarih 21.02.1542) Kur'an'ı Latince olarak gördüm. Gerçi çok kötü tercüme edilmiş. Daha iyisini görmek isterdim.” görüşünü dile getirmiştir³⁷⁴Luther'in Kur'an ve ona inananlara karşı olan tutumu, bu çeviriyi okumasından sonra belirgin bir şekilde sertleşmiştir. İslam'a dair daha önce zaten var olan zıt görüşü kalıcı bir hale gelerek adeta anti-İslâmist bir davranış ve algıya dönüşmüştür. Zira Ricoldus'un Kur'an'ın Latince tercümesini Almancaya çevirmeye başladığı ve Kur'an'ı bizzat detaylı olarak incelediği yıllarda İslâmiyet'in, Hıristiyanlığın bir düşmanı; Hz. Muhammed'i bu dinin azılı karşıtı gibi gösterilmesine kanaat getirip bu düşmanlığın hangi şekilde belirtilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Bu onun İslam'ı doğru ve birinci kaynaklardan öğrenmeden görüşlerini ifade ettiğini göstermektedir. Hal böyleyken, Luther'in İslam'la ilgili bilgileri, yanlışlarla dolu bir Latince tercümeden Almancaya aktarmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu meyanda onun, kendisinden önce 1401-1464 yılları arasında yaşayan Alman teolog Nikolaus von Kues'nın bir Kur'an incelemesi

³⁷² Sine Demirkıvıran, “Ortaçağ'da Batıda Yapılan İlk Kur'an Çevirileri ve Çevirmenlerin Çeviri Stratejileri/The First Translations of the Qur'an in the Medieval Western World and the Translation Strategies of the Translators”. Akademik İncelemeler Dergisi, Sayı: 9, Cilt: 2014, s. 235-237.

³⁷³ Medick, Peer, s. 268.

³⁷⁴ Kritzl, s.55.

sonucunda öne sürdüğü ve o dönemin İslam karşıtı olan yazıları içerisinde az da olsa ılımlı kabul edilen eserini okuduğuna dair görüş de önem kazanır. Çünkü Luther, İslam karşıtı ön yargılarından bir dereceye kadar uzak olan bu kitabı okumuşsa, neden bu eserden hiç bahsetmediği ve onu çevirmek yerine neden Ricoldus'un çevirisini tercih ettiği sorusu burada oldukça anlamlı olmaktadır. Bu durumun, Türk tehdidi ile yüzleşmede, yani Luther'in politik şartlar neticesinde biçimlenmiş olan İslam'a yönelik düşmanca tutumla doğrudan ilgili olduğu düşünülebilir, yani Luther'in, kasıtlı ve bilinçli olarak iki tercümeden içerisinde daha kötü olanı seçtiği anlaşılmaktadır.³⁷⁵İslâm'a dair var olan tutumunda ve kendi aktarımı ile İslam'ın Hristiyan inancına nasıl ve nereden baktığını öğrenmede bu seçimin de payı olmuştur. Ancak bununla birlikte Osmanlı tehlikesi ve korkusu nedeniyle, o dönemin diğer şahısları gibi Luther'in de Türk ve İslam karşıtlığı modasına uyduğu, İslam ve Papalığı aynı kulvarda değerlendirdiği için büyük olasılıkla von Kues'un çevirisini benimsemiştir. Yine bu amaçla, hayatının son dönemlerine doğru Kur'an'ın Latince'ye ilk tercümesi olarak bilinen Petrus'un öncülüğünü yaptığı bir komisyon faaliyetinde Robert von Ketton'un gerçekleştirdiği çevirinin, çekişmeli olan basımı için Basel Kent Konsili'ne mektup yazarak basılması konusunda emek harcamıştır. Bu mektupta yer alan şu söylemleri , Luther'in hayatının son zamanlarındaki İslam karşıtlığının izlerini göstermektedir: "Kur'an'ın ne kadar bozuk, ne kadar Tanrı belası, ne kadar umutsuz ve uydurma efsanelerle dolu bir kitap olduğunu Hristiyanlara göstermek sureti ile Muhammed'e ve Türklere bundan daha fazla can sıkacak ve daha fazla zarar verecek; şey olmaması beni buna sevk etti."³⁷⁶Luther'in okuduğu Kur'an tercümelemleri olan Confitatione Alkorani ve Cibriati Alkoran'yi her şeyi doğru anlatmak için yazılmadıkları sadece Papayı daha aydınlık göstermek için yazıldıkları konusunda da eleştirmektedir.³⁷⁷

Genel anlamda ise Kur'an'a dair çalışmalar Luther öncesi ve Luther'in faydalandığı kaynaklar olarak iki kısımda ele alınmıştır. İlk olarak Luther öncesi dönemde, Kur'an'ı Kerim'in Avrupa da ilk kez tanınması İspanya'da, bir Cluny Başrahibi olan Petrus Venerabilis'in (1090- 1156) yaptırdığı Latince çeviri

³⁷⁵ Canatan ve Hıdır, ss. 151-154.

³⁷⁶ Canatan ve Hıdır, ss. 155-157.

³⁷⁷ Athina Lexutt, "Luther und der Islam Beten und Büßen statt Reden und Kämpfen", Justus-Liebig-Universität Gießen, Cilt: 28, Sayı: 2, s.65.

sayesinde olmuştur.³⁷⁸Petrus Venerabilis von Cluny, 1142 senesinde İspanya’da tanıştığı Robert von Ketton / Chester isimli, o zaman Arapça astronomi ve matematik kitaplarını Batı dillerine çeviren, İngiliz tercümandan Kur’an’ı, Latinceye çevirmesini rica etmiştir. Robert Ketton yanına, mesleği filozof, matematikçi, tercüman, astrolog, yazarlık olan Hermann von Carinthia’ı ve Hıristiyan olmakla birlikte aslı bir Seferadyani İspanyol Yahudi’si olan Doktor Petrus Alfonso’yu da alarak bir arabin da yardımıyla Kur’an’ı Latinceye çevirmiştir. Kur’an’ı Avrupalıların gündemine ilk kez ciddi anlamda Benediktin tarikatının ünlü Cluny rahibi Petrus Venerabilis sokmuştur. Petrus, Haçlı Seferlerinin hedefleri istikametinde temel kaynaklara ulaşarak Müslüman tehdidini yok etmek amacıyla Kur’an ı ilk kez Avrupa’da bir daha gündemden hiç düşmemek üzere araştırma konusu haline getirmiştir. O “İslâm’ın maddi güçle değil, sözün gücüyle” Kur’an’ın silah ile değil, sözün gücüyle yenilebilir’ düşüncesini gerçekleştirmek için kurduğu komisyon tarafından Kur’an-ı Kerimi Latinceye çevirtmiştir.³⁷⁹Kur’an’ın çevirisini ilk defa yapan Petrus Venerabilis’in amacı Haçlı Seferleri ve misyonerlik düşüncesini yaymak olmuştur. Ayrıca hem Kur’an’ın yanlış anlatım tarzını kanıtlamayı, hem de düşmanı olan İslamiyet’in daha iyi anlaşılmasını (olumsuz manada) amaçlamıştır.³⁸⁰ “Lex Mahumet pseudoprophete.” (Türkçe ifade ile “Yalancı Peygamber Muhammed.”) isminin çeviri metnine verilmesiyle birlikte bu çalışmanın ne amaçla yapıldığı anlaşılmaktadır. Robert Ketton’un bu hatalı Kur’an tercümesi Batı’daki Hıristiyanlara beş asır Kur’an ve İslam hakkında temel bilgi kaynağı olarak hizmet etmiştir.³⁸¹ Ketton’un hatalı olan bu Kur’an meali, 1547’de Latineden İtalyancaya, daha sonra 1616’da İtalyancadan Almancaya ve nihayetinde 1641’de Almancadan Hollandacaya tercüme edilmiştir.³⁸²

İkinci Kur’an Çevirisi; Luther’in de sonrasında eserlerinde faydalandığı, 1243-1320 tarihleri arasında yaşamış olan Floransalı bir Dominikan rahibi Ricoldo Pennini da Monte Croce tarafından yapılmıştır. Ricoldo Pennini da Monte Croce, 1285 yılında başlayan Doğu seyahatinde Suriye ve Türkiye üzerinden geçerek uzun

³⁷⁸ Meryem Özmen, “Son vahyin 1400. Yılında Kur’an-ı Kerim”, **Almanca Kur’an Tercümeleri Tarihi Perspektif Dergisi**, Yıl: 2016, Sayı: 192, s. 22.

³⁷⁹ Hüseyin Yaşar, **Batının Kur’an Algısı**, Işık Akademi Yayınları, 2010, s. 81.

³⁸⁰ Demirkıvıran, s. 238.

³⁸¹ <http://www.haber7.com/kultur/haber/471492-avrupa-kurani-turk-incili-diye-tanidi-09-09-2017>

³⁸² <http://www.haber7.com/kultur/haber/471492-avrupa-kurani-turk-incili-diye-tanidi-09-09-2017>.

süre kalacağı Bağdat'a ulaşmıştır. Monte Croce; diğer kiliselerle Roma Kilisesini birlikteliğini sağlamak ve misyonerlik yapmak suretiyle Müslümanlara ait önemli bilgilere ulaşmayı amaçlamıştır. Ricoldo Pennini da Monte Croce Müslüman âlimleri etkileyebilmek için Kur'an konusunda Arapça yazılmış kitaplar ve metinler okumak suretiyle Arapça öğrenmiştir. Lakin Ricoldo Kur'an'ı hiçbir zaman bütünüyle çevirememiştir. Sebebi ise, onun bakış açısına göre Kur'an-ı Kerim'in içeriğinde fazlasıyla "yalan", "yanılgı" ve "tanrıtanımazlık" izahlarının ve benzerlerinin birçok kısımda yer alması ve kendisinin bu tekrarlara tepki göstererek tekrarlardan vazgeçmesi olmuştur.³⁸³Ricoldo, kendi düşüncesine göre doğru kaynaklarla Kur'an'ın ortaya çıkış sürecini anlatarak kendi tercümesini "Libellus Contra Legem Saracenorum ('Against the religion of the Saracens) ile bitirmiştir. Ancak bundan daha da önemlisi Ricoldo'nun kendi eserinin direkt Arapçadan tercüme edilmiş olan birçok Kur'an alıntısı kapsamasıdır. Bu çevirinin asıl önemi Martin Luther'in bu çeviriyi, Almanca Kur'an çevirisinde kullanmış olmasıdır.³⁸⁴Bizanslı din âlimi Demetrius Cydonius, Ricoldo tarafından kaleme alınan "Confutatio Alcorani" (Kur'an'ın çürütülmesi) isimli eserini İslâm dinine karşı felsefi bir silah olarak kullanarak kullanmayı düşündüğü için bu eseri yaygınlaştırmak maksadıyla Yunancaya tercüme etmiştir.³⁸⁵Ve yine Kur'an Latince'ye, Ricoldo'nun eserinden önce de tercüme edilmiş olmasına rağmen Ricoldo'nun "Confutatio Alcorani" (Kur'an'ın Çürütülmesi) isimli eseri, Kur'an'a ait çalışmaların ana kaynağını oluşturmuş ve Alman kültüründe İslam imgesini belirleyen en önemli kaynaklardan birisi olmuştur.³⁸⁶ Çeviri stratejisinde bir sürü eksiklik uyumsuzluk ve yanlışların bulunduğu bu kaynak Avrupa'daki İslâmiyet imgesi ve düşüncesine büyük zarar vermiştir.³⁸⁷ Ek olarak, Ricoldo da orijinal hali 1320 senesinde basılan ve 1542 yılından tekrardan yayınlanan Confutation of the Qur'an (Kur'an'ın Çürütülmesi) isimli bu esere İslâm'ı çürütmek maksadıyla kendi yorumlamalarına yer verdiği bir önsöz yazmıştır,³⁸⁸ yine aynı eserin sonuna ise, genel bir değerlendirme niteliğinde bir cevap eklemiştir. "Bu nasıl bir yasadır ki, Ricoldo'nun eserinin dokuzuncu

---

³⁸³ Demirkıvıran, ss. 240-242.

³⁸⁴ Demirkıvıran, ss. 241-243.

³⁸⁵ Aslan, s. 104.

³⁸⁶ Kula, Alman Kültürü II, s. 57.

³⁸⁷ Demirkıvıran, s. 241.

³⁸⁸ Günay, s. 90.

bölümünde görüldüğü gibi, içindekilerin tümünün gerçek olmadığını, on iki bin sözden üç bininin gerçek, öbürlerinin uydurma olduğunu söyler" diye yazan Luther, "Böyle bir din, beni (sağduyulu insanları da) ikna edemeyecektir" tespitini yapmıştır. Böyle bir dine inanmak, Luther'e göre şöyledir, "Bir ölçek şeker, üç ölçek zehire benzer. O bakımdan yüreği olan bir insanın, hatta şeytanın bile bu tür yalanlara açıkça inanması olanaksızdır." Ve sözü Türklere getiren Luther şöyle bir tespit yapar : "Muhammed'in kitabına, Kur'an'a inanan Türklere insan bile denemez." Luther, Tanrının Türklere dünya nimetleri vermesine de şaşılmaması gerektiğine inanmıştır. Bu durumu "Tanrı bütün dünyayı şeytana verdiği için, şeytana dünyanın egemeni denmiştir" şeklinde ifade etmiştir.³⁸⁹

Luther tarafından faydalanılan bir diğer çeviri ise, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesin sonrasında Nikolaus Von Kues tarafından yazılan "Cribratio Alcorani" adlı çeviri genel anlamdaki üçüncü, Martin Luther'in kullandığı ve övgü ile bahsettiği ikinci Kur'an çevirisidir. İstanbul'daki bir Frenk manastırında Arapça el yazması bir Kur'an-ı Kerim içeriğinden seçilen ayetleri şerh ettiren Nikolaus, daha sonra çok beğendiğini yazdığı Ricolodo'nun çevirisini ele alarak büyük bir titizlikle inceler. Nikolas'ın amacı "Cribratio Alcorani"de de bariz bir şekilde ifade ettiği gibi Müslümanları Hıristiyanlaştırmaktı. Burada dikkat edilmesi gereken bir başka nokta ise anlayışları ve dünyaya bakış açısı dolayısıyla her iki dinin ortak unsurlarını ve değerlerini ön plana çıkartma çabasında olan Kues'in, İslam Dinini "sapkınlık" olarak değerlendirmemesiydi.³⁹⁰

Amacı Kur'an'ın en azından alimler arasında tanınmasını sağlamak olan Luther, 1542 yılında hâlihazırda 400 yaşında olan Kur'an'ın Latince tercümesini yayınlamasına yardımcı olmuş, Philipp Melanchthon tarafından yazılan bu esere bir önsöz yazarak katkı sağlamıştır.³⁹¹Daha sonra 1543 yılında Theodor Bibliander tarafından yazılan bir Kur'an tercümesine önsöz yazmıştır.³⁹²Yazdığı bu önsözde de Luther, İslâm'ı ahlâk, şeriat ve çalışma etiği gibi konularda değerlendirmiş; İslâm'ı Hıristiyanlığın ahir zaman anlayışı açısından eleştirmiştir. Bunu yaparken o kendi döneminin ve Kitab-ı Mukaddes'in "Şeytan" ve "Tanrı'nın gazabı" gibi iddialarını

³⁸⁹ Kula, Alman Kültürü II, s. 63.

³⁹⁰ Demirkıvıran, ss. 241-243.

³⁹¹ Medick, Peer, s. 261.

³⁹² Medick, Peer, s. 264.

İslâm için kullanmıştır. Luther'in olayları bu şekilde değerlendirmesi, onun olgulara yaklaşımında nesnel bakış açısından çok uzak olduğunu; umutsuzluk içinde olan Hıristiyanlara özgüven sağlamak için, saygınlık, varlık ve başarı gibi dünyevî özelliklerin önemsizliğini vurguladığını işaret etmektedir.³⁹³

Martin Luther'in İslam'ı doğrudan değil aracılar vasıtasıyla öğrendiği için İslam dinine dair bilgileri sınırlı ve kendisinden önceki ve çağdaşlarının olan düşünürlerin önyargı ve yargılarından oluşmuştur. Luther İslam dini ile ilgilendiği zaman yakın gelecekte Müslümanlarla barışçıl bir ilişki kurulamayacağı düşüncesindedir.³⁹⁴ Luther Kur'an hakkındaki görüşlerini şöyle ifade eder: "Kur'an Türklere sadece Hıristiyan inancını değil bütün dünyevi idareyi yıkmalarını öğretir. İnsanların kılıçla idare edilmesini emreden Muhammed Kur'an da sıkça zikredilen kılıç kullanma işini en asil iş olarak değerlendirir. Bu yüzden Türk katil ve eşkıyadır. Şeytan insanların ruhlarını Muhammed'in Kur'an'ı ile öldürmüştür. Hıristiyanların inancına zarar vermekle yetinmeyip aynı zamanda eline kılıç alıp onların bedenlerini öldürmeye çalışmıştır. Bu durumda İslam'ın yayılması vaaz ve mucizelerle değil, kılıç ve öldürmeyle gerçekleşmiştir."³⁹⁵ Cinayet işlemenin doğru bir davranış olmadığını ve gerçek bir Hıristiyan'ın asla işlenen cinayetleri onaylamayacağı belirttikten Luther, yine Kur'an hakkında şunları ifade etmiştir: "Lakin Muhammed'in kitabı Kur'an, Hıristiyan dininin gerçeklerinden geriye neredeyse hiçbir şey bırakmayan büyük bir ruhtur."³⁹⁶ Ayrıca Luther'in Hz Muhammed'in ve Kur'an'ın evlilik müessesesini yok ettiği ve değer vermediği görüşü de bulunmaktadır. Ona göre, Muhammed'in Kur'an'ı evlilik kurumuna saygı göstermez, herkese istediği kadar kadın alma özgürlüğü tanır, ayrıca Luther'in bakış açısına göre Türkler arasında bir erkeğin on ya da on iki kadına sahip olması ve ne zaman isterse ayrılması ya da bir başkasına satması gelenek haline gelmiştir. Bu yüzden Türkiye'de kadınlar hem ucuz hem de aşağılanmıştır.³⁹⁷ Türkler ve Kur'an hakkındaki eleştirilerine devam eden Luther şunları söyler;

"Türklerin Kur'an'ından kaynaklandığına emin olduğum ve burada ifade etmek istediğim üç nokta var. Türkler arasında bazı Hıristiyanların yaşadığını ve

---

³⁹³ Günay,s. 91.

³⁹⁴ Lexutt, Luther und der Islam, Schriftenreihe der Justus-Liebig-Universität Gießen, 2011, s. 61.

³⁹⁵ Luther, WA 30/2, s. 124.

³⁹⁶ Luther, WA 30/2, s. 126.

³⁹⁷ Luther, WA 30/2, s. 126.

bunların bazılarının da keşiş olduğunu varsayalım, diğerlerinin de farklı meslekler icra eden saygıdeğer insanlar olduğunu düşünelim. Şimdi bu faraziyelere uygun bir şekilde bu yönetimin idaresinde kendi kitapları Kur'an'a göre oluşturulan Türk hayat tarzı içinde yalancılık, cinayet, evliliğe değer vermeme karşısında susarak Hıristiyan inancı referans alınarak bu üç günah tenkit edilmeden ve düzeltme konusunda cesurca davranmadan ve (beni endişelendiren) bu olanlar nasıl sineye çekilir, en azından nasıl sessiz durulur.³⁹⁸

Kur'an hakkındaki eleştirilerini sürdüren Luther Türklerin savaş meydanlarında çok sık kullandıkları "Allah Allah" nidalarından yola çıkarak savaşlarda "kilise kilise" diye bağırarak papanın askerleriyle karşılaştırma yaparak şunları söyler:

"Türklerin savaş meydanlarında söyledikleri savaş nidası sadece "Allah Allah"tır. Türkler savaş meydanında bu nidayı seslendirdiğinde yer gök bu nida ile inler. Ama İbranice Eloha'nın bozulmuş hali olan "Allah" Arapça Tanrı demektir. Üstelik Kur'an onlara ısrarlı bir şekilde "Allahtan başka ilah yoktur." sözüyle gururlanmalarını gerektirdiğini söylemektedir. Aslında bütün bunlar şeytanın kandırmacısıdır. Yine papanın askerleride "kilise kilise" diye bağırıyorlar. Tabii ki şeytanın kilisesi. Bu nedenle ben aynı zamanda Türklerin Allah'ın Türklerden daha fazla savaştığını düşünüyorum. Türklere cesaretlendirip onlara hileleri öğretir.³⁹⁹

İslam Dininin mucizelerle değil, kılıçla şiddetle yayıldığını⁴⁰⁰ sık sık tekrarlayan Luther, Kur'an'ı eleştirmek için bu argümanı da kullanmıştır. Luther bu konuda şunları ifade etmiştir.

"...Fakat eğer bir kimse Türk'ün bu yeni kanunlarının doğruluğunu ispatlamak için neden mucizeler göstermediğini sorduğunda sen bunun gereksiz ve işe yaramayacağı cevabını alırsın. Çünkü Musa'nın ve İncil'in yasalarının geçerli olduğu zaman bir sürü mucize gösterilmiş olmasına rağmen inanılmamıştır. Bu durum onun Kur'an'ın gereksiz mucizelerle doğruluğunun ispatlanmasına gerek olmadığını bir sebebidir. Çünkü kılıçla ispat etmek mucizelerle doğrulamaktan daha ikna edicidir.⁴⁰¹

---

³⁹⁸ Luther, WA 30/2, s. 126.

³⁹⁹ Luther, WA 30/2, s. 128.

⁴⁰⁰ Luther, WA 30/2, s. 129.

⁴⁰¹ Luther, WA 30/2, s. 141.

Luther'in görüşüne göre Kur'an Muhammed'in teolojisini ve geleneklerini kısmen Hıristiyan kısmen de Yahudi inancından alarak yapay olarak oluşturduğu bir eserdir. Kur'an; İsa'nın ve Meryem'in onurunu Hıristiyanlıktan, oruç, hijyenik düzenlemeler ve şarap içme yasağını da Yahudilikten almıştır. Luther'de Ricoldus gibi, Kur'an'a yönelik eleştirilerini aynı üç ana tema üzerinde keskinleştirmiştir. "Yalan, cinayet, zina " onun için bu temalar Kur'an ile Türklerin eskatolojik boyutu arasında doğrudan bir bağlantı oluşturmaktadır.⁴⁰²

Bir Ortaçağ insanı olan Luther'in sahip olduğu; İslam, Kur'an ve Hz. Peygamber'le alakalı düşüncelerini; Müslümanların ve daha çok Osmanlı Devletinin Avrupa'ya yönelik tehlike arz etmesi açısından ve o günün koşullarında değerlendirmek doğru olacaktır. Luther başlangıçta; İslam'ın dünyevî gücüne karşı duruş sergilemeyi lüzumlu addetmiş; bu doğrultuda dindaşlarını, İslam'a ve Türklere karşı harekete geçirmek için dinî savlar kullanmıştır. Alman kökenli bir kilise tarihçisi olan Heiko Oberman'ın doğru bir biçimde belirttiği gibi, Luther kaynaklı İslâm karşıtlığı (anti-İslâmizm) veya Türk karşıtlığı günümüzde dahi bariz bir şekilde görülmektedir. Luther için İslam dini, Kur'an'ı okuyuncaya kadar sadece Türklerin dinidir.⁴⁰³ Aynı zamanda Luther'in İslam'a ilişkin bilgilerinin çoğunun kaynağı Türkler arasında yaşamış sufilerden elde ettiği şifahî bilgilerdir.⁴⁰⁴ Luther'in hayatını İslam'a bakış açısı yönünden değerlendirdiğimizde dönüm noktası olarak Kur'an'ı Kerim'in Latince çevirisini okuması olarak değerlendirebiliriz. Luther özellikle 1540'lı yılların ardından Kur'an'ın Latince çevirilerini de okumasıyla daha önce Türkler ile savaşın teolojik zeminini gerekçelendirme üzerine yoğunlaşmışken, sonrasında İslam'a dair dini iddialarda bulunmaya başlamıştır.⁴⁰⁵ Luther Ricoldo'nun eserini okuduktan sonra Kur'an ve Müslümanlara karşı olan eleştirilerini bariz bir şekilde arttırmıştır.⁴⁰⁶ O Kur'an'ı lanetli, rezil, çaresiz, yalanlarla dolu, masal kitabı ve tamamıyla palavrayla dolu bir kitap olarak görmüştür.⁴⁰⁷

Luther'in İslam'a dair yorumları, aynı zamanda dönemin politik olayları ve İslam hakkındaki olumsuz ortamın fazlasıyla tesiri altında kalmıştır. Dolayısıyla,

---

⁴⁰² Lutherische Islamkritik Evangelische Kirche, **Martin Luther & Korankritik** [https s.1://www.athisten-info.at/downloads/Lutherische_Islamkritik.pdf](https://www.athisten-info.at/downloads/Lutherische_Islamkritik.pdf) ,30-08-2019.

⁴⁰³ Canatan ve Hıdır, s. 148.

⁴⁰⁴ Canatan ve Hıdır, s. 176.

⁴⁰⁵ Canatan ve Hıdır, s. 149.

⁴⁰⁶ Kritzl, s. 55.

⁴⁰⁷ Kritzl, s. 55.

onun İslam hakkındaki yorumları ve söylemleri birçok yanlışlık, asılsızlık ve önyargılar içermektedir. Bunlara ek olarak onun, İslam'a ve Müslümanlara dair bazen de yerinde saptamalar yaptığı, ayrımı vermeden de olsa İslam'daki tevhit ilkesi hakkında gerçek aktarımlar yaptığı, İbn Sînâ gibi bazı İslam filozoflarını andığı ifade edilmektedir.⁴⁰⁸ Ancak genel anlamda baktığımızda, Luther'in Kur'an'la yoğun olarak ilgilenmesinin en önemli sebebi Muhammed'in öğretisini daha iyi öğrenmek ve onu daha iyi reddetmek olduğu düşünülebilir. Ayrıca ona göre, herkes Kur'an'ı çok iyi okumalıydı ki düşmanın ne yazdığını öğrenmeliydi ve benzer olarak Türkler Kur'an'ı gerçekten okuyup anlayabilmeli ve içinde ne yazdığını öğrenip, Kur'an'ın hatalarını görebilmeliydi.⁴⁰⁹

Sonuç olarak, ilk dönem Batı'daki Kur'an çalışmaları hakkında etkin çalışmalar yapan Harmut Bobzin, Kur'an tercümelerinin gayesini iki hedefte toplamaktadır: Bunların ilki Kur'an'ı Kerim'in eleştirdiği İncil'in imajını Hıristiyanlar nezdinde tekrar sağlamak ve İslam peygamberi Hz. Muhammed'in (as) "sahte peygamberliğini" kanıtlamak; diğeri de İslam karşıtı başarılı bir misyonerlik çalışmasında bulunmaktır. Bu iki hedef temelinde, Ortaçağ Avrupa sının kapalı toplumu kendini canlı ve aktif tutabilmek için bir dinamizme gereksinim duymaktaydı. Kendini diri tutacak karşı ve düşmanca bir görüşü dış dünyadan ve özellikle İslam düşmanlığından alması gerekiyordu. Kısaca Hıristiyan âleminin İslam'ı olumsuz gösterme ve karalama stratejisinin amacı kendi toplumsal sistemlerini ayakta tutabilmektir ve bunda da Haçlı ruhunu harekete geçirerek başarılı olmayı hedeflediler. Zaten ilk Kur'an tercümesini yaptıran Petrus'un gayesi de Haçlı Seferleri için misyonerlik fikrini yaygınlaştırmak ve düşmanın tanınmasını sağlamaktı. Kur'an'ı anlatmak ya da Batı'nın İslamiyet ile tanışmasını sağlamak gibi bir hedefi yoktu.⁴¹⁰

3.3.4. Luther'in Hz. Peygamber'e Karşı Tutumu

Ortaçağda Avrupa'ya Hz. Peygamber konulu bilgiler genellikle üç kaynaktan gelmekteydi. Bu bilgilerin kaynağı Bizans, İspanyol ve kutsal topraklardan gelen

---

⁴⁰⁸ Canatan ve Hıdır, s.155.

⁴⁰⁹ Francisco, s. 107.

⁴¹⁰ Demirkıvıran, ss. 244-246.

Şövalyelerin Doğu'ya dair anlattıkları gerçek ötesi bilgilerdi. Ve bu bilgilere daha çok gayrî Müslimlerin yaptığı abartılı, akıl dışı, duygusal çeviriler kaynaklık etmekteydi.

Avrupa'da İslam karşıtlığı fikrinin oluşmasına sebep olan en etkili kişi VII. yüzyılda yaşamış olan Şamlı Yuhanna (675–750)'dır. Yuhanna'nın yanlı ve ön yargılarla dolu fikirleri Batı'da İslam'ın reddedilmesine sebep olmuştur. Yuhanna'ya ait olan "De Haeresibus Liber" isimli eserdeki iddiaya göre Aryus gibi Hıristiyan olan sapkın kişiler Hz. Muhammed'i yolundan saptırılmış, azdırmış; o da cahil Arapları kendi safhına çekmiştir. Burada Hz. Muhammed'in peygamberliğinin batıl oluşu gibi dini iddiaların yanı sıra Müslümanların Hacer'ül-Esved'e büyük bir saygı göstermesi, İslâm'daki cennet betimlemeleri ve evlilik hukuku gibi unsurları da tartışma konusu yapmıştır. Ona göre Muhammed zekice davranarak Hatice ile evlenip, bu vesileyle de sara hastalığına dair krizlerini, Cebrail'in durumunu ve kendisinin yeni ve gerçek bir resul olduğu iddiasını paylaşabileceği bir kadın ile de evli olmuştur. Yuhanna'nın temelsiz iddiaları Latin bilim adamlarınca kabul görmüştür.⁴¹¹

Luther'in, İslâm dini, Kur'an ve Hz. Muhammed hakkındaki algısının oluşmasında Türk fetihleri önemli bir etken olmuştur.⁴¹² Bu süreçte Müslümanların, Kuzey Afrika ve akabinde Avrupa'daki askeri başarıları; Hıristiyanların İslam korkusunu ve nefretini artırmakla kalmamış, aynı zamanda Haçlı Seferlerinin başlamasına vesile olmuştur. Türkler ve Müslümanlarla ilgili görüşlerini irdelediğimiz Martin Luther böyle ortamda yetiştiği için onun İslam'a bakışını, Müslümanların ve özellikle Osmanlı'nın Avrupa'ya yönelik tehdidi bağlamında ele almak doğru olacaktır.⁴¹³ Luther, Kur'an'daki peygamberlik inancına Hz. İsa bağlamında eleştirel bir tavır sergilemektedir. Ona göre Hz. İsa'ya doğru bir şekilde iman etmek Hıristiyanlık dininin idealidir. Luther'in algısınca Kur'an'da bir peygamber olarak Hz. İsa'ya önem verilse de, Hz. İsa'ya Tanrı'nın oğlu olarak inanılmadığını ifade ederek ve şu söylemlerde bulunmaktadır:⁴¹⁴

---

⁴¹¹ Günay, Batı, s. 112.

⁴¹² Olgun, Teolojik, s. 112.

⁴¹³ Hıdır, s. 142.

⁴¹⁴ Canatan ve Hıdır, s. 162.

“İlk olarak Muhammed, İsa ve Meryem’den övgüyle bahseder ve Mesih’in Yeremya veya Yûnus gibi kutsal bir peygamber olduğunu, onlardan bir fazlalığı olmadığını düşünür; lakin Mesih’in Tanrı’nın oğlu olduğunu ve gerçek Tanrı olduğunu kabullenmez. Ayrıca, Muhammed bizim günahlarımız için ölen Mesih’in dünyanın kurtarıcısı olduğu düşüncesine katılmamaktadır. Onun sadece kendi görev süresince tebliğ ettiğini ve tıpkı diğer peygamberler gibi ölümünden önce görevini tamamladığını ifade eder. Öte yandan Tanrı ve meleklerle konuşmakla övünen Muhammed, kendisini çok metheder ve üst seviyede görür; Mesih’in peygamberlik görev süresinin şimdi sonlandığı; dünyaya artık, kendi inancını getirdiğini ve eğer insanlar bu inancı gönüllü bir şekilde kabullenmezlerse, onlara baskı uygulayıp kılıçla cezalandıracağını söyler. Burada kılıçla bir övünme söz konusudur. Türkler, İsa’nın görevinin tamamlandığı ve Muhammed’in görevinin hâlâ devam ettiği için, Muhammed in İsa’dan daha yüce ve büyük olduğunu düşünür“⁴¹⁵

Luther de Hz. İsa ve Hz. Muhammed arasında yaptığı mukayeselerin sonucunda Hz. Muhammed’i Doğu Hıristiyanlığının “heretik” bir mezhebi olan Ariusculuğun üyesi olarak algılamakta ve Hz. Muhammed’in Hz. İsa, Hz. Meryem ve havarilere saygı göstermesini ise bir türlü açıklayamamaktadır. Luther’e göre Muhammed’in krallığı Doğuda, Papalık ise Batıda hüküm sürmüştür. Her ikisi de Şeytan’dan gelecek emirle Kiliseye karşı son mücadeleyi başlatmak için hazır beklemektedir. Dünyanın sonu yakın olduğu için Şeytan her iki kuvvet ile Hıristiyanlığa saldırmaya başlamıştır; ancak Luther papalığı her zaman Muhammed’den daha büyük bir tehdit olarak görmüştür.⁴¹⁶

Luther’in Hz. Muhammed’e getirdiği eleştirilerden bir tanesi de Hz. Muhammed kendisini çok övdüğü yönündedir. Luther, bu konuda şunları söyler “...Öte yandan Tanrı ve meleklerle konuşmakla övünen Muhammed, kendisini çok metheder ve üst seviyede görür; Mesih’in peygamberlik görev süresinin şimdi sonlandığı; dünyaya artık, kendi inancını getirdiğini ve eğer insanlar bu inancı gönüllü bir şekilde kabullenmezlerse, onlara baskı uygulayıp kılıçla cezalandıracağını söyler. Burada kılıçla bir övünme söz konusudur. Türkler, İsa’nın görevinin tamamlandığı ve Muhammed’in görevinin hâlâ devam ettiği için,

---

⁴¹⁵ Luther, WA 30/2, s. 122.

⁴¹⁶ Francisco, s. 84.

Muhammed in İsa'dan daha yüce ve büyük olduğunu düşünür.”⁴¹⁷ Luther için Hz. Muhammed'in Hıristiyanların Teslis inancını reddetmesi de ayrı bir eleştiri konusudur.⁴¹⁸ Luther, Müslümanların bir yandan Hz. İsa'nın göğe yükseldiğine inanıp diğer yandan Hz. Muhammed'in öldüğüne inanmalarını çelişkili bir durum olarak görmektedir. İsa yaşadığı halde Hz. Muhammed öldüğüne göre Müslümanların, Hz. İsa'nın Hz. Mumammed'den üstün olduğunu kabul etmeleri gerektiğini düşünmektedir.⁴¹⁹ Luther' e göre Mesih'le ilgili inançlar kabul edilmezse Hıristiyan dini ve öğretisinden geriye hiçbir şey kalmayacağı ve kalan şey şiddeti benimseyen ve özellikle kılıç doktrinini içeren Muhammed in dinidir. Ona göre Muhammed'in dini iğrenç, hatalı ve şeytanî esaslara dayanmaktadır.⁴²⁰ Papa'nın deccal olduğunu ifade eden Luther, Hz. Muhammed'i beklenen Deccâl olarak değerlendirmemekle birlikte, onun tarih boyunca gelen “şeytanın hizmetçilerinden biri olduğunu kabul etmektedir.”⁴²¹

Luther, Papa'yı deccal, Türkleri ise bir çeşit şeytani sapkınlık olarak görmüştür. Hatta Türk insan bedeninin içindeki şeytandır şeklinde söylemde bulunmuştur.⁴²² Luther'den önceki dönemlerde de Batı'da, Hz. Muhammed'i “boynuzlu canavara” benzetmek ve “boynuzlu şeytan” biçiminde betimlemek çok sık görülen bir durumdu. Yine Daniel/Danyal Apokalyp'inde bahsedilen on boynuzlu canavarların da Müslümanlar olduğuna dair görüşler mevcuttur. Kaldı ki o devirlerde yapılan bir Kur'an çevirisinin yanına Hz. Muhammed'in bir yılan biçiminde resmedildiği belirtilmektedir.⁴²³ Luther'in Hz. Muhammed'e karşı sert polemiklerinin olmasının bir sebebi de; onun İslam dini'nin gelişini bir kıyamet alâmeti olarak görmesidir. Luther, Johannes kitabını dayanak noktası olarak Hz. Muhammed'le alakalı şu sözleri sarf etmiştir: “Mesih, Yuhanna 8:44'de şeytanın yalancı ve katil olduğunu söyler. Şeytan, yalanlarla ruhları, cinayetle bedenleri öldürür. O yalan söyleyerek bir şey başardığında dinlenmeden ve mola vermeden, öldürmeye devam eder. Böylece yalanların ruhu, Muhammed'i kullanmıştır; şeytan,

⁴¹⁷ Luther, WA 30/2, s. 121.

⁴¹⁸ Canatan ve Hıdır, s. 163.

⁴¹⁹ **Martin Luhter İslam ve Türkler Hakkındaki Düşünceleri**, <http://www.filozof.net/Turkce/tarih-dinlertarihi/14843martinlutherturklerveİslâm hakkindadusunceleri fikirleri.html?showall=1&limitst art= 04/03/2018>.

⁴²⁰ Luther, WA 30/2, s. 122.

⁴²¹ Canatan ve Hıdır, s. 163.

⁴²² Luther, WA 30/2, ss. 125-126.

⁴²³ Canatan ve Hıdır, s. 163.

insanların ruhlarını, Muhammed'in Kur'ân'ı ile öldürmüştür ve Hıristiyanların inancına zarar vermiştir, bununla da yetinmeyerek eline kılıç almış ve onların bedenlerini öldürmeye çalışmıştır. Öyleyse Türk inancı, yayılmasını vaaz ve mucizelerle değil, kılıçla ve cinayetle gerçekleştirmiştir.”⁴²⁴

Luther bu söylemleriyle günümüzde bile etkisi süren “Hz. Muhammed'in şeytanın öncülüğünde davrandığı ve bu sebeple Kur'an'ın Tanrı kelâmı değil onun yazısı olduğu” iddiasını temellendirmiştir. Bu şekilde Kur'an'da ifade edilen Hz. Muhammed'in hatemül embiya, yani “peygamberlerin sonuncusu” olduğu hakikatini çürütmeye uğraşan Luther,⁴²⁵ Hz. Muhammed'in son peygamber olduğu iddialarını okumaya bile tahammül edemiyordu. Hz. Muhammed'e eleştiri yapma konusunda sınır tanımayan Luther, Hz. Muhammed'i “şeytan'ın ilk doğan oğlu” olarak tanımlamış ve ona göre Hz. Muhammed, şeytanın oğlu olduğu için lanetlenmiştir.⁴²⁶

Bunlara ek olarak, İslâm'ın peygamberi isminin, “şeytanların sonuncusu” olarak anıldığı bilinmektedir. Hem Doğu Roma yani Bizans hem de Latin kaynaklı anti-İslamist polemiklerin genelinde rastlanan bu suçlamayı, Luther Almancaya tercüme ettiği Ricoldus'un “Contra legem Saracenorum” adlı çalışmasının bir bölümünde şu yazılanlarla ifade etmiştir:

“Herkalit'in zamanında bu dünyaya bir insan geldi. O bir şeytandır ve şeytanın ilk çocuğu hakikate ve Hıristiyan kilisesine karşıdır. Mehmet isminde. O bunu insanlara aşıladı. Tüm yalancıların babası ve yardımcısı olarak yalanlarla dolu, haksız bir kanun yayıyor. Fakat Tanrı'nın ağzından çıkmış gibi gösterdi ve buna da Kur'an dedi.”⁴²⁷

Luther, bu söylemleri ile İslam Peygamberi'ni Şeytanın safında, zorba, sahtekâr, zalim, İsa'nın düşmanı biçiminde nitelendirmek vasıtasıyla Ortaçağ yazımından kopmamıştır. Yine aynı şekilde İslam'ın kaynağı konusunda vardığı sonuç da değişmemiştir. Ona göre Kur'an-ı Kerim, ilahi kaynaklı bir kitap değil, Hz. Muhammed'in kendi yazdığı bir eserdir.⁴²⁸ Ve yine Muhammed, ona göre, İsa'nın insanların günahları sebebiyle öldüğünü ve göklere yükseldiğini, günahlara kefaret olduğunu, canlıları ve ölülerle ilgili bir karara varmak için tekrar geleceğini de reddetmektedir. Luther' e göre, Hz. Muhammed kıyamet gününe, yeniden dirilmeye,

---

⁴²⁴ Luther, WA 30/2, s. 124.

⁴²⁵ Canatan ve Hıdır, s. 164.

⁴²⁶ Günay, ss. 99-101

⁴²⁷ Kritzl, s. 58.

⁴²⁸ Canveren, s. 159.

Tanrı tarafından yargılanmaya muhtemel olarak inanmakta ama kutsal ruhu ve onun ihsanını inkâr etmektedir.⁴²⁹

Çizilen bu çerçeveye içerisinde, Avrupa'da Ortaçağ döneminde Saracelerin (Müslümanlar) putperest olmalarından dolayı, putlara, Jüpiter'e ve Muhammed'e taptıkları görüşü genel olarak yaygındı. Bilhassa Kubbetu's-Sahra, Templum Damini gibi büyük yapıları camilerde Muhammed'e yönelik olarak ibadet edildiği, hilafetin merkez konumunda yer alan Bağdat'ta Muhammed'in sanki bir tanrıymış gibi algılandığı, Halife'nin ise onun temsilcisi pozisyonundaki Papalık makamında yaptığı yaymacası yapılmaktaydı. Diğer bir deyişle, Hıristiyanlara politeist yaftalamasında bulunanların aslında kendileri politeist idiler.⁴³⁰

Hiz. Muhammed'in peygamberliğini tanımayan Luther, "Hz. Peygamber'in krallığı (the kingdom of Muhammad)" terimini kullanarak ve İslam dinini bir krallığa, Hiz. Muhammed'i de bir krala benzeterek bu krallığın Doğu Bölgesi'nde hızla güç kazandığını ifade etmiştir. Luther'e göre Batı'da ise, "sahte peygamberlik" terimi ile nitelendirdiği Papa ve Papalığın krallığı (The Kingdom of the Pope) yükselişe geçmiştir. Böylece o, hem Papalık hem de Hiz. Peygamber'in dünyevî iktidarlara sahip olduklarını işaret etmiş ve Hiz. Peygamber'i, bu açıdan Papa'ya benzetmiştir. Luther'in Hiz. Peygamber hakkındaki tasvirleri, Kur'an'dan kendisine göre yaptığı çıkarımlara ve kendisinin karşılaştığı Müslüman kişilerden muhtemelen bazı sûfiler yoluyla elde ettiği şifahi bazı bilgilere dayanmaktadır. O bu bilgileri de genel olarak kendi zihniyetine göre yorumlamış ve Hiz. Peygamber hakkında doğruları aktarmayan kanaatler edinmiştir. Hollandalı araştırmacı J. Slomp'un da belirttiği üzere, Hiz. Peygamberin huzuruna gelip ona bir şeyler söylemenin zor olduğunu ve Onun döneminde insanların toplantı yapma izninin bile olmadığını iddia etmesi, şayet önyargı değilse malumat hatasıdır.⁴³¹ Luther'in, Hiz. Peygamberin ahlakı ile alakalı genel bazı hususları eleştirmesi haricinde herhangi bir ayrıntı vermemesi, onun bu konu hakkında çokça bilgi sahibi olmadığı veya gerçeklere dayalı herhangi bir kitap okumadığını göstermektedir. Luther'in Hiz. Muhammed'e yönelik bu görüş ve atfetmelerinin, tıpkı Türklerle ilgili Batı'da konumlanmış olan olumsuz imgelemede olduğu gibi, günümüz Batı toplumunda İslam ve Hiz.

---

⁴²⁹ Günay, s. 91.

⁴³⁰ Düzgün, s. 85.

⁴³¹ Hıdır, ss. 151-152.

Muhammed imgesinin olumsuz algılanmasında ve anti-İslâmist zihniyetin oluşmasında oldukça büyük bir etkisi olmuştur.

Bu dönemin canlı şahitlerinden birisi olan ve Hıristiyanlara yönelik olarak er-Red 'ale'n-Nasara adlı bir risale yazan Cahız (ö. 255/869), "İslam düşünürleri karşılıklı tartışma ve münazaralarda Hıristiyanlardan çektiklerini Yahudi ve Mecusilerden çekmemiştir." şeklindeki bir nevi itiraf niteliğindeki sözü ile söz konusu dönemdeki fikri ve teolojik tartışmaların önemini vurgulamakta, iki" dinin birbirini tanımasının seviyesine işaret etmektedir.⁴³²

Genel olarak değerlendirildiğinde ise, son olarak Danimarka'daki "Karikatür krizi" ile Papa XVI. Benedict'in sözlerinin tarihî arka planı kavramada yararlı olacağı düşünülmektedir. Zira Luther'in Hz. Peygamber'e hakkındaki betimlemelerinin, Batı'da Hz. Peygamber imajının oluşmasında etkisi büyük olduğu gerçeği bulunmaktadır.⁴³³ Müslümanlar hakkında böyle olumsuz bir yargının oluşmasında onların hangi yönde bir dünya görüşüne sahip oldukları hususunda en köklü bilgi kaynağı olan Kur'an'ın Latinceye çok geç bir zamanda ve aslına uygun olmadan çevrilmiş olması büyük bir etkidir. XII. yüzyılda ilk çeviri yapılmış; fakat o zamana kadar, Haçlı orduları ile müdahale edilen Müslümanlar hakkında, Papalık, oldukça olumsuz bir imge yaratmış, Haçlı ordusunun putperestlerle savaşarak Tanrı'ya isnat edilen olumsuz algıları temizleyecekleri iddiasını yaymaya çalışmış ve bunun için de bir dönemin soyguncuları feodal baronlara Mesih'in askerleri görevinde bulunma davetinde bulunmuştur. Temelini Papalıktan alan bu imgeleme çalışması, etkisini uzun süre sürdürecektir, günümüzde bile ders kitaplarında içerik olarak yerini muhafaza etmiştir.

Batı toplumu rakip din olarak algıladığı İslâm'a, onun ana öğelerinden biri olan Peygamber'e yüzyıllar boyu sapmaz bir peşin yargıyla yaklaşarak, O'nu derinlemesine araştırma ve inceleme gerekliliğinden uzak durmuştur. İslâm'a karşı yapılan düşünsel saldırıların pek çoğu Hz. Peygamber üzerinden yapılmıştır. Asla bir insana isnat edilemeyecek ifadeler bu dinin temsilcisine yönelik kullanılmıştır. Bu savlardan güç alan Haçlı Seferleriyle Müslümanlar hem düşünsel, hem de askerî boyutlardan baskı altında tutulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla bu aşırı saldırıların

⁴³² Şenol Korkut, "Batı Düşüncesinde İslam ve Hz. Muhammed (s.a.s.) İmajı (Genel Bir Okuma)" Muğla Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Cilt: 1, Sayı: 34, 2008, s. 10.

⁴³³ Canatan ve Hıdır, s. 161.

şekillenmesi için dini bir alt yapı hazırlayan oryantalistlerin faaliyetleri daha işlevsel ve dikkate şayan bir biçime bürünmüştür.

William of Malmesbury, tarihte ilk kez Müslümanları putperest olarak nitelendiren bu tür yaygın ön yargıları yıkmış ve İslam'ı Yahudi ve Hıristiyan gelenekleri gibi dinsel bir unsur içinde ele almıştır. 1136'da kaleme aldığı *Commentary on Lamentations* isimli eserde, Slav halklarının zihinlerini, Türkler ve Arapların putperest olduklarına dair yanlış inançlarla doldurduklarını; lakin bu insanların tam aksine yaratıcı olarak bir tek Allah'ı kabul gördüklerini, Muhammed'i de tanrı olarak değil de, peygamber olarak kabul ettiklerini yazmıştır. William of Malmesbury'nin bu tutumu, Latin Batı Hıristiyanlarının Müslümanlara yönelik bu tutumunun tipik bir temsilini oluşturmaktadır. Ancak yine de Hak bir din ve kutsal bir kitaba sahip olduklarını kabul görmeleri, Müslümanları düşman olarak algılamalarına engel olmamaktadır. Bu durum da, tamamen siyasal görüşün getirdiği bir unsur olarak yüzyıllardır kendini korumaktadır. William, İslam'la ilgili bu görüşlerine karşın, Müslümanların kutsal beldeleri pislettiklerini öne sürerek, onları eleştirmekten ve kınamaktan da geri durmamıştır.⁴³⁴ Hz. Muhammed'e yönelik olumlu görüşlere sahip olan ender Batılılardan birisi olan M. Watt'a göre dünya tarihinde en fazla iftiraya uğrayan kişi Hz. Muhammed'dir. Bunun sebebini de İslam Dininin, Hıristiyanlığın karşısına en büyük rakip ve düşman olarak konulmasını görmektedir. Ona göre İslam'ın büyük bir düşman olarak görülmesinin nedeni, iki din arasındaki rekabetin hem dini hem de iktidar mücadelesi boyutlarında var olmasıdır. Bu mücadelenin başlama zamanını ise, Müslümanların kutsal Kudüs'ten çıkarılmasını hedefleyen Haçlı Seferleri değil, çok daha önceleri olarak görmektedir. Ona göre, Batı toplumu 'büyük düşman' kavramını henüz Ortaçağ'da iken, doğuda Bizans, batıda da ise Sicilya ve İspanya'da Müslümanlarla karşılaştıkları zaman oluşturmaya başlamış, hatta Hz. Muhammed'in unvanı, karanlıklar prensi Mahound'a dönüştürülmüştür.⁴³⁵

18. yüzyıl itibari ile Hz. Muhammed Batı'da kapsamlı biçimde olarak incelenmeye ve araştırılmaya başlanmış, her ne kadar Ona “müşriklerin başı” lakabı uygun görülmüşse de bazı aydın düşünürler; onu akla dayalı bir dinin temsilcisi

⁴³⁴ Şaban Ali Düzgün, “Bir Şiddetin Anatomisi Latin Batı'nın Haçlı Terörü”, Dini Arştırmalar, Cilt: 7 Sayı: 20, ss. 86-87 (07.09.2019).

⁴³⁵ Düzgün, s. 87.

makamında kabul etmişler ve 19.yüzyıldan sonra Arapça yazılı kaynak eserler ilmi boyutları açısından araştırılmaya başlanmıştır.⁴³⁶ Ancak o dönemde yazılan pek çok biyografinin ön yargılar içermesi sebebi ile Hz. Muhammed'e uygun görülen rol, asla gerçek bir müminin Hz. Peygamber' hakkındaki bakış açısı gibi olmamıştır.

Genel anlamda baktığımızda ise Kur'an'ın "erdemler, hayırlı işler bakımından kutsal kitaplara, hele İncil'e hiç benzemediği, Hz. Muhammed'in erdemlerle değil, soygun ve savaşla uğraştığı, yemek içmekten ve güzel kadınlardan başka bir şey düşünmediği" öne sürülür.⁴³⁷ Bir başka karşıtlık olarak İslam'ın "zorla kabul ettirilmesi" görülür. Kur'an'a gönderme yapılarak, "Muhammed, bir yandan 'dinimizi zorla kabul ettirmeyiz' der; öbür yandan soygunlar, cinayetler gibi şiddet eylemleri uygulanır. Bu zor kullanmak değil midir?" tespiti, İslam'ı zorla kabul ettirme iddiasına ispat olarak gösterilir⁴³⁸ Hz. Muhammed, "Tanrının emirlerini yerine getirmek yerine, yaptıklarını Tanrı'ya mal etmekle" suçlanır. Bu suçlama "öldürme, soyma, zina yapma, "Zeith" (Zaid)'in karısı ile zina işleme, Yakubilerin Meryem'inden dolayı yeminini bozma" gibi davranışların Tanrı tarafından duyurulmuş olamayacağı iddiasıyla ile vurgulanır⁴³⁹

Sonuç olarak Hz. Muhammed gerek Doğu gerekse Batı Hıristiyan dünyasında İslam'ın doğuşundan itibaren sürekli olarak olumsuz bir şekilde algılanmaya çalışılmıştır. Kimi zaman güvenilir olmayan birisi, kimi zaman barbar, kimi zaman zalim olarak vasıflandırılmıştır. Bu haksız ve yanlış karalama kampanyasının temel amacı Müslüman olmayan sade insanların Hz. Muhammed ve Onun dinine karşı olası temayüllerine engel olmaktı. Bu durum aydınlanma dönemine kadar devam etmiş, bu dönemle birlikte İslam ve Hz. Muhammed ile ilgili daha ılımlı, eskiye nazaran daha objektif ve bilimsel eserler verilmeye çaba gösterilmiştir. Tabii ki bunda en önemli faktör, İslam araştırmalarının Kilisenin tekelinden yavaş yavaş çıkmaya başlaması olmuştur. Aydınlanma döneminde İslam ve Hz. Peygamber hakkında en cesur ve tarafsız eserlerin Lessing tarafından verildiği görülmektedir. Lessing'in Hz. Muhammed'e olan ilgisi, Onun tarafından getirilen inanç öğretisinin aydınlanma felsefesi ilkeleriyle uyumlu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ilkeleri

---

⁴³⁶ Arslan ve Kestioğlu, ss. 22-23.

⁴³⁷ Kula, Avrupa Kimliği, s. 139.

⁴³⁸ Kula, Avrupa Kimliği, s. 140.

⁴³⁹ Kula, Avrupa Kimliği, s. 154.

daha ziyade Hz. Muhammed'in diğ er din kurucularından farklı olarak vahiy alan normal bir insan olması, somut mucizelerinin olmayışı, Allah'ın Birliğı, ahiret günü, adalet ve diğ er din mensuplarına karşı toleranslı olması başlıklarında toplamak mümkündür.⁴⁴⁰ Klitzer'e göre Martin Luther'in Hz Muhammed'e karşı kullandığı kaba üslubun temel sebebi Hz Muhammed'in, Mesih'in yerini almak istemesi ve bunun sonucunda Luther'in İslam Peygamberine karşı yürüttüğü muhalefettir. Onun için Hz Peygamber'in Mesih'in Tanrılığını reddetmesi Hz Muhammed'in Tanrı bilgeliğinden yoksunluğunun ve cehaletinin bir sonucudur. Bu yüzden Hz Muhammed, Luther için alay edilmesi gereken cahil bir kişidir.⁴⁴¹ ” Ey pfu dich unsinnigen Mahmet, soltu ein Prophet heissen, der du solch grober tolpel und Esel bist.”⁴⁴² “Hey akılsız Muhammed sana peygamber denilemez. Sen kaba, aptal beceriksiz ve eşeksin” gibi ifadeler Luther'in Hz Muhammed'e karşı olan görüşlerinin bir özetidir.

Özetlemek gerekirse, Luther Hz Muhammed'i teolojik bir figür gibi görmüştür. Luther'e göre Hz Muhammed' İsa Mesih'e karşı tezat oluşturduğu için o, Hz. Muhammed'e karşı son derece keskin ifadeler kullanmıştır. Luther Hz Muhammed'den teolojik nedenlerden dolayı nefret etmiştir. Çünkü Luther Hz. Muhammed'i Mesih'e ve imparatorluğuna karşı yapılmış olan satanik ayaklanmanın bir parçası olarak görmüştür. Başka bir deyişle, Luther'in dini inançlarında, Mesih'in dışında hiçbir şey olamaz.⁴⁴³

---

⁴⁴⁰ Özcan Taşcı, “Batının Hz. Muhammed Hakkındaki Düşünceleri - Lessing Örneğı”, **Araştırma ve İnceleme Dergisi**, Sayı:27, Cilt: 1, 2016, s.21

⁴⁴¹ Klitzr s. 60.

⁴⁴² Johannes Ehmann, **Luther, Türken und Islam: eine Untersuchung zum Türken-und Islambild Martin Luthers (1515-1546)**. Gütersloher Verlagshaus, (Quellen und Forschungen zur Reformationgeschichte), Band 80, 2008, s. 432.

⁴⁴³ Klitzr, s. 60.

SONUÇ

Bu çalışmada 16. yüzyıl Avrupa'sında Reform hareketine önderlik eden ve Protestan Kiliselerinin kurulmasında önemli bir role sahip 1483 ve 1546 yılları arasında yaşamış olan Martin Luther'in İslam ve Türklere yönelik sözleri ele alınmıştır. Çalışma sonucunda genel bir çatı altında, Luther'in Türkler ve İslam'a yönelik yargılayıcı, dışlayıcı ve eleştirici bir üslup kullandığı görülmüştür. Luther'in değerlendirmelerinde döneminin siyasi gelişmelerinden ve kendi teolojik-politik pozisyonundan da oldukça etkilendiği sonucuna varılmıştır.

“Türk tehdidi”nin zirvede olduğu dönem, Avrupa'da Reform'un yaşandığı zamana denk düşmüştür. Bu süreçten önce, Ortaçağ'da Papa ve Katolik Kilisesi sahip oldukları ve sorgulanması mümkün olmayan siyasi, sosyal, ekonomik ve politik güçleriyle karşımıza çıkmıştır. Bu yargılanamayan aşırı güç, beraberinde getirdiği dejenerasyon, siyasal desise ve dalgalanmalar nedeniyle nihayet on beşinci yüzyıl ve on altıncı yüzyılda sorgulanmaya başlamıştır. Avrupa'daki Reform süreci sonucu, Katolik Kilisesi ve Papanın otoritesi karşısında, 1517 yılında Protestanlığın ortaya çıkmasına önderlik eden Martin Luther, İslam ve Türkleri konu edinen pek çok yazı kaleme almış ve bu yazılarıyla söz konusu tarihsel iddiaların oluşmasında etkili olmuştur. Bu durum aynı zamanda Türk ve İslam karşıtı görüş ve tutumların oluşmasında etkili olmuştur. Luther dönemi öncesinde İslam'ın doğuşu ile oluşmaya başlayan İslam karşıtı algıların gerekçelerini incelediğimizde ise bu durumun temelini daha iyi anlamak mümkün olabilir.

Luther öncesi dönem de dahil olmak üzere, coğrafi olarak pek çok bölgede yaşamış ve yüzyıllarca İslam dünyasının liderliğini üstlenmiş olan Türkler, bu algının bir parçası olmuşlardır. Peygamberleriyle birlikte Yahudiliği ve Hıristiyanlığı tanıyan fakat temel unsurlarının sonradan bozulduğu ve Allah'ın Kur'an-ı Kerim ile dinini ikmal ettiği inancına dayanan İslam dini ve Hz. Muhammed, Hıristiyan Avrupa topluluğunca pek çok açıdan rakip olarak görülmüştür. Bu sebeple İslam ve peygamberi Hz. Muhammed, bu dönem itibariyle çeşitli tutum ve olgularla ötekileştirilmiştir. İslam dinine yönelik bu olumsuz tavır ve algının oluşmasında en önemli etken, özellikle Hıristiyan Avrupa coğrafyasındaki kiliseler ve bazı din adamları olmuş, İslam'a dair dışlayıcı, taraflı, düşmanca ve hırçın dil kısa süre halka

da yansımıştır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, etkileri Ortaçağ'dan günümüze süre gelen bu karşıtlık üç unsura dayandırılmaktadır. Bunlar;

- Hz. Muhammed'in, son peygamber olduğunu belirtmesi,
- İslam dininin Hz. İsa'nın ölümünden sonra öz yapısının bir bütün olarak korunamaması nedeniyle, Hıristiyanlık dinini 'tahrif edilmiş/değiştirilmiş' olarak nitelendirmesi,
- Müslümanların Akdeniz civarını kontrol altına alarak Roma'yı askerî boyut bakımından tehdit etmeye başlamasıdır.

Bu unsurlar, kısa bir süre içerisinde Avrupa'da İslam ve Hz. Muhammed hususunda yayılan olumsuz iddialar ortaya atılmasına ve karşıt tezlerin oluşturulmasına sebep olmuş, ek olarak Müslümanların Avrupa için siyasi bir tehdit olarak görülmesi de bu karşıtlığı artırmıştır. Bu karşıtlığın sonucu, Katolik Kilisesi'nin himayesi ve önderliğinde organize edilen ve Kutsal Krallığın kurulmasını hedefleyen Haçlı Seferlerinin (1095-1270), bazı istisnaları olmakla birlikte mutlak bir başarıya ulaşmadığı görülmektedir. Bu durumda Avrupa, birlik ve güvenliğinin karşısında Türkleri bir tehdit ögesi olarak görmüş ve bu sebeple Müslüman olmaları dolayısı ile olumsuz bir algıya sahip oldukları Türkleri, "öteki" olarak tanımlamışlardır.

Reform ve etkilerinin ele alınmasının ardından, Luther'in görüşleri de ana hatları ile incelenmiştir. Bu maksatla Luther'in eserlerinde yer alan unsurların içeriği, İslam ve Türkler hakkında yazmasının nedenleri, bilgi elde etmek için kullandığı kaynaklar, cevap aradığı ana sorular ve tüm bu değerlendirmelerdeki ötekileştiren, dışlayan ve aşağılayan üslubunun zemininde yer alan temel sebepler açıklanmıştır. Avrupa'nın zihin dünyasında Türklere karşı hem olumsuz bir algı hem de korkunun var olduğu kuşatma yıllarına tekabül eden dönemde, Almanya'da Kilisenin doktrin ve dayatmalarına karşı çıkan ve Avrupa toplumunda reformasyon hareketine öncülük eden Luther, Avrupa'da süre gelen bu uygulama ve geleneği devam ettirerek İslam ve Türkler hakkında olumsuz kalıplarla yazmayı sürdürmüştür. Luther'in İslam ve Türklere yönelik savları diğer tüm Ortaçağ Avrupa eserlerinde olduğu gibi ötekileştirici ve reaksiyonel olmuştur. Luther, kaleme aldığı eserlerinde bazen Türkleri kullanarak Papalık makamını eleştirmiş, bazen aksine yönde vücut bulan bir teknik kullanmıştır. Luther'in, Papalığa eleştirel yaklaşması ya da Türklerle

mücadele adına onlardan (Allah'ın gazabından) kurtulmak için Hıristiyanları duaya çağırması, aynı zamanda Avrupalıları kilisenin dayatmalarından kurtarmaya bir davet olarak görülebilir. Bunlara ek olarak Martin Luther'in değerlendirmelerinde çelişkili unsurların bulunduğu, kuvvetli bir zihin karmaşası yaşadığı da görülmektedir. İlk zamanlarda Tanrı'nın gazabı olarak nitelendirdiği Türklerle savaş halinde olmayı, kadere karşı gelmekle aynı tutan Luther'in, daha sonra fikir değiştirerek Türkleri mutlak surette savaşılması gereken düşmanlar olarak belirtmesi ve askerleri savaşa çağırması bir belirgin bir ikilemi yansıtmaktadır. Bu çelişkinin Martin Luther'in din ve siyaset arasında bir uyum peşinde oluşundan kaynaklandığı söylenebilir. Dinî görüşün önde olduğu ve daha kadercî bir anlayışa teslim olduğu yıllarda ise, bulunduğu çağı 'ahir zaman' kavramı ile birlikte tanımlamış; yoğun bir biçimde Kitab-ı Mukaddes'in bölümlerine atıfta bulunarak Türkleri ve Papalığı kıyametin alametleri olarak resmetmiştir. Öte taraftan ise Türk tehdidinin hem siyasi hem de coğrafi boyutta yükseliş gösterdiği kuşatma yılları döneminde ise, daha gerçekçi bir siyasi bir görüşle, Türklerle mücadele etmeyi uygun bulmuş ve teşvik etmiştir. Türklerle savaşmayı bir yandan siyasi ve askeri sebeplerle açıklarken diğer yandan da dinî boyutta özellikle tövbe ve Tanrı'ya yakarışın gerekliliği olarak saymıştır. Reform hareketi ile hem siyasi hem de dinî anlamda Avrupa'da önemli başkalaşımlara öncülük eden Luther, her ne kadar Ortaçağ zihniyetini eleştirse de, İslam ve Türkler hakkındaki değerlendirmelerinde de aslında yargıladığı zihniyete bağlı kalmıştır. İslam'ı, Hz. Muhammed'i ve Türkleri betimlerken taraflı Ortaçağ tezlerini tekrar ederek Türkleri muhakkak savaşılması gereken düşmanlar ve şehvetine düşkün insanlar olarak betimlemiştir. Ona göre bir Türk, Avrupa'yı ve dolayısıyla da Hıristiyanlığı ruhsal, dünyevi ve son olarak da yuva/evlilik boyutlarında olmak üzere üç açıdan tehdit etmektedir.

Luther'in yazılarında yer alan 'Türkler' şeklindeki ifade, ırk olarak Türklerle alakalı olmayıp, bütüncül olarak Müslümanları kapsamaktadır. Luther, eserlerinde Müslüman ifadesini çok seyrek kullanarak bunun yerine genel manada Türk kelimesini seçmiştir. Yine paralel şekilde 'İslam' kavramının yerine 'Muhammed'in dini' ya da 'Muhammed'in yalanları' ifadelerini kullanmıştır. Tüm Ortaçağ yazımında olduğu gibi, o da kaleme aldığı yazılarında en ağır eleştirilerini Hz. Peygamber'e yönelik sarf etmiştir. İslam Peygamberi'ni Deccal safında olan, zorba,

yalancı, sapkın ya da Mesih düşmanı biçiminde nitelendirmek suretiyle Ortaçağ akımına bağlı kalmış ve son kitap olan Kur'an'ı Kerim'i, Muhammed'in şahsi bir yalanı ve uydurmacası olarak betimlemiştir. Luther'in Ortaçağ dayanaklı bu savları aşırı 'Hıristiyan' kimliğinin tepkimesi olarak değerlendirilebilir. Luther'in aşırı Hıristiyan kimliğinin bir yansıması ve reaksiyonu olarak ortaya çıkan ve Ortaçağ ile paralellik gösteren bu görüşlerine rağmen İslam ve Türkler genelindeki görüşlerinde, Papacı ve özellikle askeri başarılarından ötürü 'Övülesi' Türkler olarak yer edinen temalar da istisna olarak nitelendirilebilecek bir durum yaratmıştır. Luther'i paydaş ve çağdaşlarından ayıran bu tek nokta da, daha önce yazılan eserlerde yer almayan bu temalar olarak nitelendirilebilir. Luther'in genel anlamdaki olumsuz görüşlerine ek olarak, Orta Avrupa'da çıkmış olan pek çok gazete ve yazılı materyallerdeki Türk imajını özetlemek gerekirse Türkler, tamamıyla zalim, kanlı, ahlak dışı yani tamamen negatif bir yapıya sahip kişiler olarak değerlendirilmişlerdir. Tüm bu sıfatlar aynı özellikleri koruyarak ve sanki bir kurala dönüşmüş gibi, asla irdelenmeden ve kritik edilmeden sürekli Türklerin ahlak ve insanlık dışı varlıklar olmasından bahsedildiğini ve asla günlük hayatta karşılaşılmayacak bir dehşet örneği sıfatında sunulmuş olduklarını ifade etmek mümkündür. Bu olumsuz imaja ek olarak hem Kilisenin, halkı algıladıkları Müslüman ve Türk tehlikesine karşı ayaklandırma çabaları neticesinde halka aktardığı, hem de Haçlı savaşlarından geri gelen Hıristiyan askerlerinin anlattığı abartılı ve gerçeği yansıtmayan öykü ve olaylarla, Avrupa'da Türk karşıtı ortaya çıkan olumsuz öngörünün devamlı daha da olumsuzu doğru gittiği gözlemlenmiştir. Türk imgesinin Batı toplumlarında bu negatif görüntüye sahip olmasında en önemli etken, özellikle din savaşları çatısı altında gerçekleştirilen fakat aslında kültürel, dinsel ve ekonomik çıkar baskısının korunabilmesi amaçlı olan insanlık dışı çatışmalardır.

Avrupa coğrafyasında Türklerin ve İslam'ın hangi anlama geldiği, tasvirlerde hangi kavramların kullanıldığı, yükselen İslamofobinin ve güncel tartışmaların nedenlerinin anlaşılabilmesi için önem taşımaktadır. Bu amaçla tarihteki olay ve olgular incelendiğinde, İslamofobinin çok yeni bir tutum olmadığı, mevcut önyargıların köklü bir geçmişi bulunduğu fark edilmektedir.

Sonuç olarak Luther her ne kadar Hıristiyanlığın baş düşmanı olarak gördüğü Türkler ve İslam dini hakkında bilgi edinme isteği içinde olsa da yapıtları dikkatli bir

şekilde irdelendiğinde sahip olduğu bilgilerin ikincil, üçüncül kaynaklardan ve yanlışlarla dolu olduğu bariz bir şekilde görülmektedir. Bilgi akışının zayıf olduğu ve kişisel düşüncelerin, kin, nefret ve intikam arzularının bilginin özünü değiştirdiği, çatışmacı kültürün hakim olduğu bir ortamda görüşlerini ifade eden Luther haliyle hayret ve dehşet içeren görüşler iddia etmiştir. Belki de dikkat çekilmesi gereken en önemli ayrıntı ise şudur: Luther hayatı boyunca hiçbir Türk ve Müslüman ile tanışmamış ve irtibat halinde olmamıştır, dolayısıyla aktarımlarının gerçekliği ve tarafsızlığı da mutlaka tartışılmalıdır. Tüm bu bilgiler ışığında Martin Luther'in Türkler ve İslam hakkındaki görüşlerinin günümüz Avrupa'sında yansımalarının ve etkilerinin incelenmesinin hem literatüre katkı sağlayacağı hem de bu çalışmanın tarihten günümüze gelen görüşlerin hangi değişimlere uğrayıp uğramadığı konusunda bilgilendirici olacağı, bu açıdan da Türkler ve İslam toplumunun değerlendirilmesi açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akdemir, Erhan. “Avrupa Aynasında Türk Kimliği”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 7, 2007, ss. 131-148.

An den christlichen Adel https://www.worms.de/de/web/luther/Lutherschriften/Widerruf_Schriften/christlicher_Adel.php, 01.01.2019.

Arslan, İhsan ve Muhammet Ali Kestioğlu, “Batı’da Hz. Muhammed Algısı-Karen Armstrong Örneği”, **Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2015, Cilt:1, Sayı: 2, ss. 21-42.

Aslan, Cemile. **Avrupa Kimliğinin Oluşumunda Türk Kimliğinin Etkisi**. Atılım Üniversitesi, Ankara, 2009.

Atalay, İrfan .“Avrupa’da Türklere Karşı Önyargıların Tarihsel Gelişimi Ve Bunların Yazımsal Yapıtlarda Yansıması”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2008, Cilt:1, Sayı:11 ss. 39-48.

Avrupa Tarihinde Hz. Muhammed (I) Resul Caferiyan, Çev. Rıdvan Murat Altun, http://www.ehlibeytalimleri.com/avrupatarihindehzmuhammedi_d11295.html (09.09.2017).

Barbarics, Zsuzsa, Hermanik **Türkengefahr (Spätmittelalter / Frühe Neuzeit)**, von ZsuzsaBarbarics Hermanik. [https://www.historischeslexikonbayerns.de/Lexikon/Türkengefahr_\(Spätmittelalter/Frühe_Neuzeit\),\(7.08.2019\)](https://www.historischeslexikonbayerns.de/Lexikon/Türkengefahr_(Spätmittelalter/Frühe_Neuzeit),(7.08.2019)).

Berberoğlu, Turan. **Almanya’da Türk Kanı**, Destan Yayinevi, Ankara, 1941.

Bischof, Tamás Fabini, **Luther und die Türken die Ungarische Erfahrung**, https://www.researchgate.net/publication/322525809_Martin_Luther_uber_die_Turken, 2017, (08.08.2019).

Böhlaus, Hermann. **D. Martin Luthers Werke: Kritische Gesamtausgabe, 51.Band.** Weimar Hermann Böhlhaus, Nachfolger 1914.

Böhlaus, Hermann. **D. Martin Luthers Werke: Kritische Gesamtausgabe, 6. Band** Weimar, 1888.

Böhlaus, Hermann. **D.Martin Luthers Werke: Kritische Gesamtausgabe. 30. Band. Zweite Abteilung**, Weimar, Nachfolger, 1909.

Canatan, Kadir ve Özcan, Hıdır. **Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm.** Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 2007.

Canveren, Önder. “Martin Luther'in İslam ve Türkler Hakkındaki Değerlendirmeleri”. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 42. sayı. 2014, ss.151-164.

Coşan, Leyla. “Alman Masallarında Türk İmajı”, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, **Türklük Araştırma Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, İstanbul, 2005, (Türk İmajı), s. 262.

Coşan, Leyla. “**16. Yüzyılda Almanların Türklerden Korunmak İçin Yazdığı Dualar: "Tanrım Bizi Türklerden Korum!"**”, **Türlere Karşı Yazılan Vaazların Değerlendirilmesi ile Birlikte**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2012.

Coşan, Leyla. “Reformasyon Döneminde Almanya'da Yeme ve İçmede İfrat ile Mücadele ve Bunun Türklerle Karsılaştırılması”, **XI.Uluslararası Dil – Yazın –**

Deyisibilim Sempozyumu (Gönüllülük ve Hosgörü) 13–14 Ekim 2011, Cilt: 2, ss. 5-17.

Çakır, Mustafa. **Türklerin Alman Kültüründeki İmajı**, T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları 2013.

Çay, Abdulhaluk Mehmet. **Türkler'den Önce Anadolu Haçlı Seferleri ve Anadolu'da Haçlı Devletleri**, Ankara, 2009.

Çetin, Firdevs. "XVI. Asır Alman Seyyahlarına Göre Osmanlı Toplumunu (Müslüman Davranış ve Törenleri ile Dini Mekânlar)", *Vakıflar Dergisi*, Aralık 2010 - Sayı 34 ss. 19-33.

Çoban, Bekir Zakir. **Geçmişten Günümüze Papalık**, İnsan Yayınları, İstanbul 2009.

Delgado, Mariano, "**Contra turcos**". **Die Kirche im Diskurs um die 'Türkengefahr'**, <http://iegego.eu/de/threads/modelleundstereotypen/tuerk...o-contra-turcosdie-kirche-im-diskurs-um-die-tuerkengefahr> (18.08.2019).

Demirkent, Işın. "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", **Tarih Dergisi/Turkish Journal of History**, 1994, Sayı: 35, ss. 65-78.

Demirkıvıran, Sine. "Ortaçağ'da Batıda Yapılan İlk Kur'an Çevirileri ve Çevirmenlerin Çeviri Stratejileri/The First Translations of the Qur'an in the Medieval Western World and the Translation Strategies of the Translators", **Akademik İncelemeler Dergisi**, 2014, Cilt: 1, Sayı: 9, ss. 233-247.

Dr. Mart Luthers Vorrede, http://www.glaubensstimme.de/doku.php?id=autoren:l:luther:k:martin_luther_-_kurze_form.

Düzgün, Şaban Ali. “Bir Şiddetin Anatomisi Latin Batı’nın Haçlı Terörü”, **Dini Araştırmalar**, Sayı: 20, ss. 73-92.

Ehmann, Johannes. **Luther, Türken und Islam: eine Untersuchung zum Türken- und Islambild Martin Luthers (1515-1546)**. Gütersloher Verlagshaus, 2008.

Er, Koray. **Tanrının Sopası Türkler**, Historia Yayınevi, İstanbul, 2018.

Eravcı, Mustafa. **Avrupa’da Türk İmajı**. Çizgi Yayınları, Konya, 2010.

Erbaş, Ali. “Protestan Reformu ve Martin Luther”, **2000. Yılında Hıristiyanlık Dünü, Bugünü ve Geleceği (Uluslararası)**, Dinler Tarihi Araştırmaları III, 09-10 Haziran 2001, Ankara, ss. 197-245.

Erer, Raşit. **Türlere Karşı Haçlı Seferleri**. Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2002.

Fontana, Joseph. **Çarpıtılmış Geçmişe Ayna**, Çev: Nurettin Elhüseyni Literatür Yayıncılık, İstanbul 2003.

Francisco, Adams. **Martin Luther and Islam, A Study in Sixteenth-Century Polemics and Apologetics**, Brill, 2007.

Göllner, Carl. **Die Europäischen Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts**, (Çev. Doğan Gün) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/31/276.pdf>, (18.07.2017).

Günay, Nasuh. “Batı’nın Hz. Muhammed’e Karşı Takındığı Olumsuz Tutumun Tarihsel Arka Planı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2008, Cilt: 2, Sayı: 21, ss.105-126.

Günay, Nasuh. “Luther'in İslam Algısı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2010, Sayı: 1, Cilt: 24, Sayı: 24, ss. 75-109.

Gürbüz, Sıla. **İmgeler Üzerinden Medeniyet Çatışması**, <https://tiptiktak.com/lepanto-mgeler-zernden-medeniyet-tartimasi.html>, (05.07.2017).

Gürses, Mürsel. “Meşrutiyet Dönemi Gezginlerinin Gözlemleriyle Avrupa’da Türk İmgesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 5 Sayı: 21, 2012, ss.133-157.

Haber7, **Avrupa Kur’an’ı 'Türk incili' diye tanıdı**. <http://www.haber7.com/kultur/-haber/471492-avrupa-kurani-turk-incili-diye-tanidi>. (09-09-2017).

Haçlı Seferleri, <https://www.tarihiolaylar.com/tarihiolaylar/hacliseferleri76#targetText=Soylular%20ve%20profesyonel%20birlikler%20bu,a%C4%9Fustos%201096%20y%C4%B1%C4%B1nda%20sefere%20%C3%A7%C4%B1km%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r>, (23.08.2019).

Hagemann, Ludwig **Martin Luther’in İslam Anlayışı**, Çev. Kuthan Kahramantürk, Dokuz Eylül Yayınevi, 2000.

Hıdır, Özcan. “Lutherci Protestanlığın Tarihi Arka Planı ve Martin Luther’in Kur’an, Hz. Muhammed ve İslam- Türkkültürüne Bakışı”, **11. ve 18. Yüzyıl İslam-Türk Medeniyetine Avrupa Uluslararası Sempozyumu**, İstanbul Üniversitesi. 24-26 Kasım 2006, ss. 134-160.

<http://mozartcultures.com/martin-luther/> (18.07.2019).

İnalçık, Halil. **Rönesans Avrupası: Türkiye’nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci**. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

Keleş, Nejdet. “Birinci Dünya Savaşı Öncesi Ve Sonrasında Almanlarda Türk İmgesi”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Sayı: 24, 2016, ss. 113-142.

Koca, Salim. “Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?” **Akademik Bakış**, Cilt 10, Sayı 20, 2017, ss.15-35.

Konrad, Felix, Von der Türkengafahr zu Exotismus und Orientalismus: Der Islam als Antithese Europas (1453-1914).

Korkut, Şenol. “Batı Düşüncesinde İslam ve Hz. Muhammed (s.a.s.) İmajı (Genel Bir Okuma)”, **Muğla Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, Cilt: 1, Sayı: 34, 2008, ss. 5-54.

Kritzl, Johannes. Adversus Turcas Et Turcarum Deum, **Beurteilungskriterien Des Türkenkriegs Und Des Islam In Den Werken Martin Luthers**. 2008 Verlag für Kultur und Wissenschaft Culture and Science Publ. Thomas Schirmmacher Bonn.

Kula, Onur Bilge. **Avrupa Kimliği ve Türkiye**. Buke Kitapları, 2006.

Kula, Onur Bilge. **Alman Kültüründe Türk İmgesi II**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993.

Lexutt, Athina: **Luther und der Islam. Beten und Büßen statt Reden und Kämpfen**. In: Spiegel der Forschung 2, 2011.

Luc Deitz Das, **Türkenbild in den Englischen Literatur. des 16. Jahrhundert s.Europa und die Türken in der Renaissance**, editör: Bodo Guthmüller, Wilhelm Kühlmann Max Niemeyer Verlag 2000.

Luther und der Islam Vortrag vor der Johanniter-Subkommende Osthessen am 10. November 2010. https://www.johanniter.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/Orden/Genossenschaften/Hessische/Votr%C3%A4ge/LutherundderIslam.pdf, (01.10.2019).

Luther, M. An den christlichen Adel deutscher Nation von des christlichen Standes Besserung (1520), item 25, in 6 D. Martini Luthers Werke: Kritische Gesamtausgabe, 404. <http://www.zeno.org/Literatur/M/Luther,+Martin/Traktate/An+den+christlichen+Adel+deutscher+Nation+von+des+christlichen+Standes+Besserung>, 01.01.2019.

Luther, Martin. **Tischreden**, Ausgewählt und Eingeleitet von Karl Gerhard Steck, 1959.

Luther, Martin. **Track On The Religion And Customs Of The Turks-1530** (S. Henrich Ve J. L. Boyce, Çev.). Martin Luther— Translations of Two Prefaces On Islam. **World And World**, Cilt: 16, Sayı: 2. ss. 250-266.

Luther, Martin. **Von den guten Werken**, <https://www.checkluther.com/wp-content/uploads/1520-Von-den-guten-Werken.pdf>, (19.01.2019).

Luther, Martin, **An den Christlichen Adel Deutscher Nation von des Christlichen Standes Besserung** (1520), Max Niemeyer Verlag, 1897.

Luther, Martin, Ein Gebet wider den Turke 1541, http://resolver.kb.nl/resolve?url=urn:gvn:EVDO03:UBL_DEJONG_286&role=pdf, (10.09.2019).

Luther, Martin, **Eine Heerpredigt Wider den Türcken**, <http://www.martinluther.dk/tyrk4.html>

Luther, Martin, **Eine einfältige Weise zu beten, für einen guten Freund** (1535) http://infowerke.martinluther.us/Eine_Einfaeltige_Weise_Zu_Beten_Fuer_Einen_Guten_Freund_1535.pdf (15.09.2019).

Lutherische Islamkritik Evangelische Kirche, **Martin Luther & Korankritik** https://www.atheiste.info.at/downloads/Lutherische_Islamkritik.pdf, 30-08-2019.

Martin Luhter İslam ve Türkler Hakkındaki Düşünceleri, <http://www.filozof.net/Turkce/tarih/dinlertarihi/14843martinlutherturklerveİslâmhakkindadusuncelerifikirleri.html?showall=1&limitstart=>, (04/03/2018).

Martin Luther'in Hayatı, <http://archive.is/ycYA#selection57.01891.2>, (17.08.2017).

Medick, Hans ve Schmidt, Peer. **Luther zwischen den Kulturen: Zeitgenossenschaft - Weltwirkung**, Göttingen, Vandenhoeck& Ruprecht, 2004.

Meer, Marcus. "Martin Luther zum Islam, Ein frühneuzeitlicher Beitrag zur Toleranzdiskussion der Gegenwart?" **Beitrag zum Studierendenwettbewerb 2013 des Bundesministerium des Innerern**, 2013.

Mora, Necla. "Tarihten Günümüze Alman Kolektif Belleğinde Türk İmgesi ve Medyada Yansıması" (TGA) **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 15, 2011, ss.21-33.

Mora, Necla. **Alman Kültüründe Düşman İmgesi**, Altkitap, editör: Cem Uçan, sürüm: Ekim, 2009

Mora, Necla. **Alman Medyasında Türkiye ve Türkler**, <http://akademikperspektif.com/2012/10/1-4/alman-medyasinda-turkiye-ve-turkler/>, (15.08.2017).

Mora, Necla. **Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim**, Alt Kitap, 2011.

Napieralla, Carola, **Die Tischredens Martin Luther's** <https://www.eakjournal.de/die-tischreden-martin-luthers/> (28.09.2019).

Olgun, Hakan. “Osmanlı Protestan Reformunu Nasıl Algıladı?”, **Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, Mayıs- Ağustos 2008, ss. 9-41.

Olgun, Hakan. Hıristiyanlık ve Sekülerleşme İlişkisi ya da Seküler Dindarlığın Teolojisi (SDT), **İnsan & Toplum Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, 2012, ss. 135-156.

Olgun, Hakan. **Luther ve Reformu Katolisizm’i Protesto**, Fecr Yayınevi, Ankara, 2001.

Olgun, Hakan. **Teolojik Uyum Sorunu Luther ve İslam**, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2008.

Özdemir, Mehmet. “Avrupa’da Dünden Bugüne Müslüman İmajı ve Bazı Fiilî Neticeleri” **İslami Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 13, Sayı:2, 2000, ss.174-177.

Özkan, Ali Rafet. “Avrupa’da Türk İmajı”, **Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu Bildiriler II**, , Erzurum, 2009, ss. 799-809.

Özmen, Meryem. “Son vahyin 1400. Yılında Kur’an-ı Kerim” **Perspektif Dergisi**, 2016, Sayı: 192.

Paşa, Ziya. **Ortaçağın Karanlık Çehresi: Engizisyon Mahkemeleri**, İlk Harf Yayınları, İstanbul, 2011.

Pauli, Sergej, <https://www.nimm-lies.de/luther-eine-einfaeltige-weise-zu-beten-fuer-einen-guten-freund/11941> 16-09-2019.

Pıçakçılar, Orhan M., **Rönesas ve Reform Hareketi ve Kiliseye Etkileri**, <http://www.incilturk.com/Calvinizim/ronesansvereformkiliseye.htm>, (24.07.2017.)

Reform Nedir <http://www.notbu.net/wp-content/uploads/2016/01/Reform-Hareketleri.pdf>, (07.02.2017).

Reformation und Islam, Ein Impulspapier der Konferenz für Islamfragen der Evangelischen Kirche in Deutschland (EKD), <https://www.ekd.de/23363.htm>, 12.10.2019.

Schling, Heinz. **Martin Luther Değişim Çağında Bir Asi**, Kilizman Yayınevi, Ankara, 2018.

Spohn, Margret **Alles getürkt: 500 Jahre (Vor) Urteile der Deutschen über die Türken**, Oldenburg Bis, 1993.

Şen, Zafer. **Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform Ve Fransız İhtilâli' nin Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri**, 2009, <http://www.zafersen.com/cogr-afikesifler-ronesans-reform-fihtilalinin-osmanliya-07-02-2017>.

Tanılı, Server. **Uygarlık Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2014.

Tanyu, Hikmet. “Martin Luther’in Türkler hakkındaki Sözleri”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 24, ss. 151-161.

Taşcı, Özcan. “Batının Hz. Muhammed Hakkındaki Düşünceleri - Lessing Örneği”, **Araştırma ve İnceleme Dergisi**, Cilt: 1, Sayı:27, ss. 12-21.

Tok, Abdullah ve Hakan Ayaz. **İslamofobi'nin Kökeni ve Tarihsel Süreci**. <http://studylibtr.com>, (30.01.2017).

Türker, Özgür, Serkan Ükten. “Haçlılar Moğollar Ortadoğu da Haçlı Moğol Münasebetleri” **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 51, 1, 2014, ss. 319-344.

Ünalın, Sıddık ve Öztürk, Hakan, “Hz. Muhammed'in Hıristiyanlarla Yapmış Olduğu Diplomatik Münasebetlerin Evrensel Boyutu”, **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 12, Cilt: 2, 2007, ss. 11-31

Wenz, Armin, **Luther, Lutherische Kirche und der Islam.**

Yanarışık, Oğuzhan. “Yükselen İrkçılık ve İslamofobi Gölgesinde Yaşayan Avrupa Türkleri: Almanya Örneği”. **Yeni Türkiye Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 54, 2013, ss. 2911-2917

Yaşar, Hüseyin. **Batının Kur'an Algısı**, Işık Akademi Yayınları, 2010.

“Protestanlığın Babası Martin Luhter”, **Ulak Dergisi**, <http://www.ulakdergisi.com/2017-/03/26/protestanligin-babasi-martin-luther/>, (17.08.2017), s.46.